IRODALMI
MŰVÉSZETI
TUDOMÁNYOS
ÉS
HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Paksi Tükör

XXX. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM, 100. LAPSZÁM 2023 DECEMBERE

ÍZELÍTŐ

Portré Petőfiről
Jámbor Pál Petőfi-versek
Madách – 200
Vásárba menet, vásárból jövet
Casanova Pakson
Visszaszámlálás II.
Egy nagy hírű tudós-mérnök életútjáról és kiemelkedő teljesítményeiről
Klippel János könyve
Képek négy technikával
Horányi György versei
Bunkóczi András versei és alkotásai
60 éves a Magyar Villamos Művek vállalatcsoport
A magyar marslakók titka
Egy kis statisztika

200 éve született Petőfi Sándor 4.

Serdült Benke Éva

Portré Petőfiről

Részlet a szerző Petőfi a Partiumban című írásából

„Állandó égésben-lobogásban élt jelent, álmodott holnapot. Szerelmeit megvívta. Júliáját megtalálta, majd az 1848-as márciustól a segesvári epilógusig versekben írt életkrónikával és megálmodott hősi halállal lett Történelem. Ha örvendünk, őt daloljuk, ha bánatunk van, ha hiányzik, ami nincs, Petőfi-sorok mindig kisegítenek az idézésben. A szavakkal minket keresett, és amióta Ő a halhatatlanság Parnasszusán tanyázik, mindig hozzá hasonlók után vágyik az értelem. Egy 150 évvel ezelőtti óév búcsúztatójának hangulatában-érzelmeiben azonosulva valljuk: „Ó, haldokló év! sírod mellett engem / Lágy bölcsőjében ringat a remény”…

Az irodalomtörténészek szorgos munkájának köszönhetően tudjuk, hogy Petőfi személyéhez kb. kétszáz ember kapcsolódik, akiknek neve, barátsága, élete, személye valahol felbukkan a költő rövidre szabott életében. Ismeretségi köre igen széles volt, a 10-11 év alatt számtalan helyen felbukkant, élt, több-kevesebb időt töltött, szinte minden társadalmi rétegben otthonosan mozgott: főrangú nemesek, szegény éhenkórász színészek, mesteremberek, iskolatársak, neves írók, költők, magas rangú katonák, forradalmárok, szabadságharcosok körében. Iskolaévei, kalandos ifjúságának színterei, iskolák, színtársulatok, katonaság, Sárszentlőrinc, Aszód, Selmecbánya, Pápa, Pest, katonaság, Sopron. (1839. szeptember 6-án önkéntesként kötelezte el magát a császári hadseregben, igaz, kis csalással, mert 1821-ben születettnek mondta megát, hogy felvegyék, pedig csak 16 volt, vékony, sovány gyenge kamaszlegény), de csak 2 évet szolgált le, súlyosan megbetegedett. 1841-ben bocsátották el a zágrábi kórházból, ahol súlyos tüdőbetegsége után lábadozott. Színházi próbálkozásai: Pest, Debrecen, majd vándorszínész évei: Diószeg, Székelyhíd, ismét Debrecen, s ki tudja, még hol, merre nyomorgott. 1843. nov. 28-án írja Bajza Józsefnek, hogy egy trupp hívta magához a „szerelmes színész” szerepkörre, ez egy falujáró harmadrangú társulat volt: „Ez hítt magához, s jó szerepeket, jó fizetést ígért. Ennél fogva – de leginkább azért, mert pénzem már elfogyott, s tovább már nem utazhattam – hozzáállék – Diószegre menénk.” Ezután érmelléki falvakban kalandoztak, bevétel nem volt, éhezés, nyomor annál inkább, a társulat

felbomlott. Petőfi üres zsebbel, gyalog tért vissza Debrecenbe, még ruháit is eladta, szinte semmije sem volt. Erről az 1843-as télről írja Illyés Gyula Petőfiről szóló könyvében, hogy ekkor tudatosul a költőben, hogy színésznek nem jó, marad tehát a költészet, szerepet játszani úgyis tud: versben. „Minden versében van valami a deszkára kiugró színész közvetlenségéből. Itt van például a Befordultam a konyhára, vagy Kis furulyám szomorúfűz ága verse. Népdalszerű versei a szerepjátszás remekei." Megérkezve Debrecenbe, barátjánál, Pákh Albertnél próbál menedéket keresni. (Pákh elbeszélését Jókai írja meg később a találkozásról: „Egy este, amint hazamegy (ti. Pákh) a kapu előtt egy sáros, fáradt embert lát ülni, kopott, szakadozott gubában, átázott kalappal, egy nagy vándorbottal a kezében. Alig ismert rá, Petőfi volt." Néhány nap után Petőfi lakást bérelt egy Fogas Józsefné nevű színházi jegyszedőnél, aki megosztotta saját nyomorát a költővel, mert az fizetni nem tudott. A házacska a város szélén, szemben az akasztófával állott, a költő didergett, beteg volt, éhezett. Felgyűlt 150 váltóforint adóssága, kiújult a katonaságnál szerzett tüdőbaja, szinte másodszor került élete veszélybe. Ekkor írta meg a Temetésre szól az ének c. versét. Ezután keresi meg levélben Vahot Imre Pestről, állást kínál a Pesti Divatlapnál, segédszerkesztő lenne. Pestre gyalog, szekéren, mikor, hogyan, de megérkezik, tarisznyájában egy füzetnyi verssel, egyenesen Vörösmartyhoz viszi verseit. Vahot így írja le az érkezőt: „…egy mogorva, de jelentős, lelkes arcú fiatalember toppan a szobámba, borzas hajjal, világos színű vagy inkább színehagyott kabát és nadrágban s magas tetejű fehér kalappal. Igazi vándorbolygó lélek a viszontagságos hányt-vetett kalandos élet sajátszerű bélyegével." 1844 tavaszától Pest, végső búcsú a színészettől (ekkor írja Búcsú a színészettől c. versét) szerkesztő úr a Pesti Divatlapnál, verseit közlik, majd megjön a siker, a János vitéz, s ezzel az országos ismertség. Folytonos utazásainak élményeiről az Úti levelekben olvashatnak a pestiek. E beszámolók alapján több évtizedes kutatómunka tárta fel személyek, helyek, látogatások nyomait Petőfi életében.

És az utókor? 19 országban 416 szobor, 180 emlékmű, 145 emléktábla őrzi emlékét, arról is van adat, hogy ezek közül hányat, mikor, kik és miért romboltak le. 1862-ben Kiskőrösön, szülőhelyén állították fel az országban először Petőfi szobrát, valamint a főtéri emlékmű részeként Szendrey Júlia egész alakos szobrát, ez az egyetlen szobor róla Magyarországon, Koppenhágában van ehhez hasonló, hiszen Andersen meséit ő fordította le magyarra elsőként. Petőfi élete utolsó órájának helyszínén, Segesvár közelében, Héjasfalva határában, az Ispán-kútnál összetört emléktáblájának látványáról e sorok írója is beszámolhat, Várkonyi Nándor versnaptára szerint Petőfi 12 év alatt (ebben diákkora is benne rejlik) 849-860 befejezett verset írt (közli ezt a szerző Az üstökös csóvája / Összegyűjtött tanulmányok, Budapest, 2006). Ebből 71 vers vált népdal-

lá. Idős emberek a 60-70 évvel azelőtt megtanult Petőfi-verseket ma is hiba nélkül mondják vagy éneklik el. Ne feledkezzünk meg életművének kevésbé ismert részeiről sem, kiterjedt levelezéseiről, műfordításairól, regényéről (A hóhér kötele), drámairól (Tigris és hiéna), drámatöredékeiről. Utolsó befejezett versét Mezőberényben 1849. július 16–17-én írta: szörnyű idő, ezzel lezárul gazdag életműve. De mindmáig születnek legendák a haláláról és túléléséről, sírjáról. Székelyföldön Kányádi Sándor szerint szinte minden faluban van Petőfinek sírja.

Számadat őrzi, hány verset írt Petőfi a Partium különböző helyszínein, településein.

Költői életművét néhány év alatt írta meg, közben bejárta Magyarország minden táját, Felvidéktől Erdélyen át, kis falvaktól városokig, Szebenig és végül Segesvárig.

Volt hely, s ilyen Szatmár, ahol összesen hat alkalommal járt, volt év, amikor egyvégben egy hónapot vendégeskedett Szatmáron. Itt barátai voltak: Papp Endre költő, Riskó Ignác vármegyei főjegyző, Sass Károly, őt iskolai évei alatt ismerte meg, majd Borjádon, a Sass családnál többször megfordult, ám újra találkoztak Erdődön, ahol Sass Károly gazdasági gyakornok volt Szendrey Ignác keze alatt a Károlyi birtokon, ő mutatta be Petőfit Júliának és Térey Máriának Nagykárolyban 1846 szeptemberében.

Petőfi 1848 telén Debrecenben szolgált „kiképzőként", várandós feleségét lehozta Pestről, hogy a gyermeke születését ő is várhassa együtt feleségével. Júlia Debrecenben együtt lakott Vörösmartyékkal, mert a Pestről menekültek miatt alig lehetett szálláshoz jutni a városban. Júliának nagy segítséget jelentett Csajághy Laura, a Szózat költőjének felesége. Szállásuk Debrecenben a mai Batthyány utca 16. alatt volt. November közepén Petőfi Júlia szüleit is Debrecenbe hozta, futárszolgálaton volt, mindig úton, majd 1849 februárjában Szalontára utazott Aranyékhoz. A hadi helyzet miatt nem hagyhatta családját magára, elvitte Szalontára Júliát és újszülött gyermekét, majd innen is továbbmenekítette Tordára 1849 nyarán. A város református lelkésze, Miklós Miklós régi ismerőse volt a költőnek, benne megbízott, nála otthagyhatta szeretett családját 1849. július 22-én, ő maga pedig Bem nyomába indult Marosvásárhelyre. Többé nem látta övéit.

Júlia hírt kapott férje eltűnéséről, őt magát fiával együtt Miklós Miklós lányai menekítették Kolozsvárra. Fiatal özvegyként próbálta megkeresni eltűnt férjét, de senki nem tudott neki segíteni. Visszatért Pestre kisfiával, már az öngyilkosságot fontolgatta, másfél éves fiának írt búcsúlevelet, amelyet a gyermeknek tízévesen kellett volna megkapnia: „…midőn olvasod e szavakat, már akkor sem apád, sem anyád. Egyetlen örökségül

nem bírsz tőlük egyebet, csak nevedet: de azt ne feledd soha, hogy e név, Petőfi! Apád naggyá, fényessé tevé, te legalább őrizd meg minden szennytől, minden folttól." A hatóságok közlik az özveggyel, hogy nem maradhat Petőfiné, csak más néven, más családban kaphat tartózkodási engedélyt a császári csapatok megszállása alatt álló fővárosban. És Horváth Árpád jelentkezik, aki mindezt biztosítani tudja özvegy Petőfi Sándornénak. Hát így történt.

Jókai írja 1856-ban: „Elveszett, […] benne irodalmunk legfényesebb csillaga hunyt el. Egyhirtelen meg sem lehet azt mondani, mit veszténk el benne, csak amint mindig jobban halad egyik év a másik után madárlátta sírja felett: úgy tűnik fel egyenkint, hogy hány helyen nincsen Petőfi?"

Szendrey Júlia és Petőfi Sándor fia, Petőfi Zoltán 1848. december 15-én született Debrecenben. Anyja után katolikusnak keresztelték, keresztszülei Arany János és felesége voltak. Erdődön, majd Pesten nevelkedett, anyja új családjában nem volt helye, gyámja nagybátyja, Petrovics István volt. 1865-ben Szarvason járt az evangélikus gimnáziumban, de miután egy vándorszínész-társulathoz csapódott Mezőtúron, nagybátyja elvitte magához Pestre, ott íratta be iskolába. Ám 1867-ben ismét színésznek állt, csak apjára való tekintettel vették be a társulatba, nem volt színésznek való, versírással is próbálkozott. Már 17 éves, amikor ismét beiratkozik az iskolába Szegeden, jól beszélt franciául, németül, fordított is a társulatnak, ezért valami csekély fizetést kapott. Szervezete meggyengült a rendszertelen életmód miatt, megbetegedett, nagybátyja fürdőre küldte gyógyulni. Utolsó napjaiban nagyapja gondozta, kezét fogta halálában, ő intézte a temetést is. 21 évesen tüdőbajban meghalt, egy jó barát, Dolinay Gyula lakásában, a Sándor utca 12. szám alatt Pesten, 1870. november 5-én. Hagyatéki írói munkásságából 160 német és franciából fordított vers, 3 drámafordítás maradt. (Krúdy Gyula 1913-ban színdarabot írt róla Zoltánka címmel.) 1908-ban Petőfi Zoltánt exhumálták, majd anyjával együtt a Petőfi család közös sírjába helyezték. Petőfi szülei, Petrovics István és Hruz Mária 1849 tavaszán hunytak el Pesten. Szendrey Júlia (1828–1868), aki férje halála évében huszonkét éves volt, 1850-ben férjhez ment Horváth Árpád (1820–1894) tanárhoz, közös gyermekeik: Attila, Árpád, Viola, Ilona (aki mindenkit túlélt, 1859-ben született és 1945-ben halt meg.) Júlia szülei Szendrey Ignác (1800–1895), Gálovics Anna (1805–1849), húga Szendrey Mária (1838–1866) Gyulai Pál felesége volt, gyermekeik Aranka, Kálmán, Margit. Petőfi Zoltánt mégsem tudta megmenteni egyik rokona se a korai haláltól, mert mindvégig apja árnyékában élt, abba is halt bele. „Gyorsan, pergő változatban játssza le apja életét, sokszorosan megkicsinyítve" – írja Kosztolányi Dezső. Az utókor apja örökösének elherdálójaként tartja számon. Nem tudott segíteni rajta keresztapja, Arany János sem, aki legjobb barátja volt apjának.

Nemcsak Arany János, de az akkori közvélemény se tudta megbocsátani Júliának, hogy „eldobta az özvegyi fátyolt", fiát se tudta megához venni, nevelni szerencsétlen házassága miatt. De nekünk nem szabad és nem is kell pálcát törnünk felette. Ő marad a költő múzsája, a magyar szerelmi líra „főszereplője".

Jámbor Pál

Petőfi-versek

Raskovics Ignác festménye (Petőfi-album, Athenaeum, 1898)

Petőfi

Ifjú dalnok, hol vagy? merre tűntél?
Bármi fényes, elveszett nyomod;
Mind keresnek, ott lenn hű Etelkéd,
Itt családod, még jobban honod.
Visszavárunk, bár a sírhalomból,
Hogy csodáld félig kész szobrodat.
Nem! nem élsz te; szobrodon mosolygnál:
Ott mosolygsz te, ott a föld alatt.

Zengni téged boldogabb időkben
A barátság nem vitt rá soha,
Én ma zengleg a hol néma ajkad,
Vagy ha élsz, úgy sorsod mostoha!
Mások a kik tömjéneztek egykor,
Most emelnek új bálványokat;
Oh felelj! hisz másoknak feleltél?
Ott hallgatsz te ott a föld alatt!

Ingoványok sűrű rejtekében
Bujdokolsz te, hol Balassa járt;
Hol mérföldre sír terül a lápban,
Földdel együtt elmerül a bárd?
Vagy határról jársz te is határra?
S lelked a szent hantok közt mulat?
Énekelnél hogy ha vándorolnál,
Ott pihensz te, ott a föld alatt.

A keserv mély serlegét kiittad,
Jó, ha ott vagy, hol a többi van;
Sokfelől nem kérdik azt hová lett?
Kérdenek téged sokan sokan!
És nem tudva hogy mit válaszoljunk?
Halkan zengjük lelkes dalodat,
Hunyni láttad csillagát hazádnak;
Ott alszol te, ott a föld alatt.

Élsz bizonnyal! így szólak barátid
Ők elestek jó barátaid;
Népek, eszmék a költő barátai:
A kik élnek… csak… visszhangjaid;
Összetépte egy golyó virágit
Napjaidnak… koszoruidat,
Énekelnél a nyíló tavaszszal:
Ott pihensz te, ott a föld alatt.

Nem lehet – (sötét a hon sírodtól)
Nem lehet elrejteni poraid.
Hogy ha él ma valami belőled:
Azt hiszem, hogy élnek dalaid.
Élni fognak ők köztünk örökké,
Lelkesítve minden honfiat…
Mért keresni sírját? szobra itt van!
Él Petőfi! nincs a föld alatt.

Marastony József sorozatrajzot készített az 1872-es országgyűlési képviselőkről, köztük Jámbor Pálról is, és személyesen íratta alá a portré tulajdonosával. A portrét a Marastony-hagyatékból vette meg a Jámbor Pál Társaság, és ajándékozta a Pákolitz István Városi Könyvtárnak (Közreadta: Beregnyei Miklós)

Petőfi olvasásakor

Midőn Petőfit olvasom,
Oly rózsaszínű a világ,
Nevetnek a friss ibolyák,
S gyöngyöt vet a telt billikom,
Mellém ül ő s beszél velem,
A hű barátság, szerelem,
És a szabadság, és a hon:
Midőn Petőfit olvasom.

Kis Kunság és nagy Hortobágy,
Hol ifjú színész vándorol,
Mint délibábbal a mosoly,
És Költő! s a menyasszonyágy.
Szebb, mond, az én menyasszonyom,
Istennő az, ki pajzsot ölt,
S zengő táborrá lesz a föld:
Midőn Petőfit olvasom.

Sir távol a lágy fuvola,
Holdfénynél pásztortűz lobog,
Le-fel szaladnak csillagok:
Mind a szabadság csillaga,
Szét tört bilincs és kard csörög,
Az ágyú torka mennydörög,
Gellért hegyén s a Rákoson:
Midőn Petőfit olvasom.
Oh szép idők! dicső napok!
Mondjátok, hová lettetek?
Nem kérjük a nagy hősöket:
Csak egy sir halmot adjatok.
Akármi, már nem földi rab,
Nálunk százszorta boldogabb.
Dicsőségéről álmodom:
Midőn Petőfit olvasom.

Látok száguldó paripát,
A bércen egy ledőlt szobort,
Mit száz ellenség eltiport,
De ő még tartja zászlaját.
Erdély! Temesvár! mind oda!
És a szabadság dalnoka!
Gyors könnyem hull Világoson:
Midőn Petőfit olvasom.

A költő sírja nincs sehol,
Most is kutatják azt, pedig
A csillagok között lakik,
De gyakran földre vándorol.
S itt zeng a csendes éjszakán:
„Tied vagyok, tied, hazám!"
De szól a hegy, szól a halom:
„Menj vissza égbe csillagom!"

(Az íróasztalán talált három kézirat egyike. Megjelent a Szabadkai Hírlap 1897. április 28-ai számában.)

Beregnyei Miklós

Madách – 200

Ebben az évben nemcsak Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójára emlékezünk, hiszen kortársa, Madách Imre is 1823-ban született, szintén 200 évvel ezelőtt. Mindkét irodalmi nagyságunknak kortársa volt a két évvel korábban született Jámbor Pál (Hiador) költő, politikus, paptanár.

Előző számainkban írtunk Petőfi és Jámbor kapcsolatáról, most Madách-ra emlékezve szintén felidézzük a két költőtárs kapcsolatát.

MAJTHÉNYI ANNA. ID. MADÁCH IMRE.
MADÁCH IMRE SZÜLŐI. — Egykori fotológyek után sajtóra Bátyi Gyula.

Madách Imre Az Ember tragédiája című drámája az emlékezésünk tárgya, amelynek megismeréséhez és megismertetéséhez piciny köze Jámbornak is van. Jámbor Pál 1861-ben országgyűlési képviselőként Pesten tartózkodott, itt kereste meg Madách Imre, és kérte segítségét ahhoz, hogy a Tragédia Arany János kezéhez jusson. Jámbor Pál felhívta figyelmét, és ajánlotta Arany Jánosnak a Tragédiát 1861-ben, majd egy idő után ismételten Arany János figyelmébe ajánlotta. Erről a döcögős indulásról Madách Imre Nagy Iványhoz 1861. november 2-án írt leveléből értesülhetünk: „Végre múlt tavasszal Szontágh Pál barátunknak fel olvasám s ő sürgete adnám Aranynak bírálat végett. – Oda adtam, azonban mindjárt az első lapon, az isten így szól:

MADÁCH IMRE.

Be van fejezve a' nagy mű, igen.
S úgy össze vág minden, hogy azt hiszem,
Évmilliókig szépen el forog,

– ily frivol passus az egész műben nincs több, de ez ott volt s ezen Arany esztétikai érzéke annyira megbotránkozott, hogy letette s holnapokig feléje sem nézett, míg Jámbor Pál kérésére és sürgetésére újra kézbe fogta, s megtetszett neki." (Jámbor Pál-emlékalbum, Paks, 2007. 105. p.)

Visszatekintve a Madách-évfordulókra, fontos dátum és esemény a költő születésének 150. évfordulójára megjelent „Az ember tragédiája" kötet, amelynek szövegét Szabó József gondozta és írta utószavát. A könyv 1972-ben jelent meg, és itt olvashatjuk, hogy a Tragédia négyezer-százhetvenegy sor, harmincnégyezer-hatszázhúsz szó, százhatvanezer-huszonnyolc betű terjedelmű. Szabó József szerint hibátlan és tökéletes Tragédia-kiadásunk sohasem volt. Tudjuk, ez sem az. De szöveg-helyreállító fáradozásunk szeretne szerény tiszteletadás lenni Madách emlékének, születése másfél százados évfordulóján.

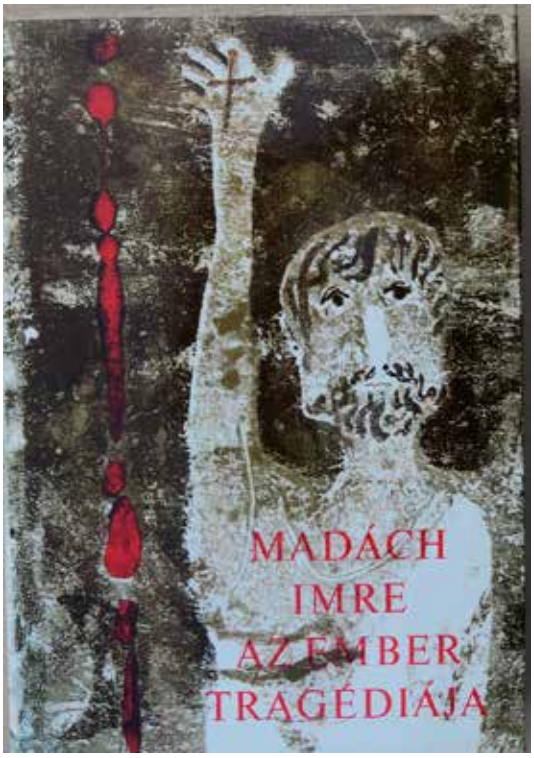

Madách Imre:
Az ember tragédiája
(Szépirodalmi Könyvkiadó, Bálint Endre rajzaival)

A könyv mellékleteként olvashatjuk Babits Mihály ajánlását: „Olvasd újra művét, s úgy fog hatni rád, mint valami véres aktualitás, korod és életed legégetőbb problémáival találkozol; szédülten és remegő ujjakkal teszed le a könyvet. A versek, amik nehézkesek és avultak voltak megírásuk napján, frissek ma, mintha tegnap keltek volna…"

Egy másik évforduló megünneplésére 1983 szeptemberében került sor a Nemzeti Színházban, a Tragédia színre vitelének 100. évfordulóján. Erről az eseményről a Népszabadság tudósított, és közölte Köpeczi Béla művelődési miniszter ünnepi beszédét: „A magyar drámairodalom s egyszersmind a magyar kultúra nagy ünnepét üljük. Száz esztendővel ezelőtt mutatták be először az akkori Nemzeti Színházban Paulay Ede rendezésében Madách Imre Az ember tragédiáját. Madách valami rendkívülire vállalkozott: emberiségpoémát akart írni, amely végigkíséri az ember sorsát a történelemben." Érdemes felidézni a miniszter beszédének zárószavait: „A Tragédia bemutatásának 100. évfordulóján jutott számomra az a megtisztelő megbízatás, hogy bejelentsem: a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa – a közóhajnak is eleget téve – határozatot hozott az új Nemzeti Színház építésére, amelyet 1989-ben át kell adni rendeltetésének. Reméljük, hogy a központi forrásokból és a közadakozásból

TÁRSADALMI SZERVEZETEK FELHÍVÁSA:

Járuljunk hozzá a Nemzeti Színház felépítéséhez!

A Hazafias Népfront, a Magyarok Világszövetsége, a Magyar Színházművészeti Szövetség, a Magyar Írók Szövetsége, a Magyar Építőművészek Szövetsége nevében felhívással fordulunk hazánk népéhez és a külföldön élő magyarsághoz, hogy járuljon hozzá a Nemzeti Színház méltó, új otthonának felépítéséhez.

Az első Nemzeti Színházat a reformkor hozta létre, hogy a nemzeti újjászületést, a társadalmi haladást vállaló eszmék harcosa, a nemzeti drámairodalom és színjátszás, a magyar nyelv ápolásának messze sugárzó központja legyen. Első otthonának létrehozásához a korabeli magyar társadalom minden rétege hozzájárult, s a színház a reformkor szellemében évtizedeken át szolgálta a magyar kultúra és a társadalmi haladás ügyét. Társulatának ezután is csak ideiglenes otthona lehetett a Blaha Lujza téri Népszínház, majd a Hevesi Sándorról elnevezett téren, az egykori Magyar Színház épülete.

Az ország első színházának ügye kezdettől fogva közügy volt, s a történelem és a színházművészet százados változása során az maradt napjainkig. Elérkezett az ideje annak, hogy szocialista társadalmunk a nemzeti színjátszásnak olyan új otthont emeljen, amely méltón szolgálja további kulturális fejlődésünket.

Kormányzatunk már korábban elvi határozatot hozott, hogy megvalósítja az évszázados tervet, végleges helyet biztosít a Nemzeti Színháznak. Most az úgy nemzeti jelentőségének tudatában, a megújuló társadalmi igénytől is ösztönözve született meg a végleges döntés, hogy államunk jelentős központi forrásokból megkezdi az új színház felépítését. A már eddig is megnyilvánult áldozatkészségtől lelkesítve hívjuk fel tehát mindazokat, akik magukénak érzik a nemzeti színjátszás és ezzel együtt a magyar kultúra ügyét, hogy lehetőségeik szerint anyagilag is járuljanak hozzá az új Nemzeti Színház minél gyorsabb felépítéséhez.

Legyen mielőbb állandó otthona a Nemzeti Színháznak, hogy méltó körülmények között, a kor követelményeinek színvonalán folytathassa a szent hagyományt: segítse kifejezni mindazt, amit az emberiség és a magyarság önmagáról, helyzetéről, jövőjéről el akar mondani!

Kelt 1983 szeptemberében, Az ember tragédiája bemutatásának 100. évfordulóján.

Kállai Gyula
a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke

Bognár József
a Magyarok Világszövetségének elnöke

Kállai Ferenc
a Magyar Színházművészeti Szövetség elnöke

Hubay Miklós
a Magyar Írók Szövetségének elnöke

Borvendég Béla
a Magyar Építőművészek Szövetségének elnöke

(Gondolom, sokunknak eszébe jut az úgynevezett „Deák téri gödör".)

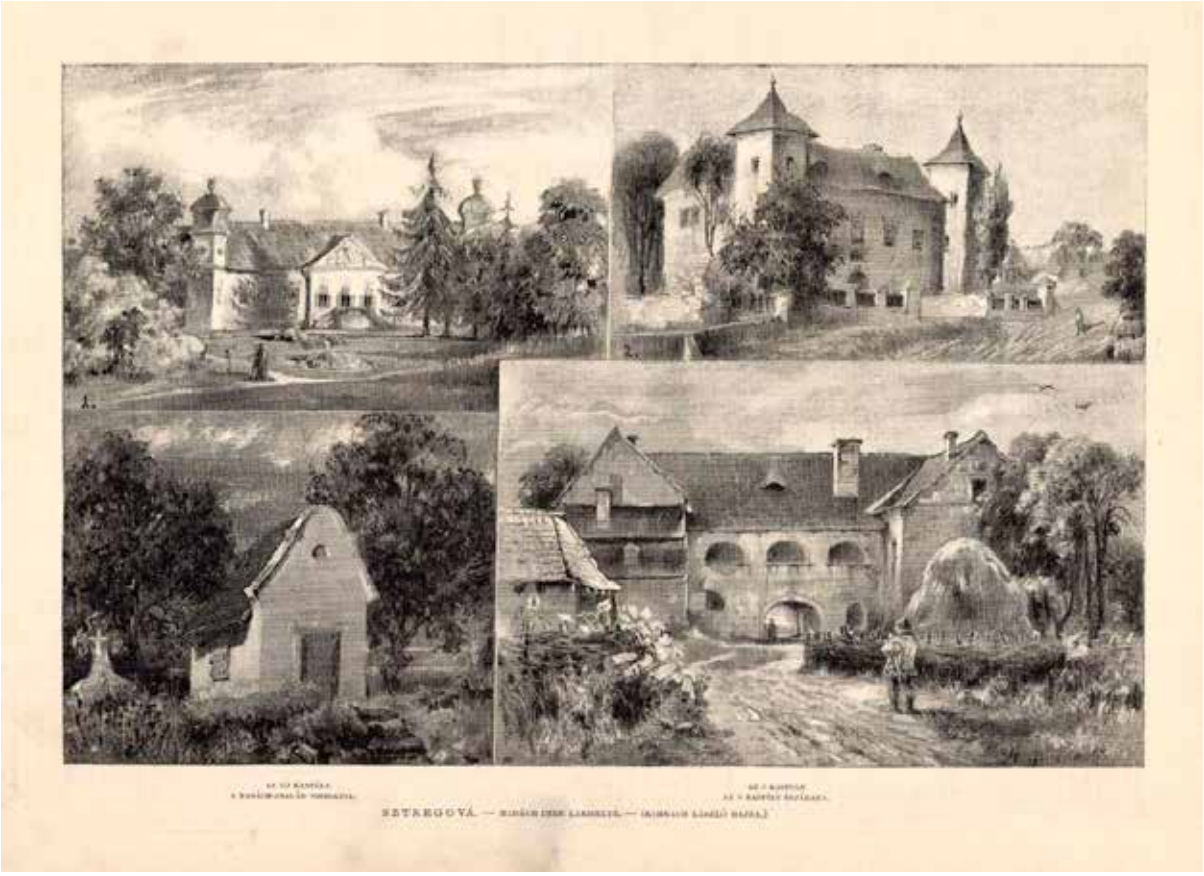

felépülő új Nemzeti Színház a magyar drámairodalomnak, a magyar színművészetnek méltó otthona lesz, s egyben kulturális életünk egyik messzire sugárzó központja. A Tragédia bemutatásának 100. évfordulója alkalmából ennél nagyobb ajándékot népünk nem adhatott a magyar művelődésnek."

Balázs Kovács Sándor

Vásárba menet, vásárból jövet
Úti kalandok vásározókkal

„Háromszor vagyon legjobb kedve a világnak: a fársángban, a lakodalomban és a vásárban."

A vásár évszázadok óta hozzátartozik az emberek mindennapjaihoz. Amikor a megtermelt felesleget már el lehetett cserélni, el lehetett adni, s helyette más, a mindennapi élethez szükséges dolgot lehetett beszerezni, akkor már kereskedelemről, piacról, királyi privilégium által engedélyezett vásárról beszélhetünk.

A vásár fokozott védelmet igénylő hely volt. Az ezt biztosító rendészet a földesúr vagy a városbíró felügyelete alatt tevékenykedett.

Már I. László király elrendelte, hogy a vásáron a tolvajokat és az orgazdákat meg kell figyelni, nem szabad engedni, hogy az ügyletforgalomban és vásárokon részt vegyenek. Ezt a rendelkezést több évszázadon keresztül különböző szintű jogszabályokban megismételték, és azt a közbiztonság érdekében szigorúan meg is tartották. Ha valamely vásáron elharapództak a lopások, csalások, netalán a rablások, ez azt eredményezte, hogy az ilyen vásárokat nem szívesen látogatták, a vásári bevételek is csökkentek. A rendező városoknak, községeknek is érdeke volt tehát a bűnözők látogatásának megelőzése. Nagyon sok rendelkezés mutatja, hogy már korán kötelezővé tették a személyi okmányok bemutatását, amelyet a lakóhely szerint illetékes hatóság állított ki. Személyi okiratot (útlevelet) bűnöző vagy megbízhatatlan személy részére nem állítottak ki, így aki nem kapott útlevelet, nem is mehetett a vásárba. Más oldalról pedig a vármegyei statutumok előírták, hogy a nemesek passzussal, a polgárok és jobbágyok pedig származási helyüket bizonyító *„cédulájuk"*-kal igazolhatják magukat. Megismétlik azokat az előírásokat is, hogy úti okmányok nélkül járó idegenek részére büntetés terhe mellett nem szabad ételt, italt, szállást adni, ezeket azonnal be kell jelenteni az elöljáróságnak.

Az utak közbiztonsága szükségessé tette, hogy a városba igyekvők fegyvert tartsanak maguknál, az azonos városból kiinduló céhtagok együtt menjenek, esetleg fegyvereseket fogadjanak maguk mellé. A városok-

ban – főleg a kocsmákban – sok verekedés, sebesítés, emberölés történt, ezért Mátyás király 1486-ban elrendelte, hogy akik vásárba, sokadalomba mennek, a fegyvereiket tegyék le szállásaikon, de a vásár területére nem vihették be. Ez a szabály évszázadokon keresztül érvényesült. A nemeseknek azonban itt is voltak kiváltságaik.

Az aktív vásározási szezon márciustól októberig tartott, amelyben a tavaszi és őszi vásárok voltak a legmozgalmasabbak. Az előbbi a munkákra és a tenyésztésre való előkészületeket, utóbbi pedig a félve várt télre való felkészülést szolgálta. A nyári vásárokon olcsóbban lehetett mindent megkapni az őszi szükségletekre. A lovak a piacon és a vásárban cseréltek gazdát. A lókereskedők és lókupecek messze földre elvitték a lovakat. Az ügyes lókereskedő azonnal kiválogatta, melyik ló egészséges, melyik beteg, illetve melyik lesz mutatós megfelelő (2-3 hónapos) törődés, *„feljavítás"* után. A cigány lókupeceket a közvélemény csalóknak bélyegezte, mert kiválóan értettek az állatokhoz. A nagy szakértelem mellett a lókereskedésbe mágia is vegyült, ún. *„cigány csalafintaság"*, különböző fortélyok, amelyeket a romák hajlamosak eltúlozni. Tény azonban, hogy azok a vásározók, akik nem voltak tisztában a legalapvetőbb vásári árucsere-ismeretekkel, könnyen váltak csalások áldozatává.

Nemcsak a vásárokon csaphatták be a vigyázatlan embereket, hanem az oda és vissza úton is megtörténhetett ez. Fülöp Jánosné Vadas Katalin kisszékelyi lakos panaszkodott 1818. május 24-én: *„Most legközelebb mult Pinczehelyi vásár alkalmatosságakor az én férjem Fülöp János egy pár timaját két száz forintokon el adta. Hazajövén, minek utána Görbőn az áldomás borossá tette volna, egy Igazi Czigánnyal pipázás és beszélgetés kedvéért edgyütt utaztak egész az Hidegvölgyi Tégla Házig, mivel pedig az üdő már nagyon sötétedett nem bátorkodott magányossan utra indulni igen kevés marasztásokra a Czigányoknál megmaradot háláson, korán még hajnal előtt el butsuzott tőlök, midőn jönne gyanakodni kezdett ha, hogy a pénzét nem lopták e el, azonnal olvasni kezdett és semmi képpen Száz forintyát ki nem Számlálhatta. Azért vissza fordult az éjjeli Gazdáihoz és őket meg támadta, hogy száz forintyát el lopták tőle adják vissza egyéb eránt körösteti őket, kik elöl keresték a pénzüket és szeme láttára meg Olvasták, bár egy xr héja sem vala a cigányok huzták vonták és bottal reája is ütöttek és midön már látta, hogy körözve el akarják vezetni a Tettes Ns. Ispány Uram eleibe, hogy mind fogva őket Tolvajnak akkor önként ígért nekik 10 forintokat, hogy engednének még neki…"*

Útközben a csárdákba, kocsmákba betérő vásárosok gyakran csalás áldozataivá váltak. Ifj. Nagy István János miszlai lakostól tudjuk 1856-ból: *„A mult évi Szt. Iványi fehérvári vásárkor történt, hogy én Lázár György Németi lakossal 20 ökreimet elcseréltem, ollyképp hogy a vásárra ökreinket együtt hajtván, már egész uton cserébe voltunk, s egymás ökreit jól megvizs-*

gáltuk. Fehérvárra érvén vásár napján délután mindjárt megtörtént a csere iránti alku, ollyképp, hogy Lázár György fizet az én ökreimre feladást 10 vfkat, az alku megtörténte után az áldomást is rögtön megittuk, de a bor hordó s áruló asszonynak, kitől a bort vettük apró pénz hiánya miatt fizetni nem tudván – alperes Lázár György adott a ki alkudott 10 vfrtból 5 vfrtokat, miket a bor áruló aszszony felváltani nem tudván – elindultunk mind a hárman, t.i. én alperes és a bor áruló aszszony a végett, hogy a pénzt majd felváltandjuk. Alig mentünk azonban kevés ideig alperes Lázár György ugy nyilatkozott, hogy ö vissza megy, hanem adjam oda az ökreimre szólló passzusokat, miket én a kérésre oda is adtam, ö pedig az ö ökreiről szólló passzusokat. – A pénzváltás után vissza mentem – és tapasztaltam, hogy Lázár György az én ökreimet Kálmán Istvántól, ki ökreimre vigyázott átvette s elhajtotta, de a nélkül, hogy a cserébe adott saját ökreit ennek, vagy bármelyik jelen volt Miszlai lakostársamnak átadta volna, – ennekutánna Lázár György ökreit, mellyek az alkudozás alatt tőlem meglehetős távolságra voltak az ö gondviselése alatt, keresni kezdtük, azomban fájdalom, azon ökröket sehol el nem találhattuk. – Én meg ijedvén – a keresés sikertelenségének tapasztalása után elindultam Lázár György után azt hivén, hogy ö a cserébe adandó ökröket is elhajtotta, s miután út közben Táczon egész Kálaszig kocsit fogadtam, elértem Lázár Györgyöt a Hatvani Pusztán, de szomoruan kelle tapasztalnom, hogy a cserében nyerendö ökrök nem voltak birtokában, minél fogva a magam ökreit követeltem vissza, azonban azokat sem adta…"

A lopások és összeszólalkozások, sőt veszekedések, verekedések sem voltak ritkák. Tóth Mihály medinai lakos panaszolta 1857-ben: *„…m. h. 27-én tartott Simontornyai vásárrol több Medinai lakos társaival utazván haza – utközben Kőlesden a város korcsmájába betértek, és boroztak – hol is vallása szerint megbórosodván midőn a borárát fizetni akarta, minden pénzét elővette, mellyből a korcsmárosné 5. ft. pengőt, felváltván, a bór árát kifogta, a többi pénzt vissza adván eltette s azután társaival utnak indulván, út kőzbe lefekűdt s elaludt, felébredvén egyedül látta magát, valamint azt is észrevette, hogy pénze ellopatott – úti társai a lopást letagadják, sőt a pénznek látásárol sem akarnak tudni ennél fogva káros kívánja maga mellett a Kölesdi város korcsmárossa nejét… meghalgatatni."*

1856-ban Győri Pál némedi lakos panaszolta: *„A vádlottak előadott napon* (ápr. 22-én) *a pintzehelyi vásárról jövet a Némedi vendégfogadóban azon pálfai emberekkel együtt borozván kik szivességből Pintzehelyről haza hoztak, bejöttek a korcsma szobába Lázár Mihály pálfai lakos komám fiaival Mihállyal és Istvánnal s ők is ott egy másik asztal mellé borozni leültek. egy darabig több borozókkal együtt benn voltunk az ivószobában a nélkül hogy egymással csak egy szót is szóllottunk volna, mígnem Lázár Mihály és fiai az ivószobából, előbb ezek egy kocsin azután pedig apjuk is azon érte visszajött kocsin eltávoztak, s mint utóbb hallottam meg, Németh István korcsmájába*

mentek. Ez alatt a többi borozók is a korcsmáról eltávoztak s már én is Magyar János lakostársammal, mint legutolsók a korcsmáról eltávozmi indultunk, midőn egyszerre csak Lázár Mihály fiai a korcsmába gyalog visszajöttek s bemenvén a már üres ivó szobába engemet is az egyik vagy is Mihály nagyon hívott be a szobába egy ital borra, kérésünknek engedve csakugyan bementem, s láttam, hogy ők már akkorra bort hozattak, a korcsmáros épen vacsorálván láttam, hogy a bort annak leánya atta be. A mint beléptem az ajtón Mihály mindjárt borral kinált, de mivel tőle el nem fogadtam, a teli pohár bort fejemhez vágta, erre öttse István pedig a borral tele üveget vágta hozzám mire a vér fejemet azonnal elöntötte. Ezen tettükön megbosszonkodván őket, egyiket egyik, másikat másik kezemmel megkaptam, de épen akkor érkezvén vissza apjuk is s lépvén be a szobába az hátul megfogott s hanyatt elrántott. A neszre többen is összefutván, de hogy kik voltak ijedtemben reájuk nem ismertem, a nevezettek kezei közől, kik egyre ütötték nagy nehezen de nem is tudom hogyan kiszabadulván a zsidó szobájába elzárkóztam, s még oda is utánam jöttek és a szobát rám akarták törni, de ebben a korcsmáros csak ugyan meggátolta őket s látván hogy már hozzám nem férhetnek eltávoztak, s én is azonnal hajadon fővel, mert kalapomat is elvitték a faluházához szaladtam…"

Tálas István miszlai lakos vallotta 1854. szept. 19-én: *„F. e. Majus 30kán a Simontornyai országos vásárról Csiszár János, Kiss István, és Balogh István társaságában haza felé jövén; Munkácsi Josef és István testvérek, s ugyan azon vásárrol jövő miszlai lakosok által megtámadtattunk, s Munkácsi József kinyitott késsel jött Csiszár Jánosnak, és Kiss Istvánnak, hasukat felszurni akarván, – én ne hogy szándékát végre hajcsa, megfogván megakadályoztam, de a kést nyakamba szurta, s csak említett csiszár János és Kiss István segíttségének köszönhetem, hogy több szúrást nem kaptam…"*

A vásárok alkalmával nagy gondot fordítottak a közbiztonságra. Mégis azonban a szegénység sokakat arra késztetett, hogy a törvény szabta kereteket átlépjék, ugyanakkor a vásárok a *„hivatásos tolvajok és a szélhámosok nagyobb bűntetteit"* is lehetővé tették. A megkárosított kereskedők futhattak az áruk után, amelyeket a tolvajok már az orgazdáknál értékesítettek. Éppen ezért a hatóságok a kereskedők védelme érdekében utazóleveleket állítottak ki, az adásvételre pedig szerződést kötöttek.

A vásárok gazdasági funkciója mellett a társadalmi vonatkozású is fontos volt. A vásár mindenekelőtt találkozási hely és alkalom; a feudális falu számára szinte az egyedüli lehetőség volt arra, hogy lakosai falujukból kimozduljanak, és ún. külső kapcsolatokat létesítsenek. Egy-egy vásáron helybeliek érintkeznek máshová valókkal, netalán külföldi idegenekkel vagy más etnikumhoz tartozókkal. Találkoznak egy-egy vásáron a különböző vallású és egyházhoz tartozó vásározók is. Öregek találkoznak fiatalokkal, javakorabeliekkel; férfiak nőkkel, szakmabeliek, jobbágyok

nemesekkel, polgárokkal, szegények gazdagokkal, műveltek kevésbé műveltekkel, rokonokkal és nem rokonokkal, ismerősökkel és idegenekkel, barátokkal és nem barátokkal. Mindez több szempontból is jelentős. Mindenekelőtt azért mert a vásározók vásárra járásuk közben bizonyos földrajzi tájékozottságra tettek szert. Különösen fontos az ugyanazon szakmához tartozók érintkezése a szakmai újítások, eljárások terjesztése szempontjából. Nemcsak az ipar területén, hanem a mezőgazdaságban is, ahol ugyancsak új fajták bevezetése, új eljárások és eszközök elterjedésének keretei lehetnek a vásári alkalmak. A vásárok bő lehetőséget nyújtottak az információszerzésre, de nem ritkán különböző nagyságrendű konfliktusoknak, esetenként becsületsértéseknek is színterei voltak.

Piacozni, vásározni, akár eladóként, akár vevőként csak alapos tájékozódás után volt érdemes. Ez a tájékozódás, tájékozottság nemcsak az árakra vonatkozott, hanem kiterjedt a vásárok pontos idejére, a közlekedés lehetőségeire, a kínálat mennyiségére, minőségére, a speciális árukra és nem utolsósorban a vásár más vásárokkal, piacokkal való kapcsolataira, a vásártartó hely gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyaira. A vásározók zöme ugyan a hagyományokat jól ismerte és tiszteletben tartotta, de azért a magyar vásárok virágkorában mindennapos vásáridőpontváltozások, új és új vásárok belépése miatt is elsőrendű fontosságú volt a vásárok kihirdetése, attól eltekintve, hogy a vásárok időpontját időről időre hírül adják. Ez helyben dobszóval történt, illetve a vasárnapi publikációk során. A vásárhirdetések a vásár dátumán kívül más tudnivalókat is közöltek. Különösen fontosak voltak azok a tájékoztatások, amelyek a többnapos vásárok esetében a különböző vásárok sorrendjéről adtak felvilágosítást, valamint arról is tájékoztatták a vásározókat, hogy milyen igazolásokat, okmányokat hozzanak magukkal, amelyek alapján kipakolhatnak, árulhatnak a vásáron (állatvásároknál a passzusok, a kirakodóvásároknál az iparengedélyek, hatósági igazolások arról, hogy nem ragályos betegségekkel terhelt, fertőzött, hanem *„vészmentes"* helyekről jöttek stb.) Tornyai Ferenc polgárdi (Fehér m.) 46 éves, római katolikus lakos, nős, két gyermek apja, korcsmáros Herenden, Baranyában vallja: *„Bátaszéken vásárra jelentem meg, és midőn lovaimat már eladtam, s passzust akartam váltani, akkor tartóztattak le."* Vette a lovakat, de passzust nem kapott hozzájuk, csak később kapta meg az okmányokat. Abból pedig, hogy e vásárhirdetéseket hova, mely helyekre küldték ki az elöljáróságoknak azzal a kéréssel, hogy a *„szokásos módon"*, azaz dobszóval kihirdessék, a vásár-piac vonzáskörzetére lehet következtetni. Ezeken a hirdetési módokon kívül jelentősek voltak még a kalendáriumok évente megjelenő vásárhirdetései és a 19. század 60-as éveitől kezdődően az országos jelentőségű vásárok esetében az országos napi- és hetilapok közleményei. A vásárokra nemcsak az árusok és a vevők látogattak el, hanem nagyszámú érdeklődő is. A vásározók jó szívvel fogadták az ér-

deklődőket, mert mindegyikükben esetleges vevőt láttak. A helybeliek számára nem jelentett különösebb problémát a vásárok, piacok felkeresése, annál inkább gondot jelentett és körültekintő előkészületeket kívánt a vidékiektől.

A vásározók lakóhelyének a vásárhelytől való távolsága szabta meg, hogy mivel, hogyan keressék fel a vásárt, hogyan utazzanak oda és jöjjenek vissza. A közeli vásárokat leginkább gyalog szerették felkeresni. Általában nem egyedül, hanem társakkal, barátokkal, ismerősökkel, szomszédokkal együtt. Nagyobb távolságra rendszerint kocsival mentek, de általában nem saját fogattal és nem is egyedül. Ha saját fogattal mentek, az családi vásározás volt; a kocsira több ülést szereltek, és így egy-egy család négy-öt tagja is kényelmesen utazhatott. Minden faluban akadt olyan fuvaros, aki leginkább személyfuvarozással foglalkozott. Igen sokan az efféle utazási lehetőséget vették igénybe. Ilyenkor a kocsi hosszában elhelyezett két padon ültek a vásározók.

A vásárhelyre megérkező vásározóknak legfőbb feladata volt, hogy a vásáron elhelyezkedjenek. Egyáltalán nem volt mindegy, hogy hol milyen távol a vásárok közepétől, különleges értékekkel bíró részeitől – mint amilyenek pl. a szögletek, sarkok is voltak – foglaltak helyet maguknak, az áruiknak, hol üthették fel a sátort.

A vásárokra nemcsak az árusok és a vevők látogattak el, hanem nagyszámú érdeklődő is. A vásározók jó szívvel fogadták a nézelődőket, mert mindegyikükben egy-egy esetleges vevőt láttak. Rozs János cecei lakos, 36 éves, református napszámos vallomásában azt mondta 1857. máj. 20.: *„Szegzárdra azért jöttem, hogy medinai több lakosok ellen, kik a forradalom alatt, katonának felfogadtak és miattuk, mint volt Honvédet császári katonának is besoroztak – a megígért pénz összeget miután edig fizetni nem akarták, törvényes úton követeljem. Német Anna ki velem él szinte eljött, és midőn Szegzárdra értünk a pecsenyés sátorokhoz mentünk enni, a hol is egy gyermektől kalácsot vévén, alig hogy odább mentünk és a sátorba ettünk oda jött a gyermek csendőrökkel..."* Német Anna 26 éves, római katolikus szolgáló, némedi lakos vallja: *„Szegzárdra én és Rozs János nem vásárra jöttünk... a mint Szegzárdra értünk kimentünk a vásárálláson lévő petsenyés sátorokhoz, itt egy sátorba beültünk keveset enni, és még a levest sem ettük meg midön jöttek a csendőrök..."* Nyéki Rozália 14 éves, szekszárdi római katolikus lakos, aki anyja mellett lisztet és kalácsot árul állítja: *„A kérdéses napon estve felé 16ik éves testvéremmel Mihállyal anyánk által kezünkre bízott kalácsot árulgatván a bevett pénzt egy zsebkendőbe kötve kézi kiskosárba mellettem tartottam és miután a kalács árulás kissé szünt, a pénzt meg is olvastam s alig hogy ezt elvégeztem jött hozzánk két nö személy és egy férfi, a férfi egyik, az idősebb nőszemély pedig a kalácsos kosár előtt helyet foglaltak és a kalácsot válogatták azomba a mellettünk jobbról balról*

volt férfi és nőszemély felkelvén tovább mentek, a lány pedig tovább is a kalácsra alkudozott, a midön a kalácsra nézve 6 vto garasba megegyeztünk a leány a távozók után kiáltozott, mivel neki nem volt pénze, hanem azok nem általak meg, folyvást menvén a vágóhíd felé, a leány utánuk. Én a leány eltávozása után mellettem volt kosaramat s keszkenöbe kötött pénzemet nem látván Mihály testvéremnek mindjárt mondottam, hogy a pénz kosarastul oda van." Petyán Cecilia 19 éves, római katolikus, szabadkai születésű hajadon vallja: *„...ezelőtt 5 hónapokkal jöttem Tolnára a Rudnai István korcsmároshoz, mint szolgáló. Folyó 21én délután házi uram átjövén Szegzárdra vásárra, és én is felkérvén őt vinne el magával mivel én még sohasem voltam Szegzárdon, ezt tellyesítette, itten Reiszen Frigyes kocsmároshoz szállottunk, ki is házi gazdámat felkérte hagyna itt engem vásár alkalmával segítségre, majd alkalmilag ő is kisegíti gazdámat, én tehát itt maradtam nála, de nem valami gonosz szándokból vagy fajtalansági tekéntetből, hanem segedelemre, – és f. Hó 22én a Cs. K. Csendőrök velem csak tartózkodási jegyem volt, azonnal a fogházba késértek."*

A helybeliek számára nem jelentett különösebb problémát a vásárok, piacok felkeresése, annál inkább gondot jelentett és körültekintő előkészületeket kívánt a vidékiektől. A vásározó kézműves mesterek általában fogadott szekéren közelítették meg áruikkal a vásárhelyet. Sági Ferenc 31 éves szekszárdi csizmadia vallotta 1856. máj. 31-én: *„Martius 26-án igaz, hogy Domonyai Josefet fel fogadtam fuvarba Bátaszéki vásárra…"* Pásztori Mihály szekszárdi csizmadia írta 1856. aug. 22-én: *„Folyó hó 15én Tolnai vásáron lévén, árucikkeimet bizonyos Vörös Josef Csizmadiaval egy kocsin szándékoztam hazaszállítani, midőn is érintett Vörös Jósef a felrakodásnál velem összetüz, s engem a nélkül hogy neki legkisebb okot is szolgáltattam volna, nyilvánosan a Nagyvárosi közönség elött Zsivánnak Kálamista Kutyának nevezvén, – közbotrányt elöidézöleg Istenem és Jézusom szidalmazta."* 1873. dec. 23-án írta Rausz Béla szolgabíró a megye alispánjának: *„Untermüller Alajos szegzárdi könyvkötő mai napon jelentette, hogy tegnap vagyis f. hó 22-én este felé a mohácsi vásárról kocsival hazafelé jövén – mivel az ő kocsisának Árvay Lajosnak egyik lova sántított – ő utközben az előtte halladott Cziráki Jánosnak kocsijára ült fel, s a mint a Bátaszék-Várdomb közti országutra értek, a bátaszéki csárdán felül – már éjfél után 2 óra lehetett – a kocsira 3 ember felkapaszkodott, s alola bundáját kezdték huzni, midőn ezt észrevette s a kocsisnak mondotta, hogy rablók vannak, ezen szót az előttünk hajtott Gáiszháuer András fia is hallván – gyorsabban hajtottak, ő pedig visszatekintett, s látta hogy 3 ember a kocsi mellett bugdácsolva hátra maradt, s a mint úgy 40-50 lépésnyire hajtottak utánnok két lövés intéztetett, de egyik lövés sem talált."*

1855. máj. 30-án *„Kapitány Márton és több szegzárdi csizmadiák a mult 854 év December 6ik és 7ik köztti éjjel egy Csibráki korcsmában hálván meg*

– ugyan ezen éjjel nevezett Kapitány Mártonnak zsebjéből tetemes mennyiségű pénze lopatott el – miatt nevezettnek kocsisa Szegzárdi Ranga Mihály perbe is fogatott…"

Tolna megyéből, a Duna mellől Szekszárdról, Tolnáról, Dunaföldvárról, állandó kofahajó járatok indultak Pestre és Budára. Sokan ebből éltek. Cseszkó Péterné 1846. nov. 20-án kelt leveléből tudjuk: *„Én alol irott panaszolkodó a mastani szűk időben élelmezést, ha népemnek az igazságos kereskedés által is kivánván eszközölni. Tolnáról tojással indulván Pest felé… Csuka Ferencznétől meg támodtattam, hogy tsak kurválkodni megyek fel Pestre, én is felmérgesedvén mint hogy lármájjával, majd egész város gyalázatomra oda tsödítette néki a reám kiabáltakat vissza mondottam, mire férje magy dühőssen ki ugorván a hajóból engem tsunyául kurvázván, kegyetlenül öszve rugdosott."* Sok tanúja van erre a tényre, azóta a férje állandóan háborgatja.

A másik fél, Csuka Ferenc és felesége Schmeller Antalnak, a tolnai uradalom ügyvivőjének írta meg véleményét 1846. nov. 30-án: *„Ns. Cseszkó Péterné Kölesdi lakos becstelen élet módhoz szokva – ha hébe korba itt ott egy kissé meg kurvázzák, vagy egy kissé meg ütögetik, panaszkodni megy és ha már meg sértett becsületét, még nem gyogyíthatya, nemesi származását vitatja és belöle alacsony keresetet igyekszik űzni. – Így akar pedig ezen jámbor és erélyes nő engem is kelepczébe keverni, holott ha szivére nyúl – bizonyossan azt fogja mondani; 'ez az én vétkem' – szégyenlem meg vallani az egész tényt; de hogy a panaszkodó ellenében igazságomat kimutogathassam, – az következőkép áll u: m: Az idei aratás táján én mint hajós legény egy itteni hajóval Pestre készültem – a hajóhoz panaszolkodó Cseszkó Péternő egy lányal jőtt, hogy öket hajonkra fel vennénk, mert ök is Pestre kívánnak utazni, – mi tehát velők együtt el indulván, Ns. Cseszkó Péternő engem szüntelen késértett; velem ingerkedett, csipkedett, csiklandozott míg végre mint fiatal és gyarló ember elfeledkeztem magamról és kedves nőmről – és a mint, a hajón 2ik éjszakát tőltöttük, ingerléseinek ellent nem álhatván, véle közösültem, és ezt többszer ismételtük, melynek egyedűli oka ő vala, melly abbul is kiteczik, hogy ö egy szemtelen asszony, mert tőle csak ugyan meg is romlottam, és szomoru jeleit most is viselem testemen, - ezen botránkoztató életü nőt pedig azon Kölesdi lyány ki véle szemeinek gyogyítása végett utazott fel, kileste, mindeneket észre vett, és a midőn haza érkezett, – nőmnél engem a piaczon be vádolt és néki mindeneket felfedezett; de egyszersmint azt is, hogy az asszony volt fő hibás, – és midön később a hajóval megérkeztem, nöm már mindeneket tudván, – igen bus volt és nékem igen érzékeny szemre hányásokat tett, én tehát mivel már akkor elromolva is voltam, – a dolgot nem tagadhattam. – Ekép nőm mindenekről felvilágosítva néhány hetek múlva épen midön ismét felfelé készültűnk hajóval, a Dunához jőtt, és épen a kérdéses Cseszkó Péternővel ott találkozott, és lehet é csodálkozni,*

ha őt nőm meg támadhatya? – az igaz hogy együtt öszve vesztek egymást kurvázták, és nöm egy kissé arczul is legyintette, – hanem ő végtelenül szájaskodott, és feleségemet kire az egész városban roszat senki sem mondhat, 10er nagyobb kurvának nevezte magánál – ezen szilaj rágalom engem felháborított, és a rosz erkölcsű nőt, kit nékem méltó okom volt meg borzulni, – és még szegény ártatlan mőmet is sérteni merte, – meg rugdaltam, és taszigáltam." Felesége félrelépése miatt nem akar vele tovább együtt élni.

Forrásainkból kiderül, hogy a sárköziek hallal, marhával és borral kereskedtek. Régebben Etén és a környékbeli nagyobb helységekben voltak a legnagyobb marhavásárok. Az állatokat a tolnai és bátai réven át lábon hajtották el. A bort hajókon szállították. A régi Sárvízen Szekszárdig is felmentek a borszállító hajók, de a sárköziek is elszállították boraikat kocsival Székesfehérvárra, Budára, Győrbe és még Bécsbe is. Az őcsényiek, decsiek az 1880-as évekig még a szekszárdi piacra is csónakkal jártak. *„Anyámasszony mesélte, hogy ha Szekszárdra a piacra mentek, volt egy nagy ladik, azon mentek. Ha este későn, sötétedésre nem jöttek meg, lámpát tettek a toronyba és félreverték a harangokat is, hogy tudják merre menjenek. Ha olyan rossz idő támadt."* (Őcsény) A bátaiak dereglyén jártak a bajai vásárra. *„Itt nagyon tartották a böjtöt, rengeteg tejet, vajat ettek. Megcsinálták túrónak, tejfölnek, vajnak. ladikkal, csónakkal, gyalog is és módosabbak kocsival is vitték Bajára"*

Egy lopás kapcsán vallotta Döme Péterné Babos Zsuzsanna pilisi lakos, hogy a dolog *„a mult öszel* (1854) *történt mikor Bajáról vásárról jöttünk együtt a hajón".* Pálinkás Mihályné Bottyán Éva decsi napszámos vallotta: *„Én a hajón voltam ugyan – midőn Bóli Istvány borát szállították – hanem én ott semmit sem tapasztaltam – midön Bóli Istvány szolgája azt mondta – hogy mit fog gazdája mondani, hogy a hordón lévö petsét fel van törve, hanem hogy ki törte fel azt nem mondta, sem én nem láttam, a hajó elérvén Lasiba a ki szállóhoz – én mindjárt bementem egy malomba – azért a később történtekről felelni nem tudok."* Petőcz Jánosné Osváld Erzsébet őcsényi lakos szerint: *„Alolírott jó lélekkel bizonyítom: hogy most a legközelebbi Bajai vásárrol Boli István Decsi lakos Dereglyéjén Bajárol jövén – Bárdos Illésné ki is velünk utazott – több izben szollongatott…"* Ivanis Bálint András decsi lakos vallomása: *„Igenis jelen voltam még Baján én segítettem a hordókat a pinczéböl kihajtani a dereglyére – s ha Bárdos Illés és én nem szorgalmatoskodtunk volna a hordó körül, tehát elfolyt volna a Bóli bora mind, mert abrincsai mind le pattogtak s nagy nehezen tudtuk újra meg abrincsolni. Midön jöttünk a Dunán haza Bóli Istvány szolgája az egyik hordót felütötte és bort szívott ki belöle két hébérrel a dereglyét húzó embereknek."*

A csónakkal való szállítás emléke él népdalaikban is:

Amoda gyün egy nagy terhes hajó,
Húzza aztat harminchat erős ló.
Harminchat közt, egy van jobbról fakó,
Kisangyalom maga a lóhajtó.

xxx

Báta alatt van egy karó leverve,
Odavan a boros hajó kikötve.
Elszakadt a boros hajó sodrony kötele,
Kisangyalom rég el vagy már feledve.

A hal azt a portékát jelentette a sárköziek számára az árvizes esztendőben, amiből legkönnyebben csinálhattak készpénzt a közeli piacokon. A halászat a vizek be- és kiáramlásának kihasználására telepített rekeszekkel akkor hozott nagyobb jövedelmet, amikor éppen a szokottnál nagyobb vizű, nagyobb vízjárású esztendőkben gabonájuk elveszett vagy alig termett, állataik sokat szenvedtek és pusztultak. Ilyenkor nemcsak mindennapos étellé vált a hal, de sokat frissen és szárítva messzi vidékekre kocsiszám hordva értékesítettek, s ennek jövedelméből is pótolták kenyerüket és állatállományukat ért veszteségüket. Bőséges halfogás idején azonban annyian hordták a minden tartósítás nélküli gyorsan romló halat, hogy a kínálat meghaladta a környező vidék felvevő képességét. Megbüdösödött halból álló *„szekereik terhét a mezőkön lerakva lopva szöktek meg"* – írta a sárköziekről Schwandtner Márton.

Számos szokásunk a jó vásárt kívánja elősegíteni, meg kíván óvni a vásározással gyakran együtt járó bajtól, veszélytől, háborúságtól. Több babonás előjel szól arról, hogy a vásározás nem lesz szerencsés, hogyha a vásározót baj éri az úton. Viszont mások az ellenkezőjéről szólnak, jó vásárt, szerencsés utat, békés visszatérést ígérnek.

Vásárra menet pappal, vénasszonnyal találkozni balszerencse, cigánnyal viszont szerencse. Az otthonmaradók vásárba hajtott jószág után a kapuból három csipet homokot szórnak, hogy biztosan elkeljen. Vásárra induló szekér után szeméttel telt rossz fazekat hajítanak hasonló célból. A vásárra hajtott jószág után felsöprik az udvart, hogy biztosan elkeljen, és ne térjen többé vissza. Ha vásár előtti itatáskor az ökör nem ganajozik, nem fog elkelni. Amíg a férfi a vásárban volt, asszonya nem takarított, hogy a szerencsét ki ne söpörje a házból. Általánosan ismert szokás volt, hogy az eladók az első vevőt nem engedték el, nehogy elvigye a szerencséjüket; nem egyszer még veszteség árán is megalkudtak vele. A vásárban vett jószágot lehetőleg nem a kerten át vezették az udvarba, mert *„beletaposta"* volna a földbe a magot, vagyis nem lett volna rajta termés.

„Itt történt Sárközbe az egyik szekszárdi vásáron, meg a többi következő vásárokon is, hogyha lovat adtak el, különösen kehes lovat vagy csökönyös lo-

vat, akkor reggel, vásár röggelin beitatták a lovat erős pálinkával. Az pedig úgy történt, hogy körösztbe egy fát töttek a szájjába. Na a fa nem engedte, bele tudtak nyúni a szájába, és beöntötték nekik. Persze több embör fogta le. Beöntötték neki, ugye lenyete. Ettől a köhögése pillanatnyilag megszűnt, addig amíg a vásárba el tudta adni. De aztán a következő nap a keh újbú rágyütt.

Vót egy eléggé híres öregember Őcsényben, akit még én is ismertem. Sőt még távoli rokonunk is vót. Ezt úgy hívták, hogy Fületlen Szabó János. Ugyanis ennek valamikor olyan betyáros ember vót, lecsapták az egyik fülit. De ezt nemigen lehetett látni, mer mindig úgy félre hordta a kalapot, hogy azt nem löhetött látni. Az sok viccet is csinált belőlle, mer vásározó később má lókupec, kupeckodó embör vót. Meg ilyen állítólag – az öreganyámtul hallottam – régen orgazda, meg az Alföldrű csikót loptak meg stb. Hát aztán bemögy a csárdába az reggel. Azt mondja.

– Kocsmárosné, kocsmárosné, adjon nekem, adjon ide nekem kolbászt!

– Mennyit?

– Mennyit? Amennyi az egyik fülemtül a másikig ér. Nincs magának annyi! Úgyse!

A kocsmáros fölháborodva:

– Nincs magának annyi pénze, amennyi kalbászt én tudnék adni!

Azt mondja:

– Hát akkor fogadjunk, hogy nincs magának annyi kalbásza amelyik az egyik fülemtűl a másikig elér!

– De van!

Fogadtak is bizonyos összegbe. Az öreg lekapja a fejiről a kalapot.

Azt mondja:

– Az egyik fülem itt van a másik meg Őcsénybe. A másik fülem Őcsényben van a gerenda alatt a katulába. Az meg 30 kilométer ide. Mer valahol Miskén vót az Alföldön a vásár.

A szökszárdi vásárba vett egy médinai ember egy ócsó szűrt. Haza fele esett az eső magára vötte. Otthun mingyá az istállóba mönt, ott tötte lö a szűrt. Hát éjfélkor fölébred, hogy a lovak ugrának, dirubulnak. Mögnézi a szűrt ott táncút, ördögök vótak belébabonázva. A vajákos csak úgy tudott tüle mögszabadulni, hogy eladta a szűrt ű is."

Piacra járó asszony portékáját biztosan megveszik, ha kosarához, amint azt a földre letette, pár kavicsot vagy göröngyöt gurít. A göröngyök a

vevőket jelképezik. Ugyanezt megteszik a templom mellett termett fűcsomóval is. A fontos ebben az esetben csak az, hogy a fűcsomó olyan helyről való legyen, ahol sokan megfordultak, mert aki a fűcsomóra egyszer már rálépett, kénytelen lesz az árusító asszonyt is felkeresni.

Ha valaki eladó jószágot hajt a vásárra, és a kapu előtt férfivel találkozik, szerencsés lesz. Nő szerencsétlenséget jelent.

A vásárokon a vásározók-piacozók különleges magatartást vettek fel, aminek alapmotivációja a minél jobb vásár biztosítása volt. A vásári magatartásformák legtöbbje bizalmatlanságra épül; a vevő irányába úgy, hogy az eladó attól fél, hogy rájön az áru rejtett hibáira, rossz minőségére és ezek következtében a vétellel megkárosítására törekszik; olcsón, áron alul vásárol, kifosztja az eladót. Az eladó részéről viszont a vevő feltételezi: az árusnak az áruját valamilyen ok következtében mindenképpen el kell adnia. Tehát olcsón juthat hozzá. A vevő, hogy lelkiismeretét megnyugtassa – nem az eladó szorult helyzetét használja ki –, feltételezi, hogy az áru minőségileg kifogásolható, hogy több – kevesebb rejtett hibája is lehet, hogy talán baj van az áru származása körül is; tehát mindenképpen méltányos, ha olcsón jut hozzá, esetleg áron alul. A kölcsönös bizalmatlanságon alapuló vásári szerepvállalás, magatartásforma legbeszédesebben az alkuban mutatkozik meg, valamint azokban az információkban, amelyeket a vásározók egymásnak adnak az áruk minősége, ára, saját vásárlásaik vagy eladásaik körülményei felől. De lépten-nyomon előbukkan vásári közmondásainkban, anekdotáinkban is. Vásári anekdotáink állandó alakja a szívós, furfangos örmény kereskedő, a rászedett fuvaros, a rafinált boltos-kereskedő zsidó, a mindenfélében vásározó székely, a vándorárus tót, a csaló kupec, a cigány lókupec, a hírt hordó-vivő vásári koldus, a vásár adottságait kihasználó szemfüles diák, szabadságos katona, vándor mesterlegény, az ingyenélő vásári fogdmeg. Ezt a bizalmatlanságot fejezi ki a vásári pénzkezelés, pénztartás sokféle módja is. Általában dugták a pénzt, akár hozták, akár vitték. A közbiztonság a 19. század derekán nem volt valami jó, korábban meg annyira sem. Tehát nagyon vigyázni kellett a pénzre, jobban mondva minden értékkel bíró tárgyra, eszközre, mert hamar prédává lehetett. Igen sok vásári kocsin az aljdeszkához lesrófolt, erős faláda, a pénzesláda úgy-ahogy megoldotta a kérdést. A láda kulcsát a nyakukban hordták. A kocsit sem éjjel, sem nappal el nem hagyták. Éjszakázáskor a szekérállásokban vagy akár a szabad ég alatt a szekereken aludtak, sőt, ha többen voltak, még felváltva őrködtek is. Nem minden pénzt, értéket tartottak pénzesládában, hanem különböző módokon elrejtették. Általános volt, hogy a keszkenőbe bekötött pénzt a nyakukba kötötték, a mellükre szorították. Nyakba akasztható bőrerszényekről, pénzeszacskóról is tudunk. A kofák jellegzetes pénztartó eszköze a kötőpénztartó volt. Két fajtája ismert:

az egyik önmaga volt a kötő, és két, ritkán három zsebe volt. A másik fajta nem volt ilyen egyszerű. A kötőpénztartó elé egy másik, közönséges kötőt is kötöttek, ami teljesen elfedte a kötőpénztartót, a zsebeket. A magukban járó vásározók bevarrták a pénzüket a kabátjukba, szűrükbe, vagy eltették a csizmaszárba, a kalapba, süvegkarimába. Bármilyen óvatosak voltak is azonban, minden vásárban esett lopás, sőt a sokadalmak lazább viszonyai gyakran adtak alkalmat bűntettek elkövetésére is. Nemcsak a lopásoktól és a még ennél is komolyabb bűntettektől kellett tartaniuk a vásározóknak, hanem a sokkal általánosabb vásári csalásoktól is. A tapasztalt vásározó számolt ezzel, ha valaki mégis pórul járt, nemigen sajnálkoztak rajta, mert hiszen *„szemesnek áll a világ"* – mondták. Vásári csalásokra mindenütt sor került, mindenütt kínálkozott alkalom, a leggyakoribb mégis az állatvásáron volt. Az állatvásári csalások ellen is csak széles körű tájékozottsággal: jó ember- és áru-, ebben az esetben állatismerettel lehetett védekezni. Ismerni kellett pl. a csalárd kupecfogásokat. Minthogy a sikerült, bevált csalást a vásári közvélemény nem nagyon ítélte el, hanem inkább bravúrosnak tartotta, a károsultak nemigen beszéltek róla. A becsapottakat – különösen, ha nem voltak valami nagyon rokonszenvesek – kicsúfolták.

A vásári csalások sajátos csoportját alkották a szerencsejátékok, jobban mondva a csaláson alapuló szerencsejátékok. Legtöbbjük egyfajta kártyajáték volt. A vásárrendtartások mindegyike tiltotta ezeket, de majdnem eredménytelenül. A tiltott szerencsejátékok hol itt, hol ott ütötték föl a vásárterek szélein, szegletein sátrukat, s ha jött a rendőr, vagy mindent összecsapva tovább álltak, vagy gyorsan átalakultak békés, jámbor kártyázókká.

A sokféle vásári csalás ellenében kívántak hatni, a vásári rendtartásokon kívül a céhek, majd az ipartársulatok és ipartestületek vásári szabályzatai is. A vásározók részéről pedig a kommendálás, az ajánlás mutatkozott a legjobb módszernek a csalás ellen. Azzal, hogy a vásározó iparosok kirekesztették maguk közül a kontárokat, a közismerten rossz, gyenge mestereket, a csalókat, hogy eleve tartózkodóak voltak az idegen, nem ismert mesterekkel szemben – azt is elősegítették, hogy több vevő hosszú-hosszú időn át ugyanattól a mestertől vásárolt; szinte állandósult árus-vevő párok alakultak ki. Az állatvásároknál ezt a csalást kivédő funkciót töltötték be a szenzálok és egyéb közvetítők is, akik ismerve minden eladót, minden eladásra szánt jószágot, állatot vagy másféle árucikket, de vevőkörüket is, sok csalást kikerültek, lehetetlenné tettek. A vevők teljes bizalmát kellett élveznie azoknak, akik mintából árusítottak. Mintából való árusítással főleg nagy mennyiségű terményeket (kenyérgabona, csöves és morzsolt kukorica, bor) adtak-vettek.

A jó vásárhoz sokféle figyelemfelkeltő felhívás és reklám kellett, mivel a vevők és az eladók többségében nem ismerték egymást, és legtöbbször meglehetősen éles volt a konkurenciaharc is. A komolyabb mesterek és kereskedők festett cégtáblát is vittek magukkal, és messziről látható helyre függesztették: a név, a foglalkozás, esetleg még a lakóhely volt rajta feltüntetve. Régies szokás volt az ún. vásárzászló kitűzése: a bódék és a sátrak tetejére erősítették, hogy a vevőket már messziről odacsalogassák vele. (Eredetileg a vásárnyitás, vásárkezdés jele volt.)

A műhelyek és üzletek előtti cégéreket vagy azok hasonmásait sokan a vásárra is vitték magukkal: ezek egyszerű jelek (például forgács) vagy az illető mesterség jellemző jelvényei (például kés, hordó, csizma stb.) voltak. A reklámozás e néma fogásai azonban nem voltak elegendők; ezeken kívül még zene, harsány kiáltozások, előzetes bemutatók, a közönség sorai közé szórt mintadarabok és még sok más trükk is szolgálta a fegyelemfelkeltést és a meggyőződést.

A vásárok legfontosabb, eredeti kezdőnapja a vasárnap volt. Az egyház kezdettől fogva ellenezte a vasárnapi vásártartást, és az így általában el is maradt. Helyébe legnépszerűbb vásárnappá a hétfő lépett elő. A legtöbb vásártartó helynek évi négy vására volt, a négy évszaknak megfelelően, és egy-egy vásár leggyakrabban két napon át tartott. Mégpedig úgy, hogy az állatvásárt követte a kirakodóvásár. Ennek a rendnek igen kézenfekvő gyakorlati oka volt. Az tudniillik, hogy a parasztok az állat- és terményvásárokon eladva különböző árukat pénzhez jutottak, amivel aztán a kirakodóvásárban iparcikkeket, eszközöket, szerszámokat, háztartási tárgyakat, ruházati cikkeket stb. vásárolhattak.

A vásárok megtartása, időpontjai követték a vonzáskörzet természeti viszonyait, termelési ciklusait, a növény- és állatvilág biológiai periodizációját. De tekintettel voltak a környék vásárhelyeinek vásártartási időpontjaira is. Az ütközéseket kerülték, sőt arra törekedtek, hogy az egyik vásárról kényelmesen el lehessen érni a másikat. Téli vásárokon kész disznót, azaz levágásra szánt sertést árusítottak leginkább. Legtöbbször nem a vásártérről, hanem otthonról, mert a hízott sertést nem lehetett törni a felhajtással, különösen nem a szekerezéssel. Jószágot nem nagyon vettek, mert a téli tartást nemigen vállalták. A tavaszi vásáron viszont sok választási malac, borjú, csikó cserélt gazdát. De nagy volt az érdeklődés a tavaszi vetésekhez szükséges vetőmag iránt is. Bortermelő vidékeken a tavaszi vásárokon kezdték meg árusítani az új bort. A kirakodóvásárokon ilyenkor fogyott a legtöbb mezőgazdasági eszköz, szerszám, cserépedény. A nyári vásárokat futóvásároknak is hívták, mert mindenki, az eladó is, a vevő is sietett haza a dolgát végezni. A nyári vásárokon az őszi-téli szükségletek beszerzésének előkészítése folyt. Ilyenkor olcsóbban lehetett kapni általában mindent, mint az őszi vagy téli vásárokon. Ennek

ellenére az őszi vásárok voltak a legkeresettebbek. Különösen jelentősek voltak a terményvásárok, sokan azonnal értékesítették az új termést, mások pedig felvásárolták esetleg azzal a céllal, hogy eltartják addig, amíg jobb pénzért el tudják adni, télen vagy tavasszal (pl. a kukoricát).

Az őszi vásárokon kelt el a legtöbb csizma, ruhanemű, tartó-tároló eszköz, edény, tűzifa stb. Az őszi vásár teljes egészében a télre való felkészülést szolgálta. Ilyenkor fogyott a legtöbb ruhaféle: suba, bunda, guba, csizma is. A téli vásárok forgalmát nagyban befolyásolta az időjárás alakulása. Nagy hidegben nem lehetett jelentős vásárt tartani, mert el sem indultak a vásárra. Ha pedig sok volt a hó, vagy éppen olvadt, az utak járhatatlansága miatt csökkent a forgalom. A téli vásárokon – ahogy a közvélemény tartotta – különben is csak a lusták, az időben semmiről sem gondoskodók vásároltak, vagy a szegények, akik tartalékaikból kifogytak. A téli vásároknak általában kicsi volt a felhozataluk, ebből következően a téli vásárok voltak a legdrágábbak. A tavaszi vásárok jelentőségét is nagyban befolyásolta az időjárás, különösen a vizek áradása, az olvadás, a sár, a közlekedés, szállítás nehézségei. Mégis biztatóbban nyilatkoztak róla a vásározók, mert mint mondták, *„nem befele, hanem kifele mentek"* vele a bajból. A tavaszi vásárokra készülőben ürítették ki a hombárokat, magtárakat és egyéb tárolóhelyeket, és félretéve az *„újig"* még szükséges terményeket, a felesleget vásárra vitték. A gabonának, kukoricának ilyenkor volt a legjobb ára.

A tavaszi vásárokon válogatták és vásárolták össze a továbbtartásra és tenyésztésre alkalmas, kiszemelt fiatal állatokat, és ilyenkor volt a legnagyobb vására a mezőgazdasági eszközöknek, faeszközöknek. Ekkor vitték vásárra a legtöbb (sózott, füstölt) szalonnát, a téli disznóvágásoknál félretett, eladásra előkészített nem kis mennyiséget. Korábban, a böjtre készülve, egyes helyekről hordószámra vitték el a halat (hasított, sózott, szárított, esetleg füstölt állapotban), a csíkot, az olajat, savanyú káposztát, az új bort, a pálinkát.

A vásári árucseréhez kötődő vagy éppen a vásárok által kitermelt gazdasági, társadalmi és kulturális körülmények gazdag, változatos folklórvilágot hoztak létre. Vásáraink jeles figurái, az egyes nevezetes vásári események, gyakran csalások, bűntettek, a vásárokat ünnepnek érző és tudó emberek igényei, elvárásai, a vásárok kiváltotta érzelmi kötődések megannyi közmondásban nyertek kifejezést. Vásári közmondásainkban gyakran valamely jellemző életbölcsesség nyilvánul meg. *„Vásár után mindig okosabb az ember, mint vásár előtt",* azaz utólag jobban látjuk, hogyan kellett volna cselekednünk – szoktak rápirítani vele az okoskodó, de kockázatot nem vállaló emberre, pedig tudhatná, *„hogy aki vásárra viszi a bőrét, arra rá is teríthetik,"* azaz a kockázatot vállalni kell. Már csak azért is, mert *„minden vásár eljön a maga napjára"*, azaz mindennek eljön

a maga ideje. Vagy: *„Vásár előtt van esze, mint a zsidónak."* A vásári anekdotákról is szólni kell. Legtöbbjük a jellegzetes vásári alakokhoz fűződik. Meg kell említeni, hogy a vásárokra való oda- és visszautazás, várakozás az átkelőhelyeknél, az éjszakai szállásokon, pihenőhelyeken, de magán a vásárokon is, a legjobb és legismertebb mesélő alkalmak közé tartoztak. A vásári mesék legtöbbje vásári anekdotából terebélyesedett mesévé, és sokban nyomon követhetjük régmúlt idők vásárleírásainak közhelyekké vált részleteit.

A vásárra nem mehetett akárki és akárhogyan. Például kiskorúak nem mehettek, legfeljebb igen szigorú szülői felügyelettel, hiszen könnyen elveszhettek, bajuk történhetett, különösen az állatvásárban. Viszont a szülők, keresztszülők nem térhettek haza vásárfia nélkül. A keresztanyák a mézesbábosnál vásároltak babát keresztlányuknak és huszárt vagy kardot a fiúgyereknek. Ha mást nem, itt a Duna mentén vittek haza bikát, vagyis főtt sulymot, aamelynek tényleg olyan alakja van, mint egy nagy szarvú bika fejének. Még a házasságra előkészítő leányvásárokra sem mehettek a nagyleányok egyedül. Ha nem szüleik, akkor falubeli legénypajtásaik kísérték el, akik rendszerint már rokonnak számítottak, és mint házastárs, szóba sem jöhettek. Felnőttek sem mentek egyedül. Két, három barát vagy koma, esetleg házaspár szövetkezett össze, egy kocsival mentek, és a vásár helyén a kocsitáborban hagyták járművüket. Ilyenkor kihúzták a rúdszárnyak közül a kocsirudat, hogy az hosszan kinyúlva ne akadályozza a közlekedést, és függőlegesre állítva odatűzték a kocsi oldalához, esetleg kendőt, csóvát tettek a végére, hogy messziről felismerje ki-ki a sajátját a kocsitengerben. A lovakat kifogták, s míg a vásárban jártak, azok a kocsiderékból zaboltak, vagy ették a szénát. Esős időben gyékény- vagy vászonernyőt is felszereltek, hogy a holmi el ne ázzon, de e sátor alatt a leányok a nap folyamán többször is átöltözhettek, hogy mutogassák ruháikat és szépségüket. Vásárba félünneplősen illett menni, nem olyan cifrán, mint templomba, hanem úgy, ahogy a leányok táncba vagy az emberek hivatalos helyre jártak. A kocsihoz a nap folyamán többször visszatértek, ettek, ittak a hazaiból, és váltakozva ügyeltek az állatokra és a holmira.

Az egyes portékáknak, de főleg az állatok vásárlásának megvolt a pontos rendje, szertartása. Több szépírónk is foglalkozott ezekkel, pl. hogyan vásároltak kaszát, kapát, miként vizsgálták meg a lovak fogát, járását, mozgását lépésben és trappban, s majd az egyesség végén, hogyan paroláztak és itták be, vagyis ittak áldomást az alkura a közeli italmérésben, kocsmában, amit az egyik vagy másik fél fizetett. *„...miként a kérdéses napon – vásár lévén egy pár ökröt adtunk el – minek megtörténtével áldomást ittunk Komár Jánosnénál, itt az igaz jól megborosodtam, s mint a -féle boros*

ember haza menvén – a kákán is csomót kerestem s szóbeszéd közben feleségem és ipammal összeszólalkoztam..."

Illés József 15 éves, római katolikus bátaszéki szolga vallja: *„Én is ott voltam Báttaszéki korcsmába gazdámmal Uros Panitstsal – hol lócsere áldomást ittunk..."*

Orbán József sióagárdi, 28 éves római katolikus zsellér és napszámos vallja: *„A mint vissza emlékezem, Tóth Mihály agárdi lakos a mult évi augusztus hóba mulott egy éve, hogy Tolnai vásárba vett egy lovat. Ezt pedig onnan tudom, mivel én is jelen voltam a Tolnai vásárba és Tóth Mihály miután meg vette a lovat oda hítt engemet a lóhoz, mondván, gyere csak nézd meg, hogy vett lovamba nincs e valami hiba? Én a lovat meg nézvén, úgy láttam a ló deres kancza volt. Ekkor a ló árát is kérdezvén, azt mondta Tóth Mihály, hogy hatvan forint váltóért vette meg Uszódi embertől úgy, hogy a passusát egy hét mulva fogja meg kapni és a maga biztosítása tekintetéből 25 forintot vissza tartott a passus által vételéig, ezzel én a magam jószágához vissza menvén."*

A vásárfia, a vásári ajándék legtöbbször szerelmi ajándék, ami mellé egy sereg verses mondóka, vers, rigmus is társul. Vásári árukináló kikiáltásaink, rigmusaink külön műfajt képeznek. Számos szokásunk a jó vásárt kívánja elősegíteni, meg kíván óvni a vásározással gyakran együtt járó bajtól, veszélytől, háborúságtól. Több babonás előjel szól arról, hogy a vásározás nem lesz szerencsés, hogyha a vásározót baj éri az úton. Viszont mások az ellenkezőjéről szólnak, jó vásárt, szerencsés utat, békés visszatérést ígérnek. Vásáraink folklórvilágában nagy szerepe van a jóslásnak, a csíziótól a tenyérjóslásig, sőt a mindenféle *„keleti mágus"* jóslatokig. Leggyakoribb azonban a kártyavetés, mégpedig a cigányasszonyok kártyavetése. Vásáraink festői világa nemcsak az írókat, költőket ihlette meg, hanem a képzőművészeket, közelebbről a festőket és a grafikusokat is (Garay Ákos, Szabó Dezső, Miklósi M. Ödön stb.).

Gutai István

Casanova Pakson

A Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárban Suhai Pál 2023. június 8-án tartott szerzői estjének szerkesztett változata

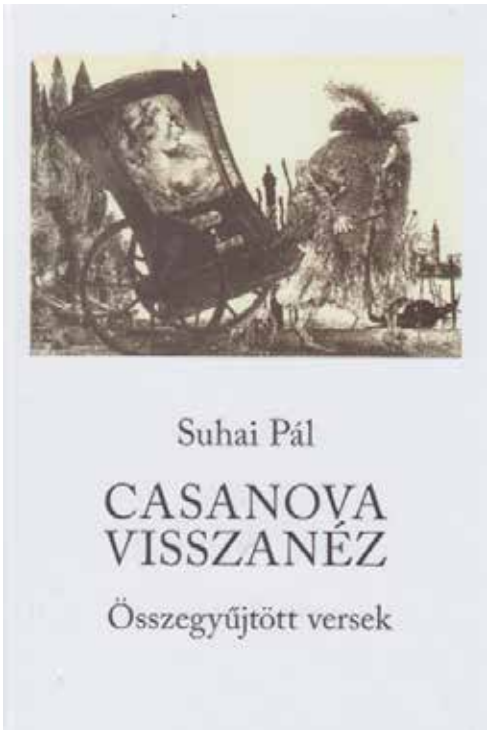

Gutai István: – Néhány évvel ezelőtt Suhai Pál elhatározta, hogy betakarítja a termést. „…kerüljön fedél alá mindaz, amit értéknek vélek, ami verseim által él és mozog" – vallja *Casanova visszanéz* című gyűjteményes kötetében. (Napkút Kiadó, 2020). Addig megjelent verseskönyveinek anyagán, versfordításain kívül könyvlistája 21 saját kötetet sorol fel. Ezek között van antológia, tankönyvcsalád, tanulmány, esszé, irodalmi levél, kritika, szerkesztés…

Suhai Pál: – Némileg kizökkentem a beszélgetést a megegyezett kerékvágásból. Rögtön kiderül, miért. Az utóbbi években leginkább Zrínyi-könyvemen dolgoztam. Ül itt a hallgatóság soraiban egy tiszteletre méltó személy, Kernné Magda Irén gimnáziumi osztálytársam, aki nemrég, a 60 éves érettségi találkozónkon feltette nekem a keresztkérdést: „Ismered-e Bene Sándort?" Ismerem. A 2000-es években már foglalkoztam Zrínyivel. 2004-ben tankönyvcsaládom jelent meg a Holnap Kiadónál, annak volt egy Zrínyi-fejezete. Amikor közelgett Zrínyi Miklós 400. születésnapja, elkezdtem olvasni a „kötelező irodalmat", a forrásokat. Végül is nem telt el sok idő, úgy másfél évtized. Olyan nagy nevek után, mint Klaniczay Tibor vagy Kovács Sándor Iván, Király Erzsébet, mi újat lehet mondani Zrínyiről? Bene Sándor, Kovács Sándor Iván tanítványa tudott. A legtöbbet talán tőle tanultam az új Zrínyi-paradigmát illetően. Azt, hogy Zrínyi költői műveinek foglalata, a *Syrena*-kötet, az *Adriai tengernek Syrenaia* nem tővel-heggyel összehányt versek halmaza (ahogy sokáig gondolták róla), hanem szigorúan megszerkesztett alkotás, egyfajta lelki útikönyv, mely megmutatja, miként lehet és kell az olvasónak az idilliumok élvezetvágyó énjétől a hősi áldozatvállalás példaképeiig eljutnia. A legismertebb

mű, a *Szigeti veszedelem* e sorban az útnak egyik állomása csak.

G. I.: – A *Tollal és kézzel. Zrínyi Miklós költői és prózai művei* című vaskos kötet a 400. évfordulón, 2020-ban jelent meg a Balassi Kiadónál. Suhai Pál összegyűjtötte a tárgyhoz kapcsolható világ- és magyar irodalmi szemelvényeket; előszót, tanulmányt írt Zrínyi életéről és koráról, a *Szigeti veszedelem* műfajáról és forrásairól, az eposz cselekményéről, szerkezetéről, jellemábrázolásáról, stílusáról, verseléséről, művelődéstörténeti kistükört állított össze, kislexikont, bibliográfiát szerkesztett, jegyzeteket írt, képeket válogatott, a legtöbbet azonban a *Syrena*-kötet új szövegkiadásának elkészítésével tette… (Mindeddig Négyesy László 1914-es szövegkiadása forgott-forog közkézen.) Valóban reprezentatív igényű gyűjtemény – hozzáteszem: irodalomtörténeti esemény –, „mely [a hatalmas Zrínyi életmű] különféle zugaiba világító válogatással hosszú évek óta először foglalja egyetlen kötetbe a költő-politikus szellemi hagyatékát" – olvashatjuk az Előszóban. Jellemezd néhány szóval a kötetet!

S. P.: – Az 1651-es bécsi kiadású *Syrena*-kötet (az irodalmárok szerint fő műve) után Zrínyi gyakorlatilag befejezte költői tevékenységét. E kötet előszavában írja:„…az én professzióm avagy mesterségem nem az poézis… azkit írtam, mulatságért írtam…" Ez a nagyobb hivatás a politikai tevékenység. Szinte ki volt jelölve erre a posztra, hiszen horvát bán volt, a királyi tanács tagja, második felesége is osztrák származású hölgy… (Meg kell jegyeznem azonban, hogy a teljes költői életművel szemben politikusi megnyilvánulásaiból csak válogatást tudtam adni. A legfontosabb műveket persze, ha csak szemelvényesen is, beválogattam ebbe a kötetbe a *Vitéz hadnagy*tól *Mátyás-elmélkedése*in és *Az török áfium ellen való orvosság*on át *Montecuccoli-röpirat*áig és levelezésgyűjteményéig.) Általában azt szokták mondani, hogy Zrínyi nyelvezete nehéz. Megengedem, hogy nehéz, de valóságos kincsesbánya! A prózája is. Érdemes olvasni; nem véletlenül foglalkoznak vele a mai napig.

G. I.: – Ezt írtad a könyv egyik tanulmányában: „Négyszáz év múltán is hódolat illeti Zrínyi Miklóst." Miért?

S. P.: – Őbenne összegződik – a magyar irodalomban eladdig szinte példa nélküli módon! – mindaz, ami a világirodalomban Homérosztól Vergiliuson át Tassóig, Marinóig megjelent. Ami világirodalmi jelentőségű volt, azt ő magyar nyelven, jóformán minden előzmény nélkül tudta adni. Mintaképeket követett, de szuverén költő volt!

G. I.: – Említetted Zrínyi kapcsán az olvasás nehézségeit és gyönyörét. Te magyartanár is voltál. Milyen tapasztalatokat tudsz erről megosztani velünk?

S. P.: – Igen, én világéletemben magyartanár voltam! Babits Mihály, amikor Fogarasra helyezték tanárnak, írt egy számomra mérföldkőnek számító cikket a gimnázium feladatáról. Azt mondja: nem szakmát kell tanítani, hanem két egymással összefüggő dolgot: gondolkodni és beszélni megtanítani a gyerekeket. Mert „nincs görbe hüvelyben egyenes kard…" és: „…stílushibák gyűjteménye nyomorék gondolatok kórháza." Saját tanári tapasztalatom alapján állítom: ha az elmúlt egy-két évtizedben (amióta beütött a digitális világ) írná Babits a cikkét, nem elégedne meg ezzel a kettővel – tehát gondolkodni és beszélni –, hanem hozzátenné: olvasni megtanítani! Ma már alig olvasnak az emberek. Aki olvas, az külön megbecsülendő. (Muszáj kitérőt tennem: tegnap hallgattam a Kossuth Rádióban egy irodalmi műsort, amelyben professzoromat, Kenyeres Zoltánt faggatták. Ő két jelentős monográfiát írt. Egyiket Weöres Sándorról, a másikat Ady Endréről. Édesapja a Diárium főszerkesztője volt, hozzá jártak a Nyugat akkori szerzői. 1970-ben Weöres Sándor meglátogatta Kenyeres Zoltánékat. A költő megkérdezte kisfiukat: „Mit olvasol?" Zoltán megvédte fiát: „Sándor! Még csak hároméves!" Erre Weöres: „De mit olvas?" Weöres Sándor egyik interjújából lehet tudni: már három-négyéves korában olvasott, méghozzá németül is! Úgy volt gyerek, mondta magáról, hogy nem volt gyerekkora. Mert olthatatlan kíváncsisággal olvasott. Nem a mama meg a papa olvasott föl neki! Gyerekkorában képződött meg műveltsége s általa a gyerekkor eredendő zsenialitása. Ez Weöres Sándor költészetének a titka és lényege.)

G. I.: – Weörestől ugorjunk 1971-be! Akkor jelent meg *A magunk kenyerén* című antológia, amelynek te is szerzője voltál. Csoóri Sándor mutatott be az olvasóknak. „Belső hajlama szerint közéleti költőnek ígérkezik. Ágálónak, érdesnek, közvetlennek. Lant helyett fűrészt hord magánál."

S. P.: – Ebben valószínűleg tévedett. Mégis jókor jött számomra a kritikája; mert ha másból nem, hát ebből megtudhattam, hogy más irányba kell mennem. Még egy nevet kell mondanom, aki fiatalkoromban a patrónusom volt.

G. I.: – Vészi Endre?

S. P.: – Igen. A Napút Online-on meg is emlékeztem róla *A gondviselés emberi arca* címmel. Vészi Endre az volt. Nagyon sokat köszönhetek neki.

G. I.: – Ő nehezen leltározható költőnek tartott, mégis leginkább József Attilát nevezte vérrokonodnak. Csűrös Miklós befelé forduló, zárkózott költőnek gondolt, aki „a végleges megmunkálás igényével írja verseit". Kenyeres Zoltán szemináriumi csoportjának voltál tagja az egyetemen.

Ő a kezdetektől ismerte verseidet. Amikor már hat köteted megjelent, írt rólad egy esszét. Abból olvasom a következő részletet: „Tiszteletre méltó életművet tud maga mögött, helye van a legújabb kori magyar irodalom történetében. Rilke költészete irodalmi alapélményei közé tartozik. Legalább úgy, mint a hazaiak Vörösmartytól József Attilán át a maiakig. Költői hangja mégis leginkább a Nyugat harmadik nemzedékének arra a hangvételére hasonlít, amelyet Kálnoky László, Jékely Zoltán, Rónay György, Takáts Gyula nevével lehet körülírni. Finoman kimunkált, esztergályozott nyelven szól, verstechnikai tudása hibátlan." A *Casanova visszanéz* című szonettet, amely összegyűjtött verseid címadója lett, egy Gyulai Líviusz-litográfia alá írtad. Mi fogott meg ebben a grafikában?

S. P.: – Gyulai Líviusz *Az öreg Casanova* című képét az ezredforduló táján többször láthattam egy foghíjtelek palánkjának óriásposzterén. Nagyon megfogott ez a mű. Akkor írtam a *Casanova visszanéz* című, már akkor is retrospektív, tehát visszatekintő verset. Bár viszonylag rövid – szonett –, összegző, számvető versnek tekintem. Amikor az ember mögött már ott van egy csomó tapasztalat, visszatekint fiatalkorára, mérlegre kerül: ezek a tapasztalatok mit mutatnak meg az ideálból. Amikor már magam is elég öreg lettem, és összegyűjtöttem verseimet, szinte magától kínálkozott kötetcímadó versnek.

G. I.: – Mondanál néhány szót a paksiaknak a *Sok színes paksi kép*ről is?

S. P.: – Bevezetődben, köszöntődben már felolvastad a verset. Második kötetemet – saját kiadásban! – Szekszárdon nyomták. Innen szállítottam a belíveket a debreceni (!) könyvkötőhöz. Visszafelé Pakson át vezetett az utam. A Zápor utcában, ahol annak idején laktunk, dinnyét árultak. (Ahogy a versben írva is vagyon.) Ott, az utcasarkon elmajszoltam egy szelet dinnyét; ekkor ütött belém: én itthon már hontalan vagyok! A sok emlék már semmi? Fantom? Vagy én vagyok az? Ez a vers az én külön bejáratú sorsom, meg azoké, akik ide hazajárnak. Az általam most felolvasandó, a *Kései levél* című ezzel szemben jóformán minden paksinak a sorsa: „a kis város: a nagy falu", Szekszárd, a szekszárdi kórház. „Innen vittük ki Anyikát, / ide hoztuk szegény Mamát, / s a kórházdombi kaptatón itt / jártuk halála stációit…" Ezt a verset Babits Mihálynak ajánlottam; *Szekszárd, 1915 nyarán* című költeményének versformáját is átvéve. A szekszárdi kórházba viszik Paksról a halálos betegeket. Ha van szülőhely, Szekszárd a paksiak számára *halóhely!*

G. I.: – *Gulág-nóta* című versed, amelyet a *Kossuth-verbunk*ra írtál, átvezet bennünket a *Befelé élt élet* című leveleskönyvhöz, (Cédrus Művészeti Alapítvány, 2021). „Apám rendőr volt a vészkorszakban, és szovjet hadifogságba került. Az elmúlt évszázad legsötétebb évtizedét kellett fölelevenítenem magamban ahhoz, hogy fogságban írt leveleit feldolgozhassam. Ezt szeretném most megmutatni" – írod a kötetben.

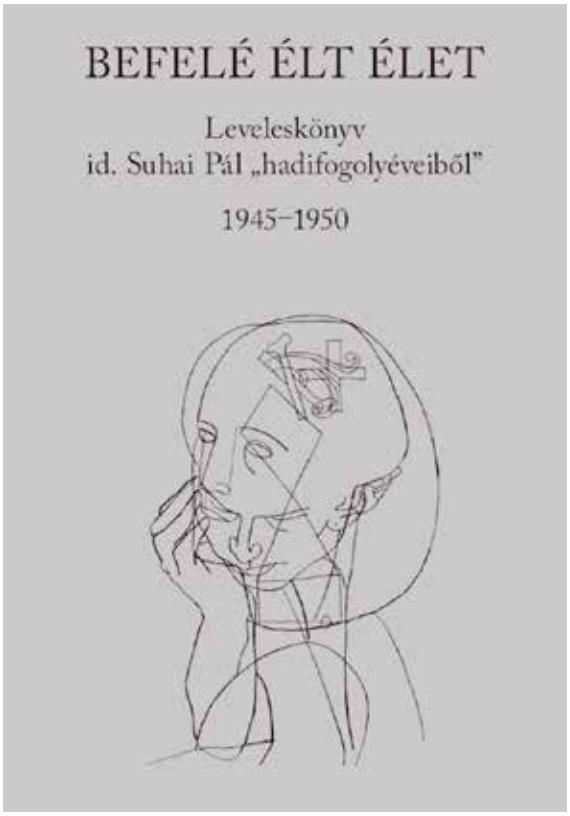

S. P.: – Apám civilként esett fogságba. A 2. Ukrán Frontnak előbb kellett volna bevennie a magyar fővárost, de túl heves volt az ellenállás. Ezt Malinovszkij marsall nem merte bevallani Sztálinnak. Kvóta volt: ha ennyi az ellenséges erő létszáma, akkor ennyi hadifoglyot kell ejteni. A hadifoglyok száma százezerrel kevesebb volt a tervezettnél. Ennyi embert valahogyan össze kellett még szedni, s vinni a Szovjetunió kényszermunkatáboraiba. Ezek egyikében-másikában raboskodott apám is majdnem hat évig. Sztálin 1950-ben született hadparancsa alapján abban az évben, közvetlenül karácsony előtt engedték haza. Leveleit anyám őrizte meg, én betekintésre öcsémtől kaptam; azóta is küszködöm a könnyeimmel, ha arra a sok szeretetre gondolok, amely a fogságból a még nem ismert (!) gyerek és a felesége felé áradt. Nagyon vártam, de nem az jött haza, akit elképzeltem, hanem egy idegen. Ez az idegenségérzés nagyon sokáig megmaradt. Annak örülök, hogy mielőtt apám meghalt, a barakkok köde feloszlott. Ez velem így esett meg, ez az én sorsom, mely életem végéig kitart. Másokkal is történt hasonló; idézek is a könyvben olyan dokumentumokat, amelyek ezt erősítik. S amit még a történtekre s a könyv írásának indítékaira gondolva el kell mondanom, jobb, ha ezt is idézem: „…a gyermek léte a felnőttek világának van kiszolgáltatva. […] A gyermek ráadásul kétszeresen is veszélyeztetett lény: egyfelől tapasztalatainak bizonytalansága, másfelől szülei és tanítói amaz igyekezete miatt, hogy a megkülönböztetésen és elfojtáson alapuló világba kényszerítsék. Ez a valóság, ezért kell a gyermekkort még egyszer teljesíteni, azért, hogy az elfojtott újra feldolgozhatóvá váljék. Talán ezért kellett nekem is most az apám leveleivel való foglalkozás – a gyermekkor újrateljesítése okán."

G. I.: – A negyedik könyv, amit ma bemutatunk, *A Mária-kör* (Vigilia Kiadó, 2023). Szót ejtettünk már – Kenyeres Zoltán esszéjét idézve – Rilkéről. Halmai Tamás összehasonlította a kötetről írott recenziójában (*A látni kész világ*, Új Ember, 2023. május 14.) átültetésedet Kosztolányi Dezső, Nemes Nagy Ágnes és mások Rilke-fordításaival, miközben az osztrák költő versvilágát is jellemezte: „Bensőséges, ugyanakkor intellektuális lelkiség ez…" S a fordító teljesítményéről: „a szövegek hangütése egyszerre líraian csöndes és himnikusan ünnepi."

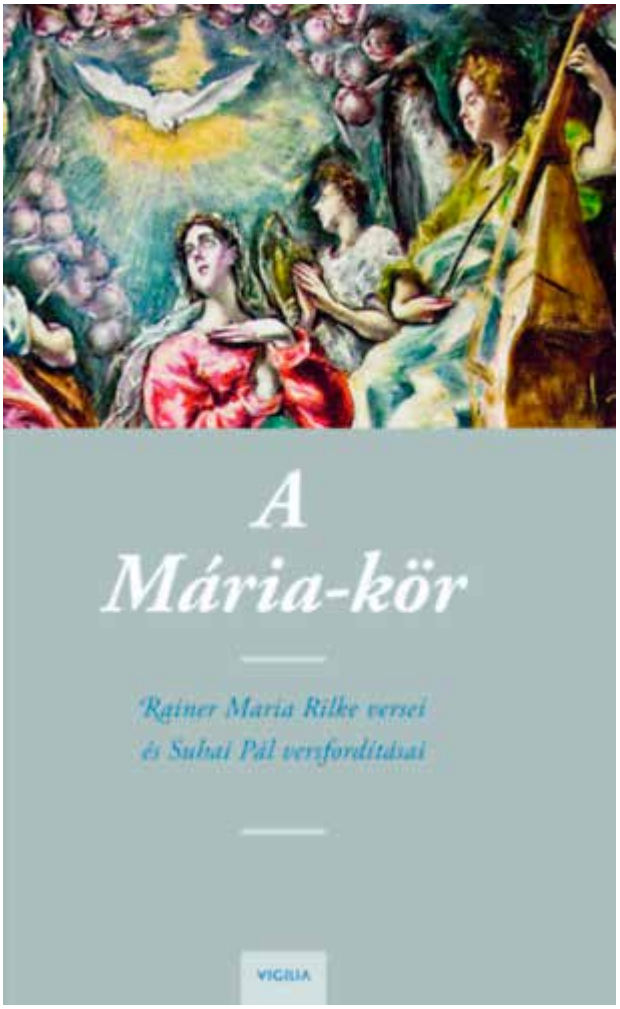

S. P.: – Halmai Tamás kiváló érzékkel határozta meg a rilkei költészet világát ezzel a két szóval: bensőséges és intellektuális. Én néhány évvel ezelőtt már jelentettem meg egy Rilke-fordításkötetet, egy válogatást az életmű egészéből. Az kevésbé tematikus, mint *A Mária-kör*. Rilkére ismét Richard Exner német kutató *Das Marien-Leben* című monográfiája nyitotta rá a szememet. Ezt én már ismertem tíz évvel ezelőtt is, de akkor nem mentem a mélyére. Exner odatett a *Marien-Leben* mellé még mintegy ötven Rilke-verset, amely ennek a ciklusnak az életmű egészébe való beszövöttségét mutatja. Ezeket is lefordítottam a tulajdonképpeni ciklus holdudvaraként. S ha már egy szemnyitogató könyv szóba került, el ne felejtsem Báthori Csaba több mint 2500 oldalas magyar Rilke-levelezésgyűjteményét említeni. Ez a levelek olyan hatalmas opusza, amilyennel a németek sem rendelkeznek – én viszont „rendelkeztem" vele, s mondanom sem kell, mekkora segítség volt. A szellemi élet már csak ilyen: egymás vállain állunk.

Beregnyei Miklós

Visszaszámlálás II.

1989

– 01. 02. 1. p.: 1988-ban adott legtöbb energiát a Paksi Atomerőmű c. Az üzembe helyezés óta 1988 az első olyan év, amikor mind a négy blokk egész évben üzemelt. Az ebben az évben megtermelt 13 milliárd 420 millió kilowattóra villamos energia a hazai termelés 45%-át jelenti.

– 01. 10. 3. p.: Egy PAV-dolgozó könyve az ófalui atomtemetőről c. Rósa Géza Temetni jöttem című könyvét mutatja be Árki Attila.

(Fotó: AEM)

– 01. 14. 6. p.: Hirdetés a megyei lapban.

A Paksi Atomerőmű Vállalat
felvételre keres:
külkereskedelmi szakképesítéssel rendelkező orosz nyelvtudású üzletkötőket.
Bérezés besorolási rendelet szerint. Egyéb juttatások a kollektív szerződés alapján.
Jelentkezni lehet írásban, részletes szakmai tevékenységre kiterjedő önéletrajzzal a személyzeti és szociális igazgatóság munkaügyi osztályán.
(130/40)

– 01. 26. 4. p.: Kováts Balázs: Atomlecke c. Egy-egy év eseményeit két-három oldalba sűrítve követi végig a Duna-parti monstrum születését az első kapavágástól az utolsóig. A korabeli újságcikkek, naplójegyzetek, személyes emlékek felhasználásával íródott 114 oldalas, fotókkal is illusztrált kötet őszinte tárgyilagossággal tárja fel az erőműépítés kulisszatitkait.

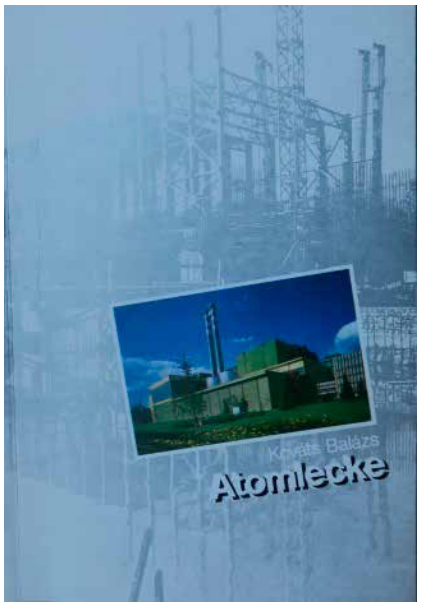

(Fotó: AEM)

– 02. 17. 1–2. p.: Politikai modellváltásra van szükség c. Pozsgay Imre (államminiszter, országgyűlési képviselő) Tolna megyébe látogatott és 16-án felkereste az atomerőművet. A vendégek fogadása és tájékoztatása az atomerőmű oktatási központjában történt, ahol Pónya József adott tájékoztatót, ezt követően Dankó András, az oktatási központ vezetője

mutatta be a blokkszimulátort. A vendég a központ tévéstúdiójában interjút adott a pécsi Pannon Krónika részére, majd kötetlen beszélgetésen találkozott a vállalat vezetésével és munkatársaival.

– 04. 19. 1–2. p.: Nyers Rezső Pakson c. Az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, államminiszter, az atomerőműbe látogatott, megtekintette a kettes kiépítést, majd az erőmű vezetőivel és dolgozóinak képviselőivel tanácskozott.

Nyers Rezső a vállalat vezető munkatársainak kérdéseire válaszol

Üzemlátogatáson a reaktortérben

– 05. 03. 1. p.: Ófalu – alkalmas c. Az MTA elnökségének tegnapi ülésén megvitatta és elfogadta a radioaktívhulladék-temető létesítését vizsgáló szakértőbizottság jelentését. Véleménye: a természettudományi és műszaki szempontból javasolt terület – Ófalu – nem alkalmatlan a paksi atomerőmű 1-4. blokkjában keletkező kis és közepes aktivitású radioaktív hulladékok végleges elhelyezésére.

– 05. 08. 2. p.: Tömegdemonstráció az atomtemető ellen c. Minden megye temesse el a saját szemetét! Ófalu biztonsága nem eladó! Ne döntsenek nélkülünk! Meddig él az ipari lobbi? Ezekkel a feliratokkal és még ennél is keményebbekkel tüntetett négyezer tiltakozó a tervezett építmény helyszínén. Az ófaluiak mellett emelt szólt a Magyar Demokrata Fórum, a Fidesz, a Wallenberg Egyesület, a Cigányegyesület, a Független Környezetvédő Munkapárt, a Bajcsy-Zsilinszky Társaság s a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének képviselője a tiltakozó fórumon, amelynek fő szervezője Wekler Ferenc, Mecseknádasd tanácselnöke volt.

– 05. 15. 1. p.: Paksról kiégett nukleáris üzemanyagot szállítottak vissza a Szovjetunióba c. A különleges szállítmány szombat reggel hagyta el az országot.

– 05. 18. 1–2. p.: Paksi válasz az ófalui tüntetésre c.

Paksi válasz az ófalui tüntetésre

A paksi atomerőműben munkásgyűlést tartottak szerdán, tiltakozásul az Ófalun rendezett tüntetés résztvevőinek Paksszal kapcsolatos kijelentései ellen. A munkásgyűlésen a Paksi Atomerőmű Vállalat dolgozói állást foglaltak a tervezett „atomtemető" ügyében és az alábbiak nyilvánosságra hozására kérték az Országos Sajtószolgálatot:

1989. május 7-én Ófalun a tervezett „atomtemető" ellen tüntettek. A tüntetésen vállalatunkra és városunkra nézve sértő feliratokat láthattunk, és az előadók egy része a valóságtól elrugaszkodó, félrevezető információkat közölt hallgatóival.

A Paksi Atomerőmű Vállalat 1982 óta egyre növekvő arányban vesz részt a hazai villamosenergia-termelésben. Az atomerőmű üzemeltetését a szigorú hazai és nemzetközi biztonsági előírások maradéktalan betartásával, gazdaságosan végezzük. Az eredményes munka adta önbizalommal, felháborodottan utasítjuk vissza a sértő megjegyzéseket.

A radioaktív hulladékok – melyek nemcsak atomerőműben keletkeznek – biztonságos elhelyezése minden országban alapvető környezetvédelmi követelmény.

A számos lehetségesnek tűnt telephely megvizsgálása után, a közreműködő vállalatok, intézmények bevonásával kidolgozott megoldás, mely szerint Ófalu mellett létesítenének tárolót, megfelel a nemzetközi követelményeknek és a hazai előírásoknak egyaránt.

(Folytatás a 2. oldalon.)

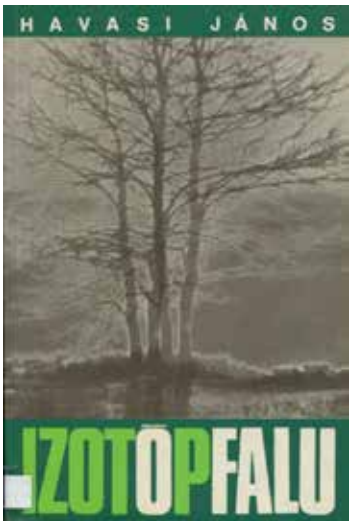

(Fotó: AEM)

– 05. 18. 4. p.: Havasi János: Izotópfalu c. Könyvismertetés.

– 05. 25. 2. p.: A növekvő energiaéhséget mindenképpen csillapítani kell c. – Ófaluról a tudósok szemével. Veszprémben a Pécsi és a Veszprémi Akadémiai Bizottság előadói napot rendezett, amelyen szó volt Ófaluról is.

– 05. 30. 1. p.: Ismét Ófaluról c.

Ismét Ófaluról

A központi lapok egy részében MTI-közlemény jelent meg, mely szerint „Ófalu térsége alkalmas a radioaktiv hulladék befogadására". E megállapitást a Veszprémben tartott, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának és az MTA Pécsi Akadémiai Bizottságának együttes ülésérõl származtatták. Az ülésről kézhez vett, nem hivatalosan érkezett meghivó tartalma szerint a tudományos ülés előadói egy részről a Paksi Atomerőmű Vállalat alkalmazottai, más részről az izotóptemető előkészitésével megbizott intézményi képviselők. A Veszprémi Akadémiai Bizottság tudósain kivül a Pécsi Akadémiai Bizottság soraiból csak az elnök, dr. Tigyi József vett részt, mint a tudományos ülés összefoglalója.

Az együttes akadémiai bizottsági ülésen a Pécsi Akadémiai Bizottság igy csak képviselve volt, az ülés nem a témában érintett területen, Baranyában zajlott, nem vettek részt a független szakértői bizottság tagjai, s az érintett közösségek képviselői sem. A tudományos ülésre akkor került sor, amikor még nem ismert az MTA elnökségének hivatalos határozata a tervezett izotóptemető minősitéséről.

Mivel a Baranya Megyei Tanács V. B. épitési és vizügyi osztályának szakhatósági állásfoglalása a független szakértői bizottság 27 pontban rögzitett véleményén is alapult, ezért amennyiben az MTA elnökségének állásfoglalása ezeket tételesen cáfolja, úgy szakhatósági állásfoglalásunkat – tiszteletben tartva az Akadémia kompetenciáját – felülvizsgáljuk.

(OS)

– 06. 13. 1. p.: Ófalu térsége alkalmatlan c.

A Köjál-határozat szerint

Ófalu térsége alkalmatlan

A PAV miniszteri felülvizsgálatot kér

Az ófaluiak ismét megnyertek egy csatát. A területükre tervezett radioaktiv-hulladék-lerakóhely ügyében junius 8-án kaptak újabb értesitést Budapestről, az Országos Közegészségügyi és Járványügyi Állomástól. Dr. Balázs János mecseknádasdi vb-titkár elmondta: megküldték számukra azt a határozatot, melyben a Köjál másodfokon is elutasitja a paksiak fellebbezését a terület ilyentén célú felhasználására.

Az Ófalu–Feked térség tehát újabb szakértői vélemény szerint is alkalmatlan radioaktiv hulladéktemetőnek.

Az ügy kapcsán létrejött társadalmi bizottság legutóbbi ülésén ismét megerősitették, hogy bármiféle kompenzációs tárgyalástól elzárkóznak a jövőben is. A geológiai alkalmasság megállapitásától függetlenül is tiltakozhat a lakosság a hulladéklerakó hely létesitése ellen.

Cs. J.

*

Az ügyben telefonon megkerestük Maróthy László, a Paksi Atomerőmű Vállalat nukleáris igazgatóját, hogy véleményét ő is elmondhassa az újabb fejleményekről:

– Mit jelent a PAV számára ez a döntés és milyen lépéseket terveznek ezután?

– A vita egy szabvány értelmezésén folyik, amely azt tartalmazza, hogy a tervezett telephely meghatározott körzetében nem lehet forrás. Az akadémiai bizottság állásfoglalásának 9. pontja szerint a szabvány félreérthető, nem egyértelmű, mert nem tisztázza, hogy milyen forrásokról van szó. A bizottság véleménye szerint a szabvány csak az ivóvíznyerő forrásokra vonatkozik, ilyen pedig nincs a tervezett hulladéktemető körzetében.

Ennek ellenére Pápay Dénes állami közegészségügyi-járványügyi főfelügyelő erre a szabványra hivatkozva – pusztán jogi aspektus alapján – utasitotta el a létesitési engedély iránti kérelmünket, azaz figyelmen kivül hagyta a szakmailag kétségtelenül legilletékesebb akadémiai bizottság állásfoglalását. Mivel a másodfokon hozott döntés ellen nincs helye fellebbezésnek, igy egyetlen lehetőségünk az, hogy miniszteri felülvizsgálatot kérünk és bizunk abban, hogy a kormány – alaposan mérlegelve minden szempontot – helyesen fog dönteni.

– ása –

– 06. 16. 123. p.: A világ élmezőnyében a paksi reaktor c. – Negyedszer kiváló a PAV – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára adta át a kitüntetést.

Pónya József átveszi a kitüntetést Grósz Károlytól

Az ünnepi gyűlés résztvevői

– 06. 19. 1–2. p.: A szakértők elismerően nyilatkoztak a Paksi Atomerőmű üzemelési biztonságáról c. Tétényi Pál nyilatkozata a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség tanácskozásáról.

– 06. 20. 2. p.: Az ÉVM elutasította a beruházó fellebbezését – Ófalui atomtemető c. Az Építési és Városfejlesztési Minisztérium (ÉVM) elutasította a PAV fellebbezését az Ófalu térségében tervezett radioaktív hulladéktároló terület felhasználása ügyében, és helyben hagyta a Baranya Megyei Tanács építési és vízügyi osztályának elsőfokú döntését, amely

nem járult hozzá a területfelhasználási engedély meghosszabbításához. Az elutasítás indoklásában többek között az áll, hogy a hulladéktároló 500 méter sugarú körzetében több forrás is fakad.

– 06. 21. 1. p.: A mozgalmi jelkép végleg a PAV-nál marad c. A Vörös Vándorzászlót Kracsun Csaba, a KISZ jogutódja, a DEMISZ nevében adta át Néber Tibornak, a helyi KISZ Bizottság titkárának.

A Vörös Vándorzászló az utolsó kibontás előtt: a kitüntetést Kracsun Csaba (jobb oldalon) adta át Néber Tibornak

– 06. 27. 1. p.: Fontos az ismerkedés, a kapcsolatok elmélyítése c. A bátaapátiak látogatása az atomerőműben.

Érdeklődők a buszon

– 06. 28. 3. p.: Geodéták a primer körben c.

4x400 MW karbantartása

Geodéták a primer körben

A tépőzár és a láncreakció kapcsolata

Mozdulnia kell valakinek. A karóra nem maradhat. Ezután a fekete öltözőben fehér overallba bújnak. Erre vitorlás anorákot húznak, kezükre 4-5 pár kesztyűt (cérnakesztyű, gumikesztyű, cérnakesztyű, gumikesztyű...) lábukra néhány pár cipővédőt. Nem tűznak, hisz a primer körben, az osztósikon, ahol ellenőrző méréseket fognak végezni 50-60 Celsius-fok a hőmérséklet. Azért öltözködnek rétegesen, hogy legyen mit levetni. Kifele jövet ugyanis több ellenőrzési ponton kell keresztüljutniuk. Ezek mindegyike az előzőnél érzékenyebb kapu, ahol a sugárszennyezett ruhadarabokától, tárgyaktól meg kell válni. Olykor segít a folyóvizes, citromsavas lemosás, segítenek a cipőtalpkefélő masinák, de van, ami menthetetlen. A mérési jegyzőkönyveket nem lehet leöblíteni. Azokat szinte mindig átmásolják valamelyik ellenőrzési pontnál. Az utolsó kapun, a kötelező fürdést követően csak az léphet át, akinél a sugárzás nem haladja meg a kinti, a paksi atomerőmű udvarán mért értéket.

Magyar János, a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat kirendeltségvezetője.

– A bemenetel önkéntes – mondja. – Tőlünk hét ember jár be a leállás és újraindítás közötti ellenőrző mérések elvégzésére a primer körbe. Évente egyszer van kisleállás (kb. 30 nap) és négyévenként egyszer nagyleállás (kb. 60 nap). Ekkor lehűtik a reaktort, leemelik a felső blokkot, a fizikusok átpakolják az urántöltetet, és mások, többek között a geodéták is elvégzik a szükséges karbantartó, ellenőrző munkákat. A mi feladatunk a deformációk, kopások, torzulások kimutatása. Mérnök kell, hogy valóban vízszintes-e aminek vízszintesnek kell lenni, és valóban függőlegesek-e a függőlegesek, tizedmilliméter pontossággal. Gyorsan kell dolgoznunk, hisz a dozimetrikusok csak 30-50 perces benntartózkodásokat engedélyeznek. Állandó ellenőrzés mellett végezhető csak ez a tevékenység, dozimétereink rögzítik, hogy ki mennyi sugárzást kapott már, nehogy túllépjük az engedélyezett értékeket.

Adható. A jogszabály így rendelkezik, nem kötelező, de adható 30% sugárveszélyességi pótlék a geodétáknak is. Ha elkerülne sugárveszélyes munkakörre nyilvánítatniuk ezt a sugárveszélyes munkakört, akkor járna még nekik öt nap pótszabadság, csökkentett munkaidő és nyugdíjkorkedvezmény. A primerkörben idegen anyag nem maradhat. Belépés előtt mindent összeírnak: kesztyűk, műszerek, jegyzőkönyvek, ceruzák. Kilépéskor gondosan ellenőrzik a felszerelést. Előfordult már, hogy lepattant egy gomb a ruháról. A revizor visszament, körülzavta, de megkereste. Azóta csak tépőzáras overallok vannak.

WESSELY GÁBOR

– 08. 01. 2. p.: Nyílt levél a Minisztertanács elnökének c.

Nyílt levél a Minisztertanács elnökének!

Részlet egy falugyűlés jegyzőkönyvéből:

„Falugyűlés: Bátaapáti, 1989. július 3.

Napirend: A Paksi Atomerőmű Vállalat tájékoztatója a tervezett ófalui hulladéktárolóval kapcsolatban.

Jelen van: 82 fő.

A jelenlévők egyhangú szavazással megbízzák Krachun Szilárd községi elöljárót, hogy nyílt levélben forduljon Németh Miklóshoz, a Minisztertanács elnökéhez, és kérje, hogy a Minisztertanács a MTA álláspontja alapján adja ki a létesítési engedélyt, Ófalu határában tervezett izotóptemető építéséhez."

Németh Miklós úrnak, a Minisztertanács elnökének!

Miniszterelnök úr bizonyára már sokszor hallotta Ófalu nevét, mint a Paksi Atomerőmű Vállalat lehetséges hulladéktároló helyét.

Levelem Bátaapátiból írom, egy Tolna megyei kisközségből, mely alig van messzebb a tervezett tárolótól, mint Ófalu.

A tervezett hulladéktároló helye mintegy 500–600 méterrel van községünk határától, a tervezett szállítási útvonal községünkön halad keresztül mintegy 1,5 km hosszan. A felszíni vizek lemosódásának nagy részét szintén a községünkön keresztül folyó árok vezetné le. Az építkezéssel járó kellemetlenségeket is nekünk kellene elviselni. Az utolsó település vagyunk a tároló előtt, községünktől új út épülne a tárolóig.

A leendő tároló ivóvízellátását is a községi törpevízműről oldanák meg.

A leírtak ellenére sem cseng Bátaapáti neve olyan ismerősen mint Ófalué.

Ennek két oka van. Az egyik, hogy községünk közigazgatásilag nem Baranya megyéhez tartozik. A másik ok pedig az, hogy községünk lakossága nem tiltakozik a tároló létesítése ellen.

Hogy miért nem tiltakozunk?

Nagyon egyszerű: hiszünk és bízunk a tudományban, hisszük, hogy tudósaink, a mi érdekeinket képviselik.

Amennyiben a tudomány egyértelműen bizonyítja, hogy a tároló megépítésének sem a mi egészségünkre, sem pedig az elkövetkezendő évszázadok generációinak egészségére káros következményei nem lesznek, úgy támogatjuk a mű megépítését.

Felmerül egy másik kérdés is, hogy miért támogatjuk a mű megépítését?

Erre is egyszerű a válasz: úgy érezzük a jövőnk, a fejlődésünk lehetősége áll előttünk, amivel élni szeretnénk.

Tudomásunk szerint a tároló ügyében a Minisztertanács fog döntést hozni. Levelünkben azt kérjük, hogy politikai érzelmektől mentes, szigorúan tudományos alapokon nyugvó döntést hozzon a Minisztertanács!

Csak az ilyen alapokon nyugvó döntések segíthetik az országot, és vele együtt a mi kis községünk érdekeit.

Bátaapáti, 1989. július 12.

Tisztelettel:
Bátaapáti lakói nevében
Krachun Szilárd
községi elöljáró

– 08. 11. 2. p.: Néppártosok az atomerőműben c. A Magyar Néppárt Országos Elnöksége szerdán egész napra a PAV vendége volt.

Néppártosok az atomerőműben

A Magyar Néppárt Országos Elnöksége szerdán egész napra a Paksi Atomerőmű Vállalat vendége volt. Az újjáalakult párt országos és megyei vezetőit az atomos vezérkar Pónya József vezérigazgatóval az élén részletesen tájékoztatta tevékenységükről és terveikről. A tájékoztatót erőműlátogatás, majd megbeszélés követte. Utóbbi keretében kölcsönös érdeklődés nyilvánult meg: a gazdasági vezetők a párt elképzeléseiről, a párt politikusai az energiagazdálkodásról kérdeztek. A Magyar Néppárt vezetőiben az a meggyőződés alakult ki a további atomerőműépítési tervek alapos megismerése után, hogy támogatni való elképzelésekről kapnak képet.

A néppártosok számára más okból is fontos volt a paksi találkozó. Pártjuk Szent István-napi eseményeinek középpontjában ugyanis éppen a paksi augusztus 20-i nagygyűlés áll.

Ennek néppártos szónoka Márton János, a párt országos vezetője, országgyűlési képviselő lesz. Az ünnep napján egyébként Paksra várható a Magyar Néppárt Országos Nagyválasztmányának majdnem teljes köre, előző napon ugyanis Szekszárdon ülésezik ez a testület.

A nagyválasztmányi ülés célja a választásokra szánt program végső formába öntése, finomítása. Ehhez adhatott segítséget a PAV-nál tett látogatás is.

Az elnökségnek máris van Paksra érvényes konkrét javaslata.

Többek között az, hogy a Magyar Néppárt szívesen vállalna szerepet egy olyan paksi népfőiskola szervezésében, amelyik a PAV-nál dolgozók hozzátartozóinak körében jelentkező foglalkoztatási nehézségeket is enyhíthetné.

Alkotói díjasok '89

Pónya József

Lehetőség volt a segítésre

Pónya József neve akkor vált egyre ismertebbé, mikor – 1976-tól – a Paksi Atomerőmű Vállalat igazgatóhelyettese, igazgatója, majd vezérigazgatója lett. Az Alkotói Díj számára azért fontos, mert mások értékelték munkáját. Akik nyomon követték az elmúlt évtizedet, olyannak ismerték meg őt, aki átlagon felüli műszaki ismeretekkel, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező, nagy munkabírású vezető. Határozott, energikus ember, egyénisége, példamutatásával képes mozgósítani, ösztönözni. Felelősséget érez és vállal Paks fejlődéséért, ami kihat megyénk egészére is.

Úgy fogalmazott, hogy van, aki az elismerésért kétkezi munkával dolgozik meg, másnak lehetősége volt, hogy segítsen. Ő maga a nagy közösség anyagi lehetőségével gazdálkodik, „segít" oly módon, hogy általa gazdagodik a város, a megye, az ország.

A mű, amit az Alkotói Díj jelez, még nem fejeződött be. Célja, terve, hogy a már meglevő erőmű újabb szakaszban épüljön tovább.

– 08. 19. 3. p.: Alkotói díjasok '89 c. A Tolna Megyei Tanács 1979-ben adta ki első alkalommal, a megye társadalmi életében kimagasló eredményeket elért egyéneknek. Eddig huszonkilencen kapták meg.

– 09. 14. 1. p.: Javaslat már van, döntés még nincs c. – Épülnek-e újabb blokkok? Sajtótájékoztató az atomerőműben. Elkészült a Paksi Atomerőmű bővítésének beruházási javaslata és komplex környezetvédelmi hatásvizsgálata. Márton János beruházási igazgató elmondta, hogy 1986-ban kormányközi egyezményt kötöttünk a Szovjetunióval két, egyenként ezer megawattos blokk építésére 1994. és 1996. évi átadással. Az ötödik és hatodik blokk műszaki tervét június 8-án védték a tervezők, majd elkészült a beruházási javaslat, amelyet hamarosan benyújtanak az országos hatáskörű szerveknek véleményezésre. Az MVM Trószt szerint 1998-ban és 2000-ben kellene üzembe állnia.

– 10. 11. 2. p.: A Magyar Demokrata Fórum levele

Az MDF paksi szervezetének nyílt levele Pónya Józsefhez

Tisztelt Vezérigazgató Úr!

Az elmúlt hetekben a Magyar Szocialista Munkáspárt – melynek Ön is tagja – Központi Bizottsága határozatot hozott, mely szerint nem vonul ki a munkahelyekről, nem teszi át politikai munkájának súlypontját a lakóterületekre. Ezzel szemben lehetővé teszi – az esélyegyenlőség jegyében –, hogy a munkahelyeken más pártok is (munkaidőn túl) tevékenykedhessenek.

Erről az esélyegyenlőségről szeretnénk vitát folytatni Önnel. Eszerint a Paksi Atomerőmű Vállalatnak azonos feltételeket kellene biztositania a többi párt számára is. Mik ezek a feltételek jelenleg? Az MSZMP-nek pártbizottsága működik az atomerőműben három „függetlenített" alkalmazottal (PB-titkár, annak helyettese, valamint egy titkárnő), akiknek fizetése, jutalma nagyrészt a vállalat bérköltségét terheli. A vállalati PB rendelkezésére áll egy XX-es (bérelt) gépkocsi, karbantartással, üzemanyaggal; továbbá egy három helyiségből álló iroda.

Az esélyegyenlőség jegyében a többi párt is használhatná szavazók szállítására a vállalat autóbuszait – mint 1985-ben?

Ezeket a terheket az egész vállalati közösség viseli, azok is, akik nem tagjai sem az MSZMP-nek, sem más pártnak. Igaz ugyan, hogy politikai munka a szó eredeti értelmében a polisz, a közösség érdekében végzett tevékenység; egy párt azonban – mint e szónak is az eredeti jelentése mutatja – csak rész az egészből. A rész ne az egésszel fizettesse meg működését!

Ön és vezetőtársai az elmúlt években az MSZMP és a KISZ vállalati vezetőinek magas jutalmakat fizettek ki. Nem szándékunk csökkenteni az ön pártja dolgozóinak jövedelmét. Csak azt tartjuk kívánatosnak, hogy minden dolgozó attól kapja fizetését, akinek az érdekében cselekszik és azért, amit végez.

Tekintettel arra, hogy ezek a jelenségek országos kérdéseket is érintenek, természetesnek tartjuk a vita nyilvánosság előtti folytatását.

Várjuk válaszát!

Paks, 1989. október 4.

(OS)

– 10. 12. 1. p.: A PAV számít arra, hogy Ófalun építik fel a hulladéktemetőt c.

A PAV számít arra, hogy Ófalun építik fel a hulladéktemetőt

Megoldást jelent-e Paksnak, hogy esetleg a bezárandó pécsi uránbányában helyezhetik el a kis és közepes aktivitású hulladékot? – kérdezte Maróthy Lászlót, a Paksi Atomerőmű Vállalat nukleáris igazgatóját az MTI munkatársa.

– Ezzel az új lehetőséggel nem is számolunk; szerintünk egy vizes uránbánya alkalmatlan az ilyen hulladékok biztonságos és megfelelően gazdaságos elhelyezésére. Ófalut tehát nem vettük le a napirendről. A történethez tartozik; először felmentést kértünk a Szociális és Egészségügyi Minisztériumtól arra, hogy tekintsenek el a szabványban a felszíni vizekre, a vízforrásokra meghatározott 500 méteres védőtávolság betartásától, eközben azonban a Magyar Tudományos Akadémia szakértői bizottsága is megállapította: az itt található időszaki vízfolyások gyakorlatilag nem állnak vízközlekedési kapcsolatban a tervezett hulladéktemető területének talajvizével. A felmentési kérelmünket ezért visszavontuk. Alighogy ezt megtettük, az Állami Közegészségügyi–Járványügyi Főfelügyelőség hirtelen az egész ófalui hulladéktemető létesítésére beadott kérelmünket elutasította, immár másodfokon. Nem környezetvédelmi szempontokra hivatkozva, hanem az államigazgatási eljárás szabályaira. Az államigazgatási törvény ugyanakkor lehetőséget ad a szociális és egészségügyi miniszterhez benyújtandó felülvizsgálati kérelemre, illetve alkotmányban rögzített jogunk van a Minisztertanács állásfoglalását kérni. E jogokkal élünk is, mert szükségünk van az ófalui létesítményre.

A napokban kaptuk meg a Központi Földtani Hivatal véleményét is, ezek szerint – bizonyos feltételek teljesítése esetén – a terület alkalmas hulladéktemető létesítésére.

– 10. 14. 1–2. p.: Elkésett mutatvány c. – Pónya József a nyílt levélről.

Az MDF október 4-i nyílt levelében nehezményezte, hogy az MSZMP a munkahelyen tevékenykedik. Pónya József szerint: „Elkésett ez a levél, tájékozatlanok, semmiben sem adok igazat, mert megszűnt a függetlenített párttitkári és a párttitkárt segítő funkció is. Október 1-től gazdasági munkán dolgoznak, annyi fizetést kapnak, mint amit megérdemel ez a beosztás. Én tudom, hogy kitől ered ez a levél. Ha bejött volna hozzám, rögtön el tudtam volna neki mondani, hogy mi a helyzet. Egyébként csak produkálja magát azzal, hogy fölfedez ilyen dolgokat. Mutatvány ez az egész."

– 10. 21. 1. p.: Csak a blokk pihen c. Képriport a főjavításról.

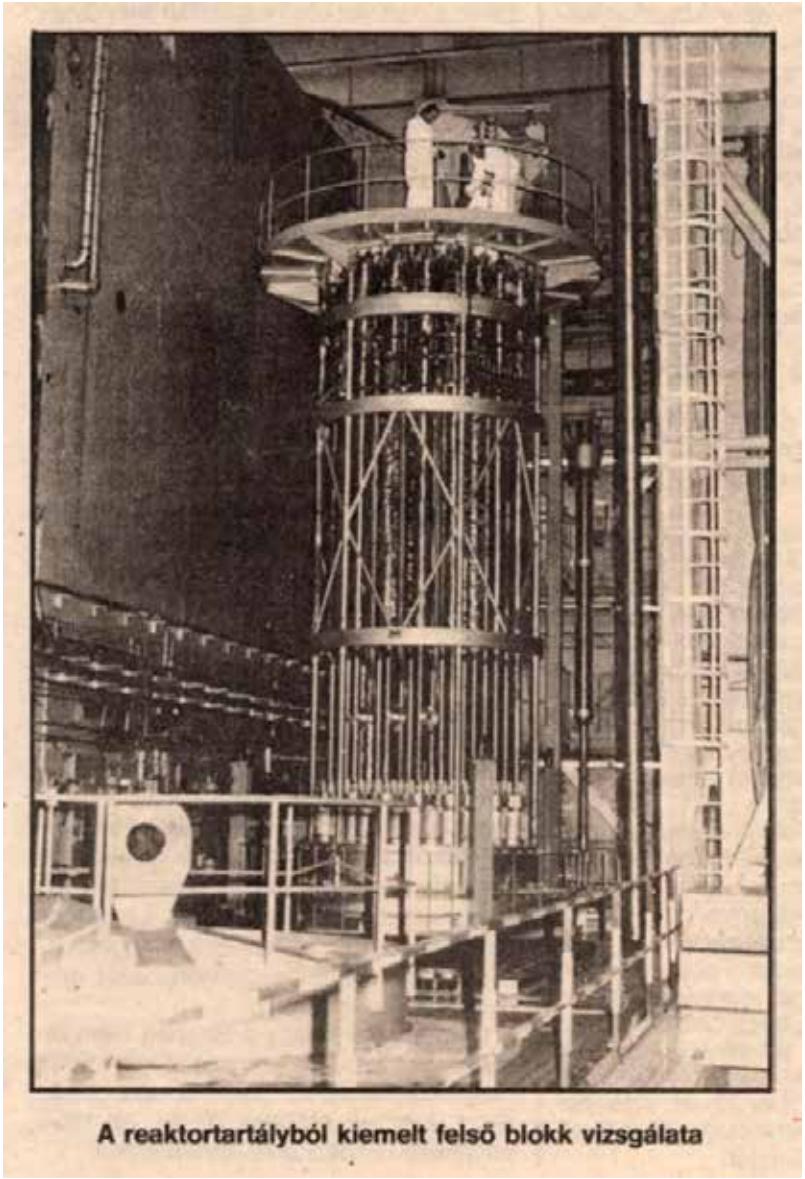

A reaktortartályból kiemelt felső blokk vizsgálata

Csapatmunka

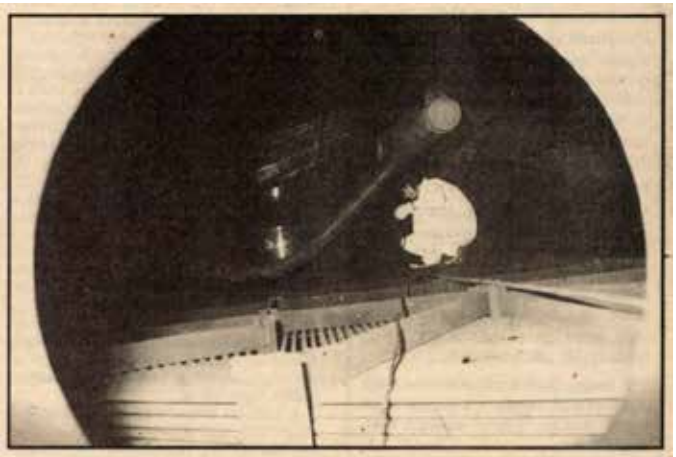

Korróziósminta-vétel a gőzfejlesztő szekunder (tiszta) oldalán

– 11. 15. 3. p.: Mire jó az atomerőmű videóstúdiója?

Stúdiórészlet. A magas műszaki színvonal állandó oktatást igényel

– 11. 17. 1–2. p.: A kormány kezdeményezi…

A kormány kezdeményezi a paksi atomerőmű bővítésének felfüggesztését

Szóvivői tájékoztató a Minisztertanács üléséről

A munkaügyekért felelős önálló minisztérium felállítását tartja szükségesnek a kormány. Az új intézmény az érdekegyeztetés és az érdekvédelem állami feladatait vállalná magára. Az energiapolitikai koncepció részeként a kormány megfogalmazta: új alaperőműre várhatóan egy évtizedig nincs szüksége az országnak. A kormány kezdeményezi a paksi atomerőmű bővítésére vonatkozó magyar–szovjet egyezmény felfüggesztését, illetve az atomerőmű bővítésével kapcsolatos minden munka leállítását. Egyebek között erről tájékoztatta a hazai és a nemzetközi sajtó képviselőit Bajnok Zsolt megbízott szóvivő a Minisztertanács csütörtöki ülésén elhangzottak alapján.

Közölte azt is, hogy a Minisztertanács elfogadta az egyes értékpapírok nyilvános forgalomba hozataláról és forgalmazásáról, valamint az értékpapírtőzsdéről szóló előterjesztést. A javaslat rendelkezik az értékapír-felügyelet létrehozásáról, s megszünteti a minimális részvénynévérték előírást. A tőzsde céljait, működésének kereteit alakításakor az Országgyűlés határozza meg.

A kormány az egyéni vállalkozásokról szóló törvényjavaslattal foglalkozva kimondta: minden magyar állampolgár vállalkozhat, egy-egy vállalkozónak több üzlete vagy telephelye is lehet, s a kormány szándékában áll a foglalkoztatási

(Folytatás a 2. oldalon.)

– 11. 18. 1–2. p.: Paksi visszhang…

Paksi visszhang a kormány döntéséről

A kormány csütörtöki döntése értelmében legalább tíz évig nem lesz szüksége hazánknak alaperőműre. E döntés paksi vonatkozásairól érdeklődtünk Maróthy Lászlótól, az atomerőmű nukleáris igazgatójától.

– Egyetértenek-e a döntéssel?

– Természetesen nem. Továbbra is az a véleményünk, hogy a gazdaság jövőbeni energiaigényeit rosszul mérték fel. Ha bízunk a magyar gazdaság fellendülésében, akkor ennek az energetikai alapjait is meg kell teremteni. Másik érvünk az, hogy így is nagy az importhányadunk az energiahordozók terén és ezt a függőséget nem szabad tovább növelni.

(Folytatás a 2. oldalon.)

– 12. 05. 1. p.: Az erőmű okozza…?

Megkérdeztük:

Az erőmű okozza a paksi csúcshidegeket?

E sorok írójának „megadatott" az az öröm, hogy Pakson töltse le katonaidejét. Ebbe az időszakba beleesett az utóbbi évtized leghidegebb tele is, a két évvel ezelőtti, mikor mínusz 31 fokot mértek. Rendszeresen – akárcsak az utóbbi hetekben – a Duna-parti városban mérték a legalacsonyabb hőmérsékletet az országban. Természetesen, ahogy az már lenni szokott, a laktanyában is megindult a találgatás, mennyiben játszik szerepet ebben az atomerőmű közelsége. Erre kértünk választ Labrit Istvántól, az Országos Meteorológiai Szolgálat paksi főállomásának vezetőjétől.

– Rögtön szeretném leszögezni: a mindenkori hőmérséklethez a paksi erőműnek semmi köze nincs! A megoldást máshol kell keresni, mégpedig három fontos tényezőben: a homokos talajban, a szélcsendben és a derült égboltban. Ahol ezek a tényezők találkoznak, ott – és nemcsak Pakson – az átlagnál nagyobb hőmérsékleti különbségek vannak. Ezeken a területeken a nyár melegebb és a tél hidegebb.

Hogy miért? Köztudott, hogy a homok jobban elnyeli a nedvességet – ami hőtároló –, mint más különböző talajfajták, így nincs ami konzerválná a hőt. A homok kisugározza az érkező hőmennyiséget, ezért van az, hogy a téli időszakban erőteljesebb ezeken a vidékeken a lehűlés.

Ha ehhez hozzávesszük még a derült égboltot, ami szintén visszasugározza a hőt, és a szélcsendet, amely nem forgatja meg a levegőt, akkor adottak azok a körülmények, melyek elősegítik a nagymértékű hőingadozás kialakulását. Egyébiránt, ha ilyenkor jön egy mondjuk két méter/secundum erősségű szél, akkor rövid idő alatt akár 5–10 Celsius-fokkal is felmelegedhet a levegő.

A régi parasztgazdák erre a vidékre sohasem telepítettek például gyümölcsösöket, hisz tapasztalatból tudták, hogy ez a terület, az adottságai miatt alkalmatlan arra.

– kz –

– 12. 06. 1. p.: Az atomerőmű tájékoztatási irodája…

Az atomerőmű tájékoztatási irodája Bátaapátiban

Megkésve, de talán még nem későn

Ünnepélyesen megnyitották tegnap délután a Paksi Atomerőmű Vállalat tájékoztatási irodáját Bátaapátiban. Krachun Szilárd községi elöljáró köszöntötte a megjelent bátaapáti embereket és az atomerőmű képviselőit, majd Rósa Géza, az erőmű tájékoztatási irodájának vezetője mondott rövid megnyitóbeszédet. Mindannyian ismerjük az atomerőmű körül dúló társadalmi vitát. Ha kicsit megkésve is, de talán még nem későn létesült ez az iroda – mondta Rósa Géza. A tájékoztatási iroda célja az, hogy az itt, illetve a környező településeken lakók alaposabban megismerjék az erőmű történetét, működését, az energiatermelés fő folyamatait, a hulladéktárolóra vonatkozó terveket, elképzeléseket.

A szemléltetéshez az atomerőmű szakemberei színes táblókat helyeztek el a szépen berendezett helyiség falain, valamint biztosítottak az iroda számára egy tévékészüléket és egy videomagnetofont, néhány, az erőművet bemutató videokazettával. Hetente két alkalommal tartanak majd tájékoztatókat, de a község lakói természetesen más célokra is használhatják a helyiséget.

– áa –

Fotó: R. Z.

Rósa Géza mondott megnyitó beszédet

A hallgatóság: érdeklődők a faluból

Rósa Géza mondott megnyitó beszédet

A hallgatóság: érdeklődők a faluból

– 12. 09. 1. p.: Atomerőmű- bővítés…

Atomerőmű-bővítés francia tőkével?

Villamos árammal fizethetnénk az új blokkok megépítéséért

Két új, ezer megawattos atomerőművi blokk vegyes vállalati formában történő felépítésére adott szándéknyilatkozatot a Paksi Atomerőmű Vállalatnak a francia EDF (Electricite de France International) cég. A hírt a Pécsett szerkesztett „A Helyzet" című hetilap pénteki számában közölte. Az ajánlat szerint az építés költségeinek hetven százalékát a francia vállalat fedezné devizában, harminc százalékát a magyar fél forintban. A kétmilliárd dollár értékű francia befektetést az új blokkok megépülése – 1997–98 – után hazánk villamos árammal törlesztené húsz év alatt. Simon Péter, a paksi atomerőmű üzemviteli igazgatója az MTI munkatársának kérdésére megerősítette „A Helyzet" értesülését. Elmondta, hogy a kérdéssel a parlament általa vezetett villamosenergetikai szekciója is foglalkozik, s a napokban az Országgyűlés minden tagjához eljuttatták az erről szóló információt. A francia ajánlat ugyanis gyökeresen új helyzetet teremtett a paksi atomerőmű bővítésének megítélését illetően. Mint ismeretes, a kormány egyebek között azért döntött a két új, ezer megawattos blokk megépítésének elhalasztásáról, mert hiányzott a több mint százmilliárd forintos beruházás költségvetési forrása.

Az EDF teljes egészében állami tulajdonú cég, s évente több mint tízezer megawatt energiát exportál Európa országaiba. Ajánlata szerint az új blokkok egyike a nyugat-európai energiarendszerhez csatlakozhatna, ami a jelenlegi egyoldalú helyzeten változtatva biztonságosabbá tenné az ország villamosenergia-ellátását. A francia partner nyugati oldalon a magyar–osztrák határig megépítené a vezetéket, vállalná az erőmű fűtőelemmel való ellátását, s gondoskodna a kiégett elemek elszállításáról. Simon Péter elmondta, hogy az ajánlat rendkívül kedvező, mert nincs szükség költségvetési támogatásra, a beruházást a hazai energiaágazat a felajánlott francia együttműködéssel önerőből is megvalósíthatná. A szándéknyilatkozat szerint a beruházásban akár negyvenszázalékos lehet a magyar cégek részesedése, a harminc százalékon felüli hazai termékekért devizával fizetne a francia partner.

– 12. 14. 3. p.: Ófalu lakói…

Nem lesz szolgáltatóiroda

Ófalu lakói nem kérik

A lakosság leszavazta a Paksi Atomerőmű Vállalat szolgáltató irodájának felállítását, a falu előljárója a napokban tájékoztatta erről az illetékes tanácsi szerveket. Ófalu polgárai értelmetlennek tartanák azt a költségráfordítást, melyet a tájékoztató-szolgáltató iroda beindításakor a közpénzekből e célra fordítanának. Ismeretes, hogy a Kőjál másodfokon is elutasította a területfelhasználásra vonatkozó kérelmet, s az erdőgazdaság is visszavonta korábbi hozzájárulását.

Dr. Wetler Ferenc tanácselnök – csak úgy mint Ófalu lakói – reméli, hogy minél előbb pont kerül az ügy végére.

– csefkó –

(Folytatjuk)

Pethő László

Egy nagy hírű tudós-mérnök életútjáról és kiemelkedő teljesítményeiről

Szeptemberben Nagyváradon rendezte jubileumi konferenciáját a Partiumi Műemlékvédő Társaság. Az esemény alkalmával, szeptember 1-jén került sor az 1907-ben a városban született Heller László világhírű tudós-mérnök-feltaláló emléktáblájának avatására. A Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) díszudvarában elhelyezett táblánál Tamás Kornél, a Budapesti Gazdaságtudományi és Műszaki Egyetem docense és Szilágyi Ferenc, a PKE dékánja mondott beszédet. A táblavatás zárásaként a jelen lévő népes közönség Makai Zoltán nagyváradi mérnök kezdeményezésére a Tavaszi szél vizet áraszt című népdal eléneklésével tette ünnepélyesebbé az eseményt.

Ezt követően e sorok írója, az ELTE ny. egyetemi docense tartott előadást dr. Heller László életútjáról és munkásságáról, amiben összefoglalta legújabb kutatásainak eredményeit.

Heller László családjáról és pályakezdéséről

Heller László születésének anyakönyvi bejegyzése

A tudós-mérnök egy középosztálybeli zsidó család sarjaként látta meg a napvilágot. Neve rögtön kettősséget mutat, hiszen édesapját Schwartz Hermannak, édesanyját pedig Weis Fanninak hívták. Egyikük sem számított tősgyökeres nagyváradinak, hiszen hosszú ideig az alig félszáz kilométerre levő Szatmár megyei Encsencsen éltek. Jóval korábban, 1890-ben ott született Heller László testvérbátyja, Gedeon.

A család története igazi vállalkozástörténet. A szülők tették meg e tekintetben az első lépést, amikor a Szatmár megyei falut elhagyva Nagyváradra költöztek. Sajnos nem tudjuk, hogy kiktől szereztek hasznosítható információkat, de tény, hogy legalább két évtizedet Váradon töltöttek a

családtagjai. A szülők – az anyakönyvi bejegyzésüket idézve – szatócsként éltek és dolgoztak. A város adta lehetőségekkel élve vállalkozóként minden bizonnyal jócskán túlléptek azokon a kereteken és pozíciókon, amiket korábban Encsencsen elértek.

1921-ben lezárult a család tagjainak nagyváradi jelenléte. Schwartz Herman meghalt, és az életben maradt családtagok Magyarországra költöztek. Az áttelepülés további megpróbáltatásokkal járt, hiszen 1924-ben a Heller testvérek édesanyja, Weisz Fanni is meghalt. A két fiú, Gedeon és László így árvaságra jutott. A tragikus fejleményekkel szemben rövid idő múltán ígéretes fordulat is bekövetkezett: a fővárosban elindult, majd látványosan fellendült Heller Gedeon textilkereskedői pályája. A húszas évek közepére a Budapest belvárosában levő üzletei egyre jobban prosperáltak. Tulajdonosuk komoly hírnevet szerzett, olyannyira, hogy igen márkás autók fémjelezték gyarapodó vagyonát, és tagja lett a főváros gazdasági elitjének.

Vele szemben 17 évvel fiatalabb öccsét megannyi megpróbáltatás érte. Az életrajzát feldolgozó szerzők némelyike sikeres iskolai pályafutást rögzít. Ezzel szemben az általam megkutatott adatok szerint gondviselőinek és iskoláinak váltogatására kényszerült, máskor pedig csak a tanév felét teljesítette, kimaradt, így nem részesült végbizonyítványban. Jövője meglehetősen bizonytalanná vált.

A megismert adatok arra utalnak, hogy Gedeon pozíciójának erősödésével párhuzamosan egyre komolyabban tudta egyengetni öccse útját és fejlődését. Egész életére kiható fordulatot jelentett az a tény, hogy 1927–31 között Zürichben tanulhatott. A családi emlékezet is ezt támogatta, és Scheiber Sándor szintén ezt erősítette meg. A főrabbi 1980-ban elmondott gyászbeszédében Gedeont Heller László nevelőjének minősítette, aki hozzásegítette ahhoz, hogy Svájcban tanulhasson.

1927-ben lett a világ egyik legjobb műszaki egyetemének, az Eidgenos- senschaftliche Technische Hochschulénak a hallgatója. Az árva fiatalember életében és mindennapjaiban is hatalmas változások történtek. A budapesti Műegyetem levéltára őrzi Zürichben használt jogosítványát és az ahhoz tartozó fiatalkori fényképét. Joggal feltételezhetjük, hogy a mérnökhallgató nemcsak egy igazolvánnyal rendelkezett, hanem mindennapjaiban autót is használt.

A mérnökhallgató Zürichben használt jogosítványának képe

Egyetemi tanulmányai szakmai előmenetelét is megalapozták. Diplomájának megszerzése után gyakornoki-tanársegédi felkérést kapott és teljesített a zürichi egyetemen. Kapcsolatát későbbiekben is fenntartotta, de 1933-tól váltott, és Budapesten dolgozott. Hazatérve mérnöki irodát nyitott, és különféle szakmai feladatok megbízásának teljesítésére vállalkozott.

Hazatérése, első vállalkozásai és egy világszabadalom

Kiemelkedő jelentőséget kapott az a sokoldalú kapcsolat, ami az Egyesült Izzóval és annak elnök-vezérigazgatójával, Aschner Lipóttal alakult ki. A magyar iparfejlesztésben kiemelkedő szerepet játszó menedzser megkülönböztetett figyelmet fordított a vállalatánál a humánerőforrás fejlesztésére. A Svájcból hazatérő mérnök kiemelkedően fontos megbízást kapott az Izzó ajkai erőművének tervezésében és megvalósításában. A fiatal mérnök dönthetett arról, hogy milyen külföldi gépeket és berendezéseket rendeljenek meg a készülő erőmű számára. Konkrét gyakorlati feladatként ebben az esetben szembesült először azzal, hogy megoldást kellett keresnie és találnia az erőmű hűtőrendszerének megvalósítására, méghozzá úgy, hogy a kiválasztott telephely nem rendelkezett kellő mennyiségű hűtővízforrással. Így merült fel a légkondenzációs berendezés alkalmazása, amire utóbb nem került sor, mert Ajka közelében kellő mennyiségű hűtővízre találtak. A felmerült feladat megoldására vonatkozó elképzelése azonban nem ment veszendőbe, hanem 1942-ben Heller László világszabadalomként jegyeztette be és védte le találmányát.

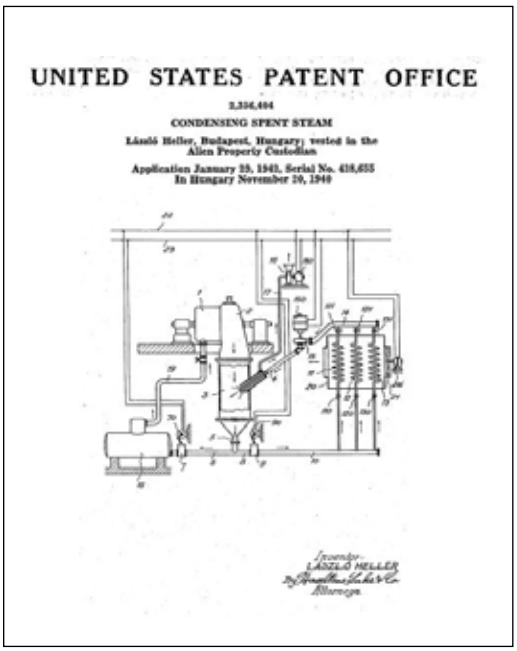
UNITED STATES PATENT OFFICE

2,316,404

CONDENSING SPENT STEAM

László Heller, Budapest, Hungary; vested in the Alien Property Custodian

Application January 23, 1942, Serial No. 428,655
In Hungary November 20, 1940

A világszabadalom bejegyzése 1942-ből

Kevés adat vonatkozik a vészkorszakra és a túlélésre. A források alapján tudható, hogy 1942–44 között Ajkán élt, és közben fél évet töltött munkaszolgálatban. 1944-ben megkeresztelkedett, és védlevelet kapott a svéd és svájci nagykövetségtől. Tanítványaitól származó információ szerint lényeges, hogy Óbudán, a Kéhli vendéglőben bújtatták, ott kapott menedéket. A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeumban található iratanyagban őriznek egy 1945. február 4-én kelt levelet, amiben megmenekülésükért Lech Bélának mondott köszönetet. Az Egyesült Izzó fejlécével ellátott levélben Heller külön megköszöni megmentőjének, hogy neki és jászberényi születésű menyasszonyának menedéket és túlélést jelentő szállást biztosított.

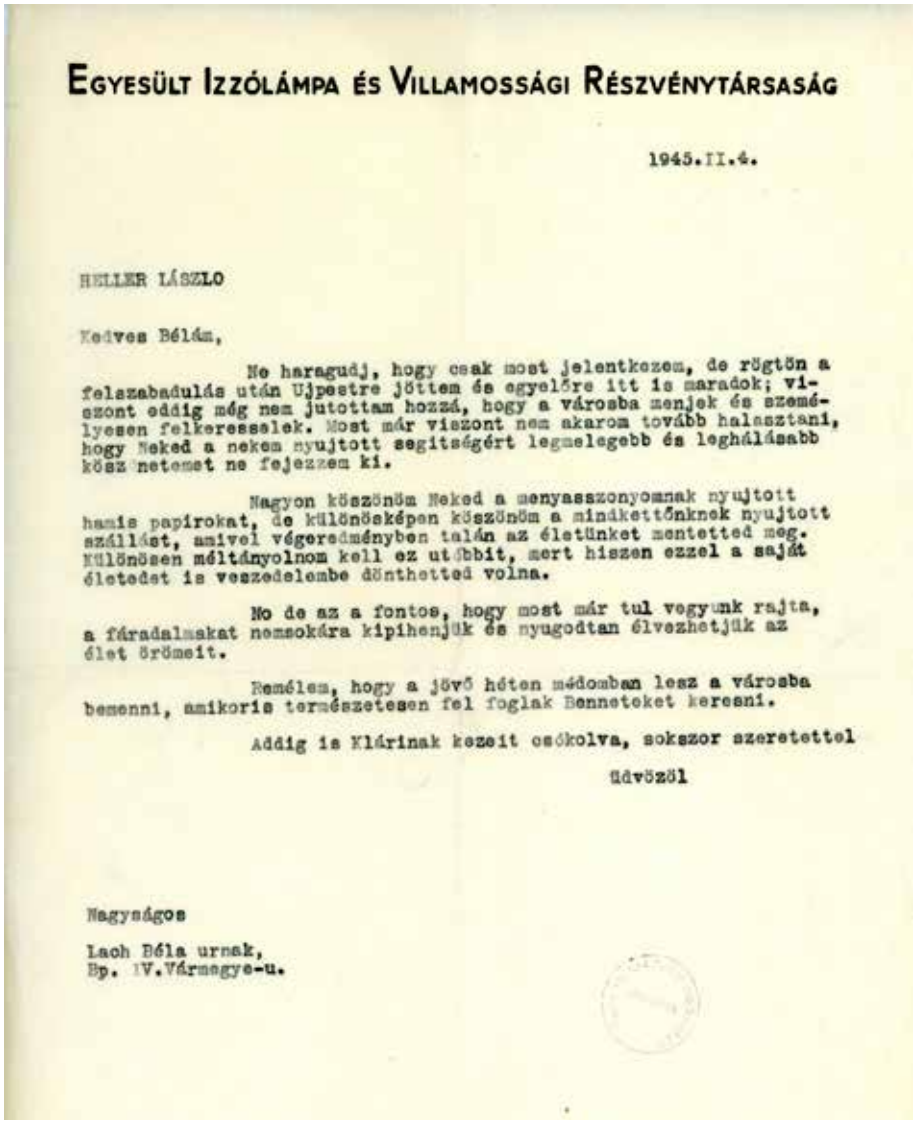

EGYESÜLT IZZÓLÁMPA ÉS VILLAMOSSÁGI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1945.II.4.

HELLER LÁSZLO

Kedves Bélám,

No haragudj, hogy csak most jelentkezem, de rögtön a felszabadulás után Ujpestre jöttem és egyelőre itt is maradok; viszont eddig még nem jutottam hozzá, hogy a városba menjek és személyesen felkereselek. Most már viszont nem akarom tovább halasztani, hogy Neked a nekem nyujtott segitségért legmelegebb és leghálásabb köszönetemet ne fejezzem ki.

Nagyon köszönöm Neked a menyasszonyomnak nyujtott hamis papirokat, de különösképen köszönöm a mindkettőnknek nyujtott szállást, amivel végeredményben talán az életünket mentetted meg. Különösen méltányolnom kell ez utóbbit, mert hiszen ezzel a saját életedet is veszedelembe dönthetted volna.

No de az a fontos, hogy most már tul vegyunk rajta, a fáradalmakat nemsokára kipihenjük és nyugodtan élvezhetjük az élet örömeit.

Remélem, hogy a jövő héten módomban lesz a városba bemenni, amikoris természetesen fel foglak Benneteket keresni.

Addig is Klárinak kezeit csókolva, sokszor szeretettel

üdvözöl

Nagyságos

Lach Béla urnak,
Bp. IV.Vármagye-u.

Megmentőjének küldött levél 1945-ből

Különféle fordulatok, megbízások és sikerek a háború után

Még be sem fejeződött a háború, a jóvátételi bizottság szakértőjeként szinte azonnal újfajta megbízásokat kapott. Előbb az ajkai erőmű, majd a naményi papírgyár lefoglalása során működött szakértőként. Egy esetben még Zürichbe is kiküldték, hogy a leszerelendő gépek és berendezések megrendelésének szakszerűségét biztosítsa. Egyéb szakmai megbízásokra is vállalkozott, tovább működtette mérnöki irodáját, amiben újabb szakirányú megbízásokat teljesített.

A következőkben alkalmazkodnia kellett az ország életében bekövetkezett változásokhoz. Szakértelmét kamatoztatva a Független Kisgazdapártban lett az energiapolitikai feladatok szakértője. A kor történetének ellentmondásos napjait felidézve rendhagyónak minősül az az esemény, amikor 1948-ban alma materében, a zürichi egyetemen védte meg doktori disszertációját.

Mindennapos szakmai tevékenysége továbbra sem változott, igyekezett megfelelni a most már főleg állami vállalatoktól érkezett megbízásoknak, amikhez előbb az EGART, később pedig más vállalatok alkalmazottjaként jutott. Előbb esetenként, később pedig egyre rendszeresebben vállalt oktatói feladatokat. Tanított az Állami Műszaki Főiskolán, utóbb, amikor a főiskola visszatért az egyetem kebelébe, akkor a Műegyetem oktatója lett. Ezzel párhuzamosan komoly szerepet kapott az újítómozgalomban, aminek fontos dokumentumai olvashatók az Újítók Lapjában. Ekkor került kapcsolatba a Szovjetunióból, illetve Szibériából hazatérő Hevesi Gyula mérnök-politikussal, aki előbb az Országos Találmányi Hivatal elnökeként, később pedig a Magyar Tudományos Akadémia alelnökeként kísérte figyelemmel és ösztönözte Heller sokoldalú innovatív tevékenységét. A Műegyetem oktatójává lett mérnök látványosan haladt előre, Kossuth-díjban részesült, egyetemi tanár, később pedig akadémikus lett.

A professzor Műegyetem levéltárában megőrzött képe

A folyóirat-olvasó számára külön érdemes felidézni egy, a tudós mérnök számára fontos eseményt. 1955. május 27-én tartotta meg székfoglalóját a Magyar Tudományos Akadémián az *Atomerőművek felépítésével kapcsolatos új termodinamikai szempontok és lehetőségek* címmel. Felidézve az akkor történteket két részletet idézünk az elhangzott előadásból:

„Az energia-gazdálkodásnak ez a problémája még az energiaforrásokban leggazdagabb országokat is erősen érinti, különösen súlyos azonban a helyzet ezt illetően az energiaforrásokban szegény országokban, így például hazánkban már 15-20 év múlva egyedül hazai energiaforrásainkra támaszkodva nem fogjuk tudni kielégíteni az energiaigényeket és energiagazdálkodásunk egyensúlyát csak energia-import révén tudnánk fenntartani… Egyrészt maga a hatalmas méretű energiatranszport lebonyolítása jelentene rendkívül nehéz műszaki feladatot, másrészt a megnövekedő energiaköltségek termelésünk gazdaságosságát veszélyeztetnék…

A rendelkezésre álló adatok szerint a fent vázolt atomerőmű beruházási költségeinek döntő részét a reaktor beruházási költségei teszik ki. Ez a körülmény

viszont nyilvánvalóvá teszi, hogy magának a szorosan vett hőerőműnek termikus hatásfoka hasonlíthatatlanul nagyobb jelentőségű az atomerőműveknél, mint a szokványos hőerőműveknél. Míg ugyanis a szokványos hőerőműveknél a nagyobb hatásfok általában csak a fajlagos beruházási költség megnövelése árán érhető el, addig az atomerőműnél az erőműrész hatásfokának javítása csaknem egyenes arányban csökkenti a kW hasznos teljesítményre eső összberuházási költséget."

A légkondenzációs berendezés célba ért

Egyetemi és akadémiai teljesítményei mellett Hellert továbbra is intenzíven foglalkoztatta az 1942-ben szabadalmaztatott találmányának megvalósítása, ami igen nehezen akart révbe érni. A realizálás érdekében felújította kapcsolatát egykori évfolyamtársával, Forgó Lászlóval. Együttműködésük eredményeként – ha nem is egyszerűen –, de sikerült elérniük, hogy nemcsak a rajzasztalon, hanem működés közben is bizonyítsák légkondenzációs berendezésük működőképességét. A referenciának számító hűtőtorony első működő változatai Dunaújvárosban és a Soroksári Textilművekben készültek el. Ez nagyon fontos eseménynek számított, hiszen ettől kezdve a mutatkozó és jelentkező érdeklődőknek működőképes gyártmányt lehetett bemutatni.

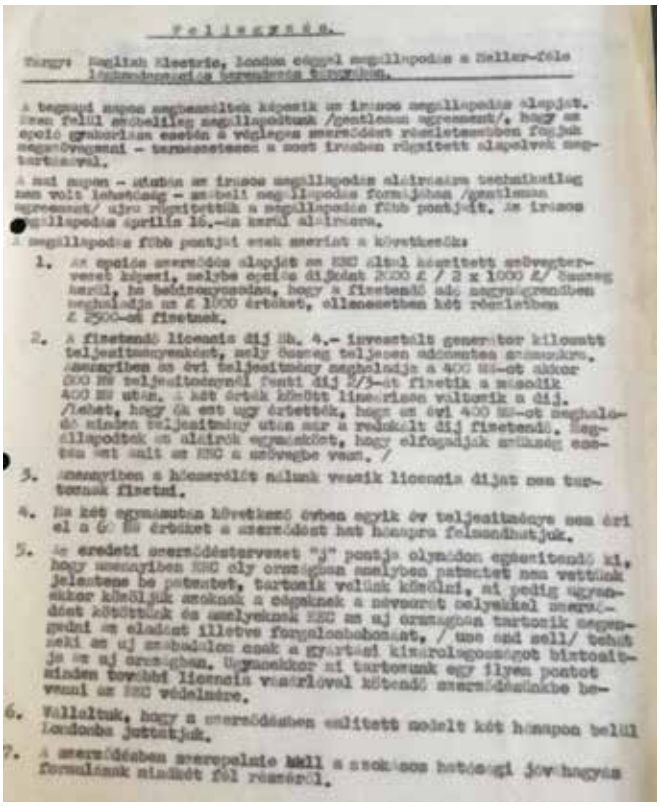

Az 1956-ban az English Electrickel kötött szerződés másolata Heller László aláírásával

Érdeklődők pedig sokfelől, a világ különböző részeiből jelentkeztek. Heller önmaga is lépett a találmány értékesítése érdekében, de nagyon sokat jelentett számukra a kereskedelmi kamara ambíciózus szakembereinek közreműködése, akik nagymértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a világszabadalom sikeresen érvényesüljön a világpiacon. Az első igazi sikert egy 1956. április 15-én aláírt szerződés jelentette, amikor hosszas tárgyalások eredményeként szerződést írtak alá az English Electric céggel a licenc részbeni értékesítéséről.

A professzor óráit rendszeresen megtartó egyetemi oktató volt, aki ezzel párhuzamosan az Energiagazdálkodási Intézet főmérnöki teendőit is ellátta. A több száz főt foglalkoztató EGI valóságos agytrösztként működött, ahová Heller szívesen vette maga mellé tanítványait, de más-

honnan is szívesen fogadott munkatársakat. A vállalat számos nagyberuházás tervezésére és menedzselésére vállalkozott. A légkondenzációs berendezés megvalósítása érdekében külkereskedelmi vállalatokkal és a Jászberényi Fémnyomó és Lemezárugyárral, a későbbi Lehel Hűtőgépgyárral és megannyi más vállalattal alakítottak ki folyamatos együttműködést.

A nemzetközi piacra való kilépés 1956-ban csaknem meghiúsult. A forradalom első napjaiban Heller Lászlót a Műegyetem Forradalmi Bizottságának tagjai közé választották. Október végén, majd novemberben és decemberben egyre sűrűsödő, aggodalmat tükröző levélváltások jelezték és tanúsították, hogy akár meg is hiúsulhat az ígéretesnek tűnő szerződés. Közben Heller professzor amerikai meghívást is kapott, de mégsem ment el az országból. Végeredményben mégis nem a politikai, hanem a gazdasági érdekek döntöttek, a szerződésben vállaltakat teljesítették. Ráadásul a légkondenzációs berendezés nagydíjban részesült az 1958-ban megrendezett Brüsszeli Világkiállításon.

A következő évek történései bizonyítják, hogy Heller és nagyszámú munkatársának munkássága széles körű nemzetközi elismerésben részesült. Az angol és a nyugatnémet megállapodások után az NDK-val kötött szerződések következtek. A hatvanas évek elején Romániából is mutatkozott érdeklődés, de ezt nem követte szerződés. Eredményesnek bizonyult a szovjetekkel kialakított kooperáció, így a termékek Irakba, Iránba és más közel-keleti országokba is eljutottak. A megrendelések folyamatosan érkeztek. Az 1990-ben lezajlott privatizáció nyomán új vállalkozások léptek be, és ezután a Heller-system alapján készült termékek a világ legkülönbözőbb részein váltak használatossá.

A munkájának élő professzor hétköznapjairól

Heller László élete végéig munkájának élt, és arra koncentrált. Tanítványainak visszaemlékezései szerint a hetvenes években sántikálva tartotta egyetemi előadásait, jól látszott rajta, lábai korlátozták mozgásában. Rendszeres vendége volt a hajdúszoboszlói gyógyfürdőnek, ahol segítséget remélt és várt betegségének kezelése érdekében. Akadémikusi címe és rangja alapján jogosult volt arra, hogy Kútvölgyi kórházban kezeltesse magát, amire korábban akár sor is kerülhetett. Az viszont tény, hogy 1980 novemberében mindössze egyetlen hétig volt kórházban, de nem ott, hanem a lakóhelyéhez közeli János kórházban ápolták november 8-án bekövetkezett haláláig.

Hellerék rangosnak számító helyen, a Rózsadombon, bérlőként laktak a Bimbó utca 45. szám alatti villa emeleti traktusában. A fennmaradt hagyatéki leltár szerint egy CN 25-29 forgalmi rendszámú, 1965. szeptem-

ber 14-én üzembe helyezett, akkor 25 000 forint becsértékű, feleségével fele részben örökölt Mercedes személygépkocsi képezte a legértékesebb vagyontárgyukat. A jeles tudós és feltaláló elhalálozásáról a kor szokásainak megfelelően hivatalos gyászjelentést tettek közzé. Három fontos intézményt: a Magyar Tudományos Akadémiát, a Budapesti Műszaki Egyetemet és az Energiagazdálkodási Intézetet helyezték középpontba a gyászjelentés megfogalmazói. Felsorolták még legrangosabb kitüntetéseit és azokat a szervezeteket, amelyeknek elnöke vagy tagja volt.

Gyászjelentése tipikusnak nevezhető, „szocialista" kordokumentum, külön érdemes kiemelni személytelenségét. Az elhunytat gyászoló közvetlen hozzátartozókat nem neveztek meg a hirdetményben. A budapesti temetőket jól ismerők számára sokat mondhatott, hogy a gyászszertartásra Rákoskeresztúron, a X. kerületi Kozma utcai sírkertben, a fővárosi zsidóság tradicionális temetőjében került sor.

Fontosabb források és feldolgozások:

Országos Közlekedési és Műszaki Múzeum dokumentációs tára

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára

Fővárosi Levéltár

Energiagazdálkodási Intézet, 1948–68

Akadémiai Értesítő, 1955

Németh József: Az energetika professzorai – Egyetemtörténeti füzetek 2008

Alvári Csaba: Heller László. In Sorsok és találmányok Bp. 2014

Komáromi János

Klippel János könyve

Klippel János: A szelíd vadgalamb

Vidámság, derű és versekbe szőtt dallamok...

Ez a néhány szó jellemezte azt az első benyomást, amit Klippel János megismerésekor, verseinek első hallgatásakor éreztem. Igen, hallgatásakor, mert először a saját előadásában volt szerencsém megismerkedni az írásaival.

Magával ragadó volt az a lendület, az a hév, az a lelkesedés, ahogy elmondta a verseit. Nem is mondta, hanem szinte dalolta őket. Szemem előtt megjelentek a régi görögök, ahogy az antik verselési formák bomlottak ki egymás után a hallott sorokból. A magyar nyelv – és alig találunk más ilyen nyelvet – szerkezetéből, jellegzetességéből fakadóan eleve nagyon alkalmas erre a verselésre, és költőink közül sokan éltek is ezzel az eszközzel, de manapság nem gyakran találkozunk vele. János azonban mesterien és ösztönszerűen használja ezt a verselési formát. Bizonyára még a számára oly sokat jelentő cseresznyési iskolában hathatott rá ilyen erősen ez a költészeti forma. Ezt nem tudhatom, de az biztos, hogy ez a verselés és a versmondó-szerző lelkesültsége azonnal magával ragadja a hallgatóságot, és ezt még fokozza a tartalomban megbúvó szinte naiv őszinteség, az a gyermeki igazmondás, ami az örök fiatalság magaslatáról huncutul kacsint le ránk minden verssorból.

Az első találkozás, az első kötet megjelenése óta eltelt néhány év, és a kötetek száma elérte a fél tucatot! Vagyis ez gyűjtemény már a hatodik a sorban! A hatodik kötet! A hatodik kötete egy olyan költőnek, akinek nem jelentek meg írásai az első kötet megjelenése, 2017 előtt, és akkor már 67 éves volt...

Most 2023-at írunk, és íme, itt a fél tucat… Bizony termékeny szerzőről van szó! Szinte kifogyhatatlannak tűnik belőle a betűszeretet, az életigenlés és a közölni akarás. Precíz és pontos a versírásban éppen úgy, mint szakmájában, hivatásában kőművesmesterként.

A versek témája rendkívül változatos. Szól az általános emberi érzésekről, a szerző emlékeiről és főleg a szerző életében sokat jelentő tájakról, emberekről.

Nagyon fontos kiemelnünk, hogy az egész könyvet, valamennyi verset végigkíséri a jókedv, az anekdotázó humor és a néha már erotikába hajló szerelem dicsérete.

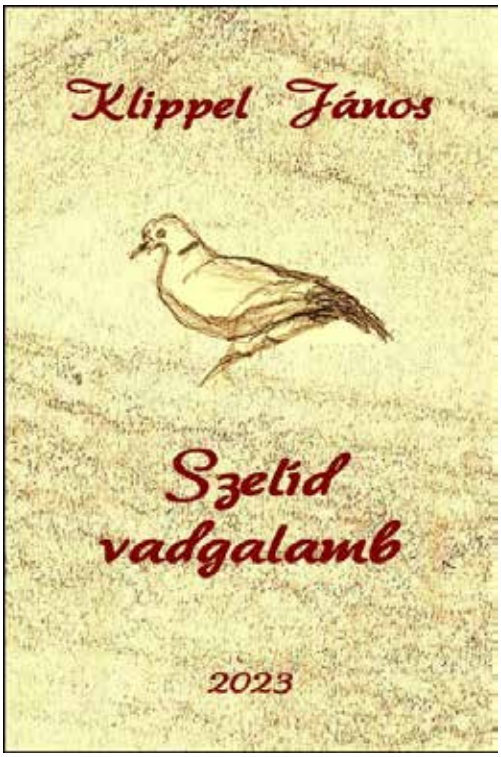

Olyan szerző írásait olvashatjuk, aki önmagát sem rest kifigurázni, aki a legszebb érzésekről és a hétköznapok legmindennapibb, sokak által talán szemérmesen inkább elhallgatni valónak gondolt történéseiről is képes írni, miközben sikerül elkerülnie a közönségesség néha oly csábító csapdáit.

A szerző különlegesen derűs és élénk életszemlélete átsüt a sorokon, és remélhetőleg az olvasókat is magával ragadja.

Ha pedig egy-egy írástól kicsit jobb kedve lesz a műélvezőnek, akkor már érdemes volt papírt és festéket használni a versek megörökítésére!

Minden szempontból emberi írások ezek! Egy emberi élet emberi gondolatai, érzései, emberi hibáink és erényeink tükröződései ezek a versek. Szerencsénkre azonban ez a tükör nem torz és nem gonosz, hanem derűsen, mosolygósan megbocsátó: EMBERI!

Ne féljünk hát kezünkbe venni a kötetet, és belenézni a versek nyújtotta tükörbe!

Mindenkinek jó olvasgatást kívánok!

Eddigi életem legnagyobb részét Pakson töltöttem, és az a három és fél évtized meghatározó volt. Az atomerőmű, ahol mérnökként dolgoztam; az iskola (ESZI), ahol a jövő szakembereit neveltem; a Polgármesteri Hivatal, ahol képviselőként próbáltam tenni a városért; a helyi televízió, ahol néhány magazinműsort szerkesztettem, vezettem; a színjátszók, akikkel néhány jelenet erejéig együtt lehettem a színpadon és az írott média, ahol időnként cikkeim, verseim jelentek meg. Ez utóbbiba tartozik a Paksi Tükör is, amely kiadvány a város történetébe, kulturális életébe engedett bepillantást. Ma már nem Pakson, hanem Tolnán élek, de kedves barátom révén minden számhoz hozzájutok, és ma is, mint régen, elolvasom az első betűtől az utolsóig.

Komáromi János

Lovásziné Anna

Képek négy technikával
Győrffy József kiállítása

Győrffy József a Baja melletti Dávodon született 1948-ban. Gyermekkorában ügyesen rajzolt, és bár rajztanára a pécsi művészeti iskolát javasolta számára, ő más irányban folytatta tanulmányait. A biztos megélhetést jelentő szakma reményében Dunaújvárosban papírgyártást tanult. Technikumi végzettséget szerzett, majd a Könnyűipari Műszaki Főiskolán tanult. Az atomerőmű indítását követően, 1983-ban jött Paksra. Húsz éven át az erőmű vegyészetén dolgozott, ahol művezető, majd technológus lett. Viszonylag fiatalon ment nyugdíjba – felesége támogatásával –, hogy minél több időt fordíthasson a festészetre.

Felesége, dr. Szinger Zsuzsanna, hasonló indíttatással rendelkezik a festészet terén. Ő is szépen rajzolt, lehetősége nyílt művészeti vonalon továbbtanulni, de ő is mást választott, jogász lett. Az idők folyamán férje mellett újra felfedezte a festés örömét, és képezte magát. Akvarelljeit és tűzzománc képeit a nagyközönség is megismerhette.

Győrffy József idén elnyerte a Tisztes Polgár címét. A képzőművészet mellett a zenének is hódol. A hegedűvel már régen barátságot kötött, és hasonlóan a festészethez, egy ideig ez is háttérbe került. Nyugdíjas évei alatt az ecset és a vászon mellett már gyakrabban vette kézbe a hegedűt, és mára sokak kedvére, szórakoztatására is játszik rajta. A Paksi Tükör c. helytörténeti szemle szerkesztőségi tagja, rovatszerkesztője.

***

Képek négy technikával címmel nyílt meg Győrffy József kiállítása szeptember 1-jén a Csengey Dénes Kulturális Központban. Ez alkalomból idézzük fel Győrffy Józseffel a kezdeteket, a múltat, és beszélgetünk a jelenről.

Fotó: Csengey Dénes Kulturális Központ Facebook-oldala

– *Immár két évtizede, hogy nyugdíjas lettél, és teljesen átadtad magad a festésnek. Miért volt fontos ez számodra?*

– Mindig is érdekelt a képzőművészet, a festészet, de csak a lehetőségeim függvényében foglalkozhattam vele. A katonaság és a munkahelyi elfoglaltság ezt bizonyos időre háttérbe szorította. Azért nem lettem festő, képzőművész, mert biztos jövedelmet, megélhetést adó szakmát kerestem. Tettem a dolgom, végeztem a munkám, közben festegettem. Aztán egyszer úgy éreztem, eljött az idő. Nyugdíjba kerülhettem, és végre kedvem szerint, saját örömömre az egész napomat a festésnek szentelhettem. Akkoriban reggeltől délután öt óráig egyfolytában festettem mindennap. Emellett lelkesen belevetettem magam az önképzésbe. Rengeteg könyvet áttanulmányoztam, amelyekből az elméleti tudást szereztem meg. Az alkotótáborokban pedig gyakorlati ismeretekhez és tapasztalathoz jutottam.

– *Milyen alkotótáborok és művészeti csoportok segítették fejlődésedet?*

– Itt Pakson bekapcsolódtam Hopp-Halász Károlynak a művelődési házban vezetett szakkörébe. Ott sokat rajzoltam esténként, és sok tanácsot kaptam tőle. Rendszeresen részt vettem a nyári vizuális alkotótáborok foglalkozásain. Zalaszentlászlón és Zebegényben feleségemmel, Zsuzsával együtt vettünk részt az alkotótáborokban. Csodálatos helyen voltunk, együtt rajzolgattunk, festegettünk, nagy élményt adott. A Tolna megyei Art 999 egyesület tagjaként sok helyen megfordultam, kiállítottam. Tagja voltam a paksi AlternArt csoportnak. A TolnaArt kapcsán kerültem kapcsolatba Stekly Zsuzsa bonyhádi képzőművésszel. Ő ismertetett meg a tűzzománcozással, ami régi vágyam volt. Csatlakoztam az Országos Képző- és Iparművészeti Társasághoz, amelynek jelenleg is tagja vagyok. Itt is szerveztek alkotótáborokat és közös kiállításokat. Mivel ebben a közösségben az ország különböző pontjáról érkező alkotókkal találkozhattam, ezáltal szélesedett az ismeretségi köröm, és számos új tapasztalatot is szereztem. Rengeteg lehetőség nyílt meg előttem. Ezek mind inspiráltak, hogy minél jobban fessek.

– *Nagy örömmel néztük képeidet! A látvány megfogott bennünket! Egyértelműnek tűnt az is, hogy szeretsz itt élni, hisz érzékletesen adtad vissza a hangulatot, ami a várost járva megérintett téged.*

– Amikor ideköltöztem, lementem a Duna-partra, és csak rajzoltam. Nagy élmény volt! Csak paksi képeket festettem. Ez a város mindig adta a témát, az óváros, a Duna, a korzó, mind a négy évszakban újabb és újabb arcát mutatta. Ez arra késztetett, hogy minél több és jobb képet fessek!

– *A képeket hol lehetett látni? Milyen kiállításaid voltak?*

– Az első kiállításom Sárszentlőrincen nyílt 1988-ban. Pakson, a művelődési házban 1989-ben volt közös kiállításom Nagy Sándorral és Streicher Györggyel. Ezt Herczeg József nyitotta meg. Volt sok közös kiállításom, és több helyen felkérés alapján mutatkoztam be. Ilyen volt, és a legcsodálatosabb számomra, amikor a Duna Palotában állítottam ki Mözsi Szabó István tolnai és Kovács Ferenc bonyhádi festőművésszel. Megtiszteltetésnek éreztem, amikor a környezetvédelmi minisztériumban állítottam ki Feil József paksi fafaragóval. Tolna megyében többek között Őcsényben és Tolnán láthatták a munkáimat. Az országban számos helyen nyílt közös és önálló kiállításom. Több alkalommal bemutatkoztam Hévízen, Balatonakarattyán, Almádiban, Kenesén, Balatonfüreden. Kaposváron Paks város bemutatkozása alkalmából állították ki a tűzzománcsorozatomat a Tourinform Irodában. Ez is rendkívül megtisztelő volt.

– *Vannak olyan helyek, ahol állandóan láthatók az alkotásaid, és pedig nem kiállítás keretében?*

– Felkérésre készítettem el a Paksi Atomerőmű balatonfüredi rekreációs központja éttermében látható Balatont ábrázoló, három részből álló nagy méretű festményt. A dunakömlődi templom stációképeinek elkészítésére kapott megbízás szintén nagy megtiszteltetést adott. Egyben nagy kihívást is jelentett. Fel kellett rá készülnöm. Bár vallásos neveltetésben részesültem, és volt ismeretem, de komolyabban el kellett mélyülnöm a témában. Tűzzománcból készítettem. A kemence mérete, a kiégetés miatt egy képet két darabból állítottam, amiket össze kellett illeszteni. Nagy izgalommal vártam a kiégetés végét, izgatottan vettem ki a kemencéből. Ekkor derül ki ugyanis, hogy sikerült-e az alkotás, avagy nem. Sajnos előfordul, hogy nem úgy alakul a folyamat, mint ahogy azt szeretném. Sikerült, elégedett voltam az eredménnyel. Büszkeséggel tölt el, hogy elkészíthettem a stációt. A Szent Mónika c. olajfestményem szintén a dunakömlődi templomban látható. Képeim szerepelnek a Négyszemközt a természettel és a Magyar Kézművesség című könyvekben. Sokat jelentenek az önkormányzati megkere-

sések. Paks Város Önkormányzata különböző kitüntetések alkalmával a festményeimet adományozza az elismerésben részesülőknek. A Paks Kultúrájáért díj adományához néhány alkalommal tűzzománcból készítettem alkotást. Évek óta kapják képeimet a Pro Urbe emlékérem és a Tisztes Polgár cím kitüntetettjei. Számomra ez mind nagy elismerés.

– *Az idén Tisztes Polgár cím kitüntetésben részesültél. Gratulálok!*

– Nagy öröm és megtiszteltetés számomra. Március 15-én, nemzeti ünnepünk alkalmából rendezett városi ünnepségen kaptam meg a Tisztes Polgár címet. Sokan ismernek a városban, és a visszajelzések alapján büszkén mondhatom, hogy kedvelik a képeimet. Jó barátságban vagyok a helyiekkel, több helyi társaság tagja vagyok. Szeretem ezt a várost, szeretek itt élni. Ez az érzés és a cím elnyerése is arra késztetett, hogy egy kiállítás keretében mutassam be újabb alkotásaimat.

– *Legutóbbi, szeptemberben nyílt kiállításod több szempontból is újdonsággal szolgált, egyrészt, hogy főként Paksot láttuk vissza a képeken, másrészt, hogy különböző technikával dolgoztál fel egy témát.*

– Pakson tíz évvel előtt volt kiállításom, az azóta eltelt időszak képekben megörökített élményeit, emlékeit igyekeztem most a nagyközönség elé tárni. A kiállítást Leber Ferenc alpolgármester nyitotta meg, és a Pro Artis Alapfokú Művészeti Iskola hegedűtanára, Kiss Györgyi és tanítványa, Frics Luca adott műsort.

A kiállítás tematikája és a célom is az volt, hogy megmutassam, hányféle technikával lehet tájképet készíteni. Szándékomban állt a négy technikával készült képeket egy helyen bemutatni, hogy a szemlélő különbséget tudjon tenni a technikák között. Erre alapozva állítottam ki az olaj-, a pasztell-, az akvarell- és a tűzzománctechnikával készített alkotásaimat. Volt olyan téma, olyan kép, amit mind a négy technikával elkészítettem. Látható a különbség, hogy melyiknek milyen hatása van. Az érdeklődők számára a beszélgetés során elmeséltem egy-egy technika jellemzőit, felépülését és azt is, hogy miben különbözik egyik a másiktól.

Nincs két egyforma képem, minden évszakban más a táj, az utcarészlet, és a technika is segít az egyhangúság elkerülésében. Egy új eszköz, egy új alapanyag más színt visz a képbe, más hatást fejt ki. Engem megfognak a szép hazai tájak, azért megörökítem, ahol járok. Most a paksi óvárosi pasztellsorozatomon dolgozom. Célom, hogy feltérképezzem az óvárosi részeket, mielőtt lebontanák a házakat, és átalakulna a látvány. Már több olyan festményem van, amelyen nem úgy néz ki a táj, ahogy akkor lefestettem. Én nem elvont képeket festek, és nem másolom a természetet, mint a fényképezőgép. Én a saját hangulatom szerint ábrázolok. Öröm számomra, ha másoknak is tetszik, és így kellemes, szép élményt nyújtok számukra.

Leber Ferenc alpolgármester megnyitóbeszéde:

Fotó: Csengey Dénes Kulturális Központ Facebook-oldala

Tisztelt Hölgyeim es Uraim!

Nagy tisztelettel üdvözlöm Önöket és kiemelt tisztelettel Győrffy József festőművész urat, Paks város tisztes polgárát és kedves feleségét Szinger Zsuzsanna asszonyt is!

A mai megnyitóra készülve kíváncsian vettem szemügyre a tárlat képeit, hogy mint paksit, magával tud-e ragadni a képekbe feledkezés, mivel – gondolom az érdeklődők számára nem újdonság – hogy Győrffy József nem Pakson született, 35 évesen került a településre. Ennek ellenére vagy inkább ezzel együtt, egyike azon alkotóknak, akik rögzítették az elmúlt 2-3 évtizedben mindazt a látvanyt és atmoszférát, ami településünket jellemzi, azt a miliőt, ami a paksiak fejében is ott lehet – de csak kevesen tudják úgy megörökíteni, mint ő.

Győrffy József most egy sétára szólít minket. Minket, akik azért érkeztünk, hogy találkozhassunk vele régi ismerősként, néhányan barátként vagy munkatársként. Megtekinthessük az általa festett, szívünkhöz közel álló paksi tájat, helyszíneket, épületeket. Ő azonban a tárlat címével többet kínál ennél: azt ígéri, hogy bepillantást nyerhetünk a képzőművészek által használt négy technikába is.

Ahogy elindulunk az ajtótól balra, az akvarell utcaképek mellett haladva, szinte észrevétlenül jutunk a pasztellképek elé, az ember azt gondolná, hogy egyszerűen csak az eszköz más: hol ecsettel, hol krétával dolgozik az alkotó.

Kiderült, hogy ez részben igaz, hiszen Győrffy József nem egyszer örökített meg egy-egy helyszínt 4-féle módon, tehát a képek valóban az alkalmazott eszközök és anyagok tekintetében térnek csak el.

Tőle azt is megtudhatjuk, hogy az alkotás folyamata nagyon különbözik, mert más-más tudást követelnek a festőtől az egyes anyagok és eszközök.

Amit a legtöbben ismerünk és általános iskolában még próbáltunk is – az **aquarellfestés** (vagy ahogyan akkoriban hívtuk: a vízfesték.) Sokan nem

is gondolnák, hogy ez igényli a legnagyobb a virtuozitást, mert ha a festék a papírra kerül, gyorsan szárad, és alig szedhető vissza, másik színnel pedig akkor lehet csak eltakarni, ha az jóval sötétebb. Ráadásul a színek veszélyesen keveredne is! Itt mutatkozik meg az igazi művész, mit hoz ki a keveredő színekből és árnyalatokból. Ez eredményezhet lenyűgöző hatást is, de csak ha jól használják. Mi megnyugodhatunk. A kiállított képek bizonyítják, képesek kiszakítani minket a hétköznapok forgatagából, kikapcsolni egy picit az időt, rávenni az elmélázásra, a gondtalan időtöltésre. Mit is remélhetnénk többet egy jó kiállítástól. Hiszen ezért jöttünk, a gondjainkkal foglalkozni lesz még időnk, most ragadjuk meg a pillanatot, és engedjük el magunkat, lépjünk át egy mesteri módon felkínált virtuális, mégis nagyon valós – végül is a minket körülvevő, de egy leképzett – világba.

A festők élnek is ezzel a lehetőséggel és nemcsak a tartalommal, hanem a technika adta lehetőségekkel is megpróbálnak minket elvarázsolni.

Azzal a lehetőséggel is élnek, hogy a kép egyes részein üresen hagyják a papírt. Ez lehet egy tárgy legvilágosabb, esetleg legfénylőbb része is, de szabadtéri ábrázolás esetén levegős, friss hatást is kölcsönözhet a műnek. Nem meglepő tehát, hogy az itt látott tájképek, folyó parti és erdei témák java része ezzel a technikával készült.

A **pasztellkréták** épp fordítva működnek: náluk a sötétebb színekkel lehet indítani a munkát, mert a világos színek jól takarnak, még keverhetők is, sietni sem kell vele, de 2-3 rétegnél több itt sem kerülhet egymásra.

Amint kiderült, a legrugalmasabban és legkényelmesebben az **olajfestékkel** lehet dolgozni, mert a festék rétegek fedik egymást, tehát korrigálni bármit lehet a munkán, és még kapkodni sem kell. Ha azután hosszú idő alatt megszárad, a kép igen tartós, sokáig megőrzi színeit, értékét.

Győrffy József számára a legnagyobb kihívást a **tűzzománctechnika** jelenti a mai napig is. A rendelkezésre álló (iszapsűrűségű) festékekből próbaégetést szokott tartani, mert azok színe az égetés során változik. Tehát a kép leginkább fejben áll össze csupán, mert bár készít vázlatokat, a kompozíciót is megtervezi mielőtt a lemezre festi, a színek egymásra hatását, érvényesülését csak a folyamat legvégén, az égetés után látja, amikor már nem módosítható.

Ezzel a technikával nem lehet finom, részletgazdag ábrázolásokat festeni, az így készült kép azonban igen dekoratív, erőteljesek a színei, ez is indokolja, hogy a paksi utcák, épületek megörökítésére olyan gyakran választja.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A tőlem jobbra indulva, a képeken végighaladva látni fogják, hogy végiglátogathatunk Paks emblematikus helyszínein, majd a kiállítás ellenkező oldalára áttérve – végigkísérhetünk számos távolabbi, Duna-parti látnivalót is. A velem szemben levő falon aztán megérkezünk a tűzzománcok világába, amelyek bonyolult elkészítési technikáját épp az előbb említettem meg, és tulajdonképpen újra Pakson vagyunk, de egy kicsit másképp.

Látni fogják, hogy kevés olyan figyelemre méltó része van a településünknek, amely nem fellelhető a kiállított képek között, az atomerőmű éppúgy, mint az óváros, biztosan mindenkit megérint majd valamelyik mű. Ezért most egy kellemes beszélgetésre invitálom önöket! Használják ki, hogy az alkotó jelen van közöttünk, és tegyék fel kérdéseiket, vessék össze azzal, amit látnak.

- Hogyan választ témát?
- Mely képeire a legbüszkébb?
- Hogyan került sor a Passau környéki utat megjelenítő dunai sorozat megfestésére?
- Miért csak két csendéletet hozott?
- Miért került a két balatoni kép a helyiség átellenes sarkába?
- Tudakolják meg: neki, aki részt vett több helyi alkotócsoport munkájában, jó néhány tárlat áll a háta mögött, több művészeti szervezet tagja, vajon miért vonzó annyira a festészet, hogy ideje java részét ma is azzal tölti?
- Mik a jövőbeni tervei?

Kérem szépen – kellemes délután elé nézünk. A kiállítást ezekkel a gondolatokkal nyitom meg, kívánok a kiállító művésznek további sok sikert, jó egészséget a további munkájához, nekünk, mindannyiunknak pedig azt, hogy mielőbb kerüljön sor újabb paksi Győrffy-tárlatra, sok-sok új képpel!

Köszönöm szépen!

Mit jelent nekem a Paksi Tükör?

Helyi kulturális értéket! Múltat, jelent és jövőt! Múltat, mert a lap fennállása óta örökíti, tükrözi a város történelmi eseményeit, művészeti tevékenységét, képet vázol kulturális életéről. Jelent, mert helyet, teret ad a jelen alkotóinak. Jövőt, mert egyre szélesedő látókörével egyre több információt juttat az érdeklődő olvasókhoz, és ezzel folyamatosan megújul, a jövőbe tekint.

Ez a lap lehetőséget ad a helyi alkotók bemutatkozására, itt lehet szárnyat bontogatni. Ez a lap őrzi a helytörténeti emlékeket, és kitekint a tudomány világába is. Ez a lap olyan tükör, Paksi Tükör, ami megmutatja, ami elé tárul. Ezt a lapot az olvasó is szerkeszti, hiszen a szerkesztőséghez eljuttatott írásaival, képzőművészeti alkotásaival hozzájárul annak tartalmához. Erre a lapra igény van! Erre a lapra szükség van! És hogy negyedévente megjelenhet, köszönet érte a támogatónak, a kiadónak!

Lovásziné Anna

Horányi György versei

A kicsi Lénának

Szék alá bújt a kicsi Léna,
aprócska ő,
ki sem látszik még alóla.
Szőke haja árulkodik,
gurgulázva vihorászik.
Mert nem volt néma,
elárulta gyöngykacaja,
odalett a bújócska.

Léna lép egyet,
lassan kettőt,
majd szaporáz
tizenkettőt.
Kacag, szalad,
surran a fűben,
szőke haja
lebben a szélben.
Szeme kékje
mosolyog az égben.
Boldog ő,
mert a szeretet
minden reménye.

Dal

Jöjj közelebb, hogy
arcod arcomhoz érjen,
szemedből áradjon az igen,
szíved dobbanását érezze szívem.

Jó volna, ha hangod
dúdolna dallamot,
édeset, andalítót
és nem érceset,
csak bátorítót,
hogy kinyíljanak
a bimbókba zárt virágok.

Szárnyal feléd vágyam,
rabul ejti szívem,
nem enged el álmom?
Tovább repít képzeletem.
Így élem napjaim, s hagyom,
hogy az egyetlen szó leuraljon.
Előttünk és mögöttünk
rohannak hűtlenül a lelketlen évek.
Ő csak néz rám kedvesen,
égi kéken,
és fellobbannak a kései tüzek,
de eloltja azt az őszi eső,
a zordan hidegek.
Már tudom, mennyire szeretlek!

Hinta-palinta

Léna ül a hintában,
lendül a lába előre, majd hátra.
Száll előre, száll hátra,
száll fel a kéklő magasba,
úgy repül, miként az álma.

Sikong, visong, kurjongat,
a szomszédban már nem alhatnak.
Délutáni álmuk elszaladt,
mert Léna harsány kacaja
ablakukon vidáman kopogtat.

Hull a hó

Felhasadt az ég dunnája,
a sok fehér hópihe virága
egymást kergetve a pajkos szélben
hull erdőre, mezőre,
és beborít mindent
a csillogó csipketakaró.

Hull a hó a hideg Dunára,
de szomjas vizének mohó hulláma
mindet gyorsan beissza,
és viszi magával a tengerig.

Száll a millió csillagocska
hajóra, bokorra és a parti fövenyre
és a csupasz fák árva ágaira
és az arcok mosolyára
és minden másra, amit befed
e drága, oltalmazó hótakaró.

Két szó között

Két szó közé szorult egy gondolat,
szabadulna békére vágyva
nemet üzenni a tett rabságára.
Romlott a múlt, hazug a jelen,
ma dőzsöl és ítél mind,
aki istentelen.

Flakonok könnygázfelhői
védik a hatalmat.
Rendőrsorfal mögé bújt a gyáva
félelemtől reszket, és árad hazugsága.
Kordonok mögött vergődik a béke,
maró füst árad könnyes szemekre,
s rémület ül a dermedt szívekre.

Hova lett a jövőnk reménysége,
lelohadt a tűz,
füsttel szállt fel az égbe.
Vibrál a sötét,
sziklahasadék rejti el a fényt,
és a gyűlölet áradásában
fulladozik a szeretet.

Ezer év büszke népe,
mennyi fájdalom és gonoszság érte,
mégis fekszik, térdel,
vágyakozva alvón álmodozik.
Jobb lenne, ha tükörbe nézne,
és megtanulna egyenesen járni,
és megbocsátva bátran szeretni.

„Igazság által leszel erős…"
Ézsaiás 54, 14

Lénának

Pillangó szárnya úgy verdes,
miként szép szemed pillája,
és issza a fényt,
ahogy a nap sugara árasztja.
Léna árnya játszik a bokrok árnyékában,
a nyári szellő lebbenti dús haját,
és messzire viszi gondtalan boldogságát.
Csúszdán csúszik, vízben úszik,
és semmi sem árnyékolja örömét, mosolyát,
melyet nem rendíti meg a sötét valóság.
Neki minden tiszta, s miként a Duna beissza
a nap simogató sugarát,
úgy issza a szeretet szavait,
és messzire viszi a szél gondtalan kacaját.

2023. 08. 10.

Mondóka

Milyen jó a tél
hava és hidege,
de még jobb a nyár
heve és melege,
de kutyám mindkettőt
morogva megette.

A Duna vize messze úszik,
nagy sokára a sok hulláma
a tengerbe belefürdik.
A fodra széle már nem édes,
mélysége sós lett, és sötétes.

Az ég kékjét a Duna vize beissza,
s ha jóllakott, hát visszaadja,
visszalebben fel az égbe,
és belesimul a fehér felhőkbe.

Az ősz kottájából fütyül a szél,
se fán, se bokron nincs már levél.
A csupasz ágak, mint
karmesteri pálcák
a szélnek beintenek,
síppal-dobbal zenélnek.

De se harmónia, se szimfónia,
csak süvöltő trombita
csak a madarakat riogatja,
s míg zeng a zenebona,
minden állat fülét-farkát behúzza.

Bokrok alja avaros,
pocsolyája zavaros,
a béka benne magányos,
még a gólya híre sem riogat.
Csak a tél utáni tavasz
ad vigaszt.

Őszi levél – versek

Szembe jött velem
az ősz
utamat állta
birkózott velem
széllel jött
és nagy hirtelen
hidegen verte
az arcomat
az eső
*
Már korán sötétedik
fekete lepel alá
bújtak az utcák
széllel és vízzel
csapott le az este
és birtokba vett
mindent
az éji
sötét
*
A meglepett fák
imbolygó lombkoronája
között küszködött
erőtlenül
egy-egy
lámpa
*
Parányi patakok
mosták a járdát
csak egy sietős
autó motorja
törte meg a
csendet
*
Az erdő felől
kelt fel a hold
vizet festve
sárgán lángolt
de sugaras, széles
töretlen útját
magukba zárták
a parti
kövek

Sötét éjben

Lassan jön az esti sötét, a Nap letűnt,
a Hold is lustán bujkál
a vándorló felhők között.
A mai nap is elment,
elhagyta hevét és tüzét,
és én sem győztem a gondjaim fölött.

A Duna vize sem háborog,
felszínén úgy játszadoznak a habok,
mint akik tudják, hogy láthatatlanok.
Az esték is olyanok, mint régen,
sötétek, véresek, kormosak és füstösek,
miként az 1956-os év őszi éjszakáján,
az ukrán égből is arat a halál;
omlanak a falak és halnak az ártatlanok.

Az egyház is csak néz,
de igazságra nem mozdul a kéz.
Szíve kemény, és csak a pénz
lebeg szeme előtt,
és csak a hatalmon lévők kegye számít.
Babilon tornyából minden jónak látszik,
de fölöttük már háborog az ég!
Az ítélet nem késik,
Isten az igazak szavára vár.

Lírai vallomás

Pakson születtem, ez hazaszeretetem parányi földje.

Az örök Duna és a partjai felé ballagó utcák, a járható dombok, melyeken már házak állnak.

Szeretem a délutáni álmos csendet, a nyugodt esti sétákat,

a természet és az épített örökség harmóniáját és a rendet,

melyet szeretni és ápolni kell – kellett volna.

Itt még vannak éltető kapcsolatok, amit nem fertőzött meg a korszellem, az emberhez nem méltó gyűlölködés.

Nekem Paks a világom, az éltető terem, itt van a családom.

Az utcák, a régiek és a fenti újak is engem köszöntenek.

Mindig izgalom fog el az emlékek hullámai miatt,… a Keskeny utca, ahol napvilágra jöttem, a hűs veranda, az udvar és a kert, a lovas kocsik zörgése a hatalmas utcaköveken, s ha arra járok, felébrednek az álmok, melyeket gyerekként álmodtam a máról.

De tudom, valami végleg elveszett, keresem, bár meg nem találhatom.

Sokan hiányoznak. Hiányoznak a régi arcok, az üdvözlések, a kézfogások, mind-mind emlékké merevültek.

Mire megszoktuk, megkedveltük egymást, elmentek számomra szótlanul, és maradtak a házak, az utcák, hangjuktól, lépteiktől árván.

Paks az én városom, levegőm és éltetőm, és mintha lelke volna minden háznak, s az utcáknak és a hosszú-hosszú Duna-partnak.

Néha úgy érzem, beszél hozzám a múlt.

A Duna illata, az Imsósi erdő buja zöldje, s a Sánchegy, gyermekeim és unokáim kalandhegye. A főutca zaja, az esték csendje és a tiszta levegő.

És ott van a Villany utcai piac, az egykori fenséges zsinagóga mögötti tér, és benne a sok emberarc. Itt mindig vár a tejesasszony, a zöldséges és a méztermelő áruja, a mangalicás sonkája, szalámija és a sok baráti kedves szó.

Itt voltam gyermek. Emlékeimben élnek az ötvenes évek, a teljes évtized (ezért is gyűlölöm a diktatúrát!).

Az 56-os viharos drámai napok, a tiltott disznóvágások, a hideg téli estékbe nyúló szánkózások, a gyakori vasárnapi sétálások mind-mind élő emlékek.

Itt élt Pongrácz doktor, aki megmentette az életemet.

Itt tudtam mindenkiről, milyen ember.

És ha egyszer már nem leszek, mert hazamegyek, talán lesznek még, akik emlékeznek.

Itt teljesült az álmom, lehettem az, amire vágytam, tehettem, amit szerettem.

Itt ismertek úgy, mint Gyuri, a versmondó. Itt volt a világot jelentő deszka, a Petőfi-kultúrház színpada. A próbák és előadások izgalma, a sikerek és a kudarcok harmóniája.

A felejthetetlen Kántor Ilus néni mosolya. A Gálosi tanár úr igazi tanársága, instrukciója és máig tartó barátsága.

Itt sirattam meg a kivégzett gesztenyefákat, s velük együtt gyermekkorom és ifjúságom. De velem maradtak az emlékek és a bebetonozott valóság.

Itt szólt hozzám, itt talált rám a szerető Isten atyai szóval. Itt fogadtam el Jézust megváltómnak. Itt tudtam, tudok megbocsátani azoknak is, akik okkal vagy ok nélkül bántanak engem vagy másokat. Itt tanultam, tanulok szeretni. Itt él családom, itt vannak gyökereim. Itt várom atyám hívó szavát – most hazajössz, fiam.

Itt mindennap várom a hajnalt, a Duna vizére feszített fényhidat, hallgatom az utcák zaját, a vizet hasító hajók alig hallható ütemes hangját.

Itt vágyom a szeretetre és arra, hogy szeretetet tudjak adni és várni, hogy egyszer végre béke lesz.

Bunkóczi András versei és alkotásai

A művészetekhez fiatal kora óta vonzódott, az évek folyamán pedig egyre tevékenyebben vett részt a város kulturális életében, úgy is mint alkotó és úgy is mint szervező. Segítette a Magyarok Világszövetsége munkáját. A Paks Városi Önkormányzat Köznevelési és Kulturális Bizottságának tagjaként lelkesen végezte feladatát a város érdekében. András által kedvelt egyik kulturális irányzat a költészet. Ezen indíttatás alapján évek óta szervezi a Petőfi-emléktúrákat Sárszentlőrincre és Borjádra. A Paks Sárgödör Téri Présháztulajdonosok Egyesülete tagjaként megalakította a Siller Nótakört. Minden páros évben kulturális és várostörténeti vetélkedőt szervez a város négy középiskolájának részvételével. András kezdeményezésének és szervezésének köszönhetően évek óta nagyszabású komolyzenei koncertet hallhat Pakson az érdeklődő közönség. 2022-ben megkapta a Paks Kultúrájáért díjat. Nemcsak szervez, hanem alkot, verset ír és szobrokat, szoborkompozíciókat készít.

Utazás

Barátomnak

A vonat berobogott az üres peronra,

se füst, se vonatfütty, se kerékcsikorgás, csak az üres csend.

Az ajtók nem nyílnak, se leszálló, se felszálló...

Mint az elkésett utas, aki bőrönd nélkül, kigombolt kabáttal, inggel,

kezében félig olvasott könyvvel, fénylő homlokkal, tiszta fehérben lépett be az utolsó kocsi csukott ajtaján.

A vonatkerekek hangtalanul forogtak,

se vonatfütty, se füst, se kerékzakatolás.

Az első kocsiban gyerekzsivaj,

a másodikban elesett emberek segélykérő karnyújtása,

a harmadik kocsiban a jó és a rossz cselekedeteket számoló férfiak és nők,

a negyedik kocsiban imára kulcsolt kézzel, könnytelen szemű emberek,

az ötödik kocsiban angyali ruhában öltözött, elmosódott képű égi lakók,

a hatodik kocsiban a korábban vonatra szállt ismerősök és barátok,

a hetedik kocsiban nincs senki, csak nagy fényesség,

az utolsó kocsiban leült az utas, és a mobilon kereste az applikációt a végállomásra,

a Mennyországba.

Biztos, hogy odaért.

Bukott Angyal

Úgy teltek a napok, kínban, mocsokban, kifordított emberi bőrben, tudatban.
Utcasaroktól utcasarokig.
Mint egy kifakult szárnyú pillangó csókálló rúzzsal, mosatlan fogakkal, toporogva, egy emberi szóra várva.
Hideg test, álmos szemek, érzéstelen pillantások, begyakorlott mondatok, mozdulatok:
Mennyit ér a lélek elvesztése?

Don Quijote

Fáradtan nekidőlt a fatörzsnek,
csak a csillagos ég volt felette.
Gyorsan kellett aludni, és elviselni a ló és a saját izzadságszagát.
Álmodott, mint már oly sokszor:
gyerek volt, mezítláb rúgta a port,
kezében faág kardot szorongatott,
állt a dombtetőn és kiáltott, de a kiáltása elhalt a távolban,
előbukkanó porfelhőben meredező lándzsahegyek fényében,
a lovak patadobogásában,
a zászlók csattogásában.
Füst és por, kiáltások, sikoltások, fegyvercsörgés, mély csend.
Senki sem jött ki a porfelhő mögül, csak a fehére festett szélmalmok álltak egymás mellett félősen.
Később a fogadóban járt, porosan, fáradtan,
vörös haja kócos volt, és zsírszagú,
ellibbent, mint egy pillangó az asztal előtt,
csipkelődtek vele a legények és a katonák.
Őt kerestem. DE SZÉP VOLT!

Dunai kavicsok

Hullámok öleléséből kiszakított
ezer meg ezer kis kődarab pihen
a folyóparton, napsütésben, esőben.

Kavicsfolyam, kavicshomok, kavicshegy.

Nappal némán alszanak, éjszaka
csendben forgolódva mesélnek az utazásról.

Talán ők a vízbe hullott csillagok? vagy a meder homokszemeinek lebegő örvényeiben elnyelt táncoló hangok? vagy tükörképei az égnek? vagy a felhőkön trónoló, szárnyaló időnek?
Nem.

Ők az ezer meg ezer tisztára mosott kis kődarab, az idő órájának homokszemei, a lelkiismeretünk.

Dunai Vénusz

Este lett.
Megtelt az égbolt csillagvirágokkal.
Csillagvirágok között megbújva
Holdfénnyel átszőtt csend
ringatózott a habokon.

Este lett.
A gesztenyefák kiálltak a partra,
összebújtak.
Lágy szellő hangján meséltek a
Dunai Vénuszról: hableányról az
éjszaka lányáról, fiatalságról,
szerelemről, boldogságról, az
életről.

Este lett.
Hold lenézett a Dunára, és hallgatta
az örökös locsogást.
A vízen ezüsthíd épült a parton álló
fákhoz, csak szemmel járható, képi
illúzió.
A fák áttetsző fátylat bontottak a
parton állva, csendben egy dalt
énekelve:
„Vizek leánya, gyönyörű hableány,
az éjszaka bearanyozója, az ifjú
szerelmesek, a hajósok, vízen járók
pártfogója."

Éjszaka lett.
Az éjszaka szemében kinyíltak a
csillagvirágok, hamar szirmot
bontottak, vízbe hulltak.
Duna habjai megnyíltak, és egy pár
pillanatra kiemelkedett a habok
közül az éjszaka lánya, Duna
hableánya, köszöntötte a parton álló
fákat, szerelmes párokat.
Holdfényben megfürödve, eltűnt a
habokban.

Kékfejű madár

Nyugodtan áll az ég peremén,
amíg a nap le nem nyugszik.

Éjszaka csendjéből kiharap
egy darabot, pont a Tejút
legszebb fénylő szeletét, az
otthonunkat.

Belerikolt a végtelenbe,
fájóan, hosszan, kék fejét
hátravetve, csillagmezőn
lépkedve, végtelenbe küldött
kiáltás visszhangját figyelve.

Csak Ő hallja az éjszaka
hangjait, a jeleket:

a világmindenség csikorgását,

az idő rohanó múlását,

a napszél sóhajtását,

szemeink lecsukódását,

lépteink eltűnő zaját…..

Őrző szemek

Végtelen térben lebegnek, fénylően,

magukban őrizve az élet minden parányi mozzanatát, rezdülését, örök lét tükörképét, másik arcunkat.

Mindent látnak.

A világmindenség újbóli születését,

a bolygók haláltáncát,

a Nap elfogyó leheletét,

a Föld tükörbe zárt mosolyát,

a felhők mögül előtűnő angyalokat,

egymásba kapaszkodó embereket.

Paksi séta

Járom a várost, ismerős Nekem.
Beköszönnek a barátok és az olcsó helyek,
Leülők egy kávéra, nézem a lányokat,
Megnőttél, öcsi, hogy adod el magadat,
Jönnek a lányok, szépek és hangosak,
Jegeskávét kérnek, és szép napokat.

Okostelefonon szelfik, vidámság,
Műszempillák, tetovált vállak, karok, fenekek,
Nehezen hozzáférhető helyek.

Továbbmegyek, észre sem veszik,
Régmúlt képe a semmibe veszik,
Megöregedtél, öcsi, eladtad már magadat,
a fiad és a lányod járják tovább az utadat.
Járom a várost, ismerős Nekem,
Beköszönnek a barátok és az olcsó helyek.

100 LAPSZÁM

Bunkóczi András véleménye a Paksi Tükörről:

A Paksi Tükör egy különleges, választékosan megfogalmazott tartalommal megjelenő kiadvány.

Egy-egy szám bekerülhetne a Paksi Hírnök kihelyezett dobozaiba.

Tudás fája

Kert fájához hozzányúlni TILOS!
Áll a táblán az idők kezdete óta.
Betűk, szavak, mondatok, sárgult lapra
írott megfoghatatlan gondolatok,
mint a távozni készülő falevelek, ringanak az ágakon.

A fa magában áll.
Hatalmas ágaival kapaszkodik az égbe,
gyökértelenül lebegve,
évszázadok titkait őrizve.
A lapok megsárgultak,
a betűk, szavak, mondatok
mindig az évszázadok megsemmisítőjébe hullnak.
Új lapok nyílnak az ágakon, ringanak, ringanak titkokat őrizve.

A tiltó táblát a kígyó farka leverte……..!
Lapok:
Marc Shagall, William Faulkner, Robert Camus stb.

Sipos László József

60 éves a Magyar Villamos Művek vállalatcsoport

Nyári szünet után, szeptember közepén ismét megnyílt a paksi tanuszoda. A szaunába történő belépés feltétele egy, a pénztárnál vásárolt **MVM PAKSI ATOMERŐMŰ TANUSZODA** feliratú karszalag. Egy huszonéves fiatalokból álló társaság egyik tagja – bizonyára nem atomerőműves dolgozó – megkérdezte a többiektől: mit jelent az MVM? Ezen történet adta az ötletet, hogy az MVM-flotta „zászlós hajójának" tekintett MVM Paksi Atomerőmű Zrt. nyugdíjas mérnökeként a tudománytörténet rovatban „dióhéjban" írjak az elektromosság, közérthető nyelven villamos áram közcélú felhasználásának kezdetéről, az októberben 130 éves budapesti áramszolgáltatásról és az 1963. szeptember 1-jén megalakult Magyar Villamos Művek Trösztről, a mai nevén Magyar Villamos Művek (MVM) vállalatcsoportról. Utóbbi mondatban megadtam a kérdésre is a választ.

MVM PAKSI ATOMERŐMŰ TANUSZODA

130 éves a budapesti áramszolgáltatás

A villamos áram félelmetes gyorsaságú világhódító útja az 1881-es párizsi világkiállítás után indult, ahol is bemutatkozott az izzólámpa, mint egy mindenkit lenyűgöző új műszaki találmány. Európában az első közcélú áramfejlesztő telep Milánóban létesült, ahol 1883-ban indult meg a termelés. A történelmi Magyarország területén is volt város, amely gyorsan reagált: 1884-ben Temesváron már villanylámpák szolgáltatták a közvilágítást, ezzel az erdélyi város megelőzte a légszeszről 1885-ben átálló Londont és az 1888-ban váltó Párizst is. Budapesten azonban nem ment ilyen egyszerűen a villamosítás. A város vezetése 1892-ben kiírta a pályázatot az elektromos világítás bevezetésére, azzal a kikötéssel, hogy az áramfejlesztő telep a városhatáron kívül létesüljön. Mindkét, később koncessziót nyerő cég már azelőtt megkezdte saját telepének építését, mielőtt hivatalosan döntés született volna. A Magyar Villamossági Rt. (MV) és a Budapesti Általános Villamossági Rt. egymástól néhány utcányira húzta fel épületeit. Mire a miniszteri jóváhagyás megérkezett, már mindkét széntüzelésű erőműben a gépek beállításánál tartott a munka, így az engedély szeptemberi megérkezése után az első fogyasztók már

1893. október 13-án hizlalhatták villanyszámlájukat a Magyar Villamossági Rt. jóvoltából. Később mindkét vállalat a növekvő igényeknek megfelelően igyekezett növelni mind kapacitásait, mind üzembiztonságát, azonban a főváros vezetése mégis úgy döntött, hogy a zavartalan ellátás biztosítása érdekében inkább saját kézbe veszi a szolgáltatás működtetését. Az MV hálózatát és telepeit 1914-ben, a konkurens BÁV rendszerét 1918-ban váltotta meg a város, és a dolgozókkal együtt egy új cég, a Budapest Székesfőváros Elektromos Műveinek (ELMŰ) égisze alatt egyesítette őket.

60 éve megalapított Magyar Villamos Művek Tröszt

1963. szeptember 1-jétől – a francia villamos művek (EDF) szervezetének mintájára – létrejött a Magyar Villamos Művek Tröszt (MVMT), amely 1991 végéig működött tröszti formában. 1992-ben részvénytársaságok kétszintű rendszerévé alakult át: felső szintjét a tulajdonosi és az irányítói szerepet is betöltő MVM Rt., a második szintet pedig az önálló erőművi és az áramszolgáltató társaságok, valamint a hálózatfejlesztéseket végző OVIT (Országos Villamos-távvezetéképítő Vállalat) jelentette. A társaságok együttműködését egy Alapszerződés rögzítette, a kereskedelmi kapcsolatok belső árrendszeren alapultak, miközben a végfelhasználói árakat a mindenkori államigazgatás szabályozta. A rendszerváltozás a villamosenergia-igények jelentős csökkenésével is együtt járt, importunk a töredékére esett vissza. A jelenlegi MVM-vállalatcsoport elődjének tekinthető MVMT tehát éppen hatvan éve átvette az akkori Erőmű Tröszt vállalatait, valamint a hat regionális elosztó (áramszolgáltató) és az alaphálózatot üzemeltető társaságot is. Az MVMT feladata a hazai villamosenergia-rendszer műszaki-gazdasági irányítása volt. A villamosenergia-törvény az ellátás biztonsága érdekében a termelési tervek, export-import mennyiségek tekintetében a végső döntést az illetékes miniszter hatáskörében tartotta. A regionális elosztóvállalatoknál háromlépcsős üzemi szervezet kialakítására került sor. Ez a korábbi, még a szigetüzemi villamosenergia-ellátásból örökölt körzetszerelőségek helyett létrehozta a kirendeltség, az üzemigazgatóság és az áramszolgáltató központ szervezeteket. A tulajdonosi struktúrában, a társaságok közötti kereskedelmi kapcsolatokban lényeges változást eredményezett az 1995 végén végrehajtott privatizáció. Ehhez a villamosenergia-törvényhez kapcsolódó jogszabályok, közöttük az ármegállapítás szabályait rögzítő kormányrendelet, a rendszer új típusú műszaki együttműködését szabályozó Üzemi szabályzat és az egyes társaságok üzletszabályzatai mellett szükség volt a hosszú távú kapacitáslekötési (HTM) és villamosenergia-vásárlási megállapodások megkötésére is, melyek a befektetők üzleti kockázatainak minimalizálását célozták. Az első, a Magyar Energiahivatal által végzett

költség-felülvizsgálaton alapuló ármegállapításra 1997. január 1-jével került sor. A meghirdetett árak az azonos alapelvek ellenére a várható jövedelmezőség tekintetében megkülönböztették a magán- és állami tulajdonú társaságokat az utóbbiak hátrányára. A privatizáció érintette a társaságok működését, átszervezésük anyavállalati mintára, a kiszolgáló-tevékenységek kiszervezésével történt. Az iparág 1995-ös, bányák integrációját követő 43 083 fős létszáma 2005-re 20 723-ra csökkent. Az átviteli rendszer és a tőle független rendszerirányítás kedvezőtlen működési tapasztalatai sürgették a két, engedélyesi tevékenységet ellátó szervezet integrációját. Erre 2006. január 1-jével került sor, az MVM Rt. által ellátott átviteli tevékenység, valamint az ahhoz kapcsolódó OVIT Rt. által ellátott átvitelihálózat-üzemeltetői tevékenység MAVIR Rt. általi átvételével. A közüzemi nagykereskedelmi tevékenység transzparenciájának biztosítására 2006. augusztus 1-jén az összes kapcsolódó kereskedelmi szerződés módosításával az MVM Trade Rt. is megkezdte érdemi működését. A 2006. július 1-jén hatályba lépett törvény bevezeti a magyar jogrendben korábban ismeretlen „elismert vállalatcsoport" fogalmát. E jogi keretek alapján 2007. június 1-jén az állami tulajdonban maradt MVM Zrt. és leányvállalatai a hatékonyabb holdingszerű működést biztosító, a csoportoptimumot elérő, az üzleti értéket növelő stratégiai célokat is szolgáló elismert vállalatcsoporttá alakultak. Az MVM Csoport jelen működésével a tőzsdei társaságokkal szemben elvárt követelmények elérését és megtartását tekinti legfőbb feladatának. Az MVM Energetika Zártkörűen Működő Részvénytársaság (MVM Zrt.) és az általa irányított elismert vállalatcsoport (MVM Csoport) tevékenységi területe a magyar nemzetgazdaság egyik legfontosabb, stratégiai jelentőségű ágazata, a villamosenergia-ipar. Az MVM Csoport az áramszektor meghatározó, egyetlen nemzeti tulajdonban lévő szereplője, tevékenysége kiterjed a villamosenergia-termelés, az átvitel, rendszer-irányítás és az áramkereskedelem területére. A cégcsoport felépítése megfelel az Európában a versenypiaci körülmények között is bevált úgynevezett vertikálisan integrált társaságokénak. Az MVM-cégcsoport versenyképes stratégiai holdingként a hazai villamosenergia-piac integráltan működő résztvevője, mely szerepet vállal a régió villamos energetikájában is.

Az MVM Zrt. vezérigazgatójának 2023. szeptember 1-jei köszöntője

Köszönjük Nektek az elmúlt 60 évet! Kedves Kollégáim!

Büszke vagyok, hogy Veletek lehetek, amikor az MVM Csoport egy újabb tekintélyes mérföldkőhöz érkezett: az MVM Zrt. 2023. szeptember 1-jén tölti be 60. születésnapját. 1963-ban ezen a napon alakult meg a Magyar Villamos Művek Tröszt, az MVMT. Az alapító vezérigazgató, Schiller János 25 évig állt a vállalat élén, és fektette le sikereink, fejlődésünk és szakértelmünk alapjait.

Ki gondolta volna akkor, hogy a kezdeti 12 erőművállalatból, a 6 területi áramszolgáltatóból, 1 villamos távvezetéképítő és -üzemeltető vállalatból, 1 beruházási vállalatból, 1 karbantartó szervezetből, 1 erőmű- és alállomásszerelő cégből és 1 tatarozó-építő vállalatból álló cégcsoport 60 év múlva nemcsak a hazai, de a nemzetközi energetikai színtéren is vezető szerepet fog betölteni?

2023-ban egy olyan vállalatcsoportban dolgozhatunk, ahol a hagyomány kéz a kézben jár az innovációval, a dinamikával és lendülettel, és olyan újításokat hozhatunk létre nap mint nap, melyek Európa-szerte egyedülállóak.

Büszke vagyok arra is, hogy a cégcsoportban több mint 18 000 munkavállaló dolgozik azért, hogy stabil ellátást biztosítsunk minden fogyasztó számára az országban.

Álljunk meg egy pillanatra, lépjünk ki a mindennapi teendőinkből, és gondoljatok bele: Ti mind részesei vagytok az újításainknak, hagyományainknak és egy közösségnek, egy családnak.

Szeretnénk méltóképpen megünnepelni ezt a kerek évfordulót közösen mindannyiótokkal, ezért szeretettel meghívlak Benneteket a 2023. október 20-i születésnapi koncertünkre az MVM DOME-ba, ahol izgalmas programokkal és remek szórakozással várunk mindenkit.

Az ünneplés mellett arra is kérlek Benneteket, hogy folytassuk a közös munkát, legyünk még dinamikusabbak és még jobbak! Megóvni az értéket közös felelősségünk, hogy az utánunk érkező generáció is ugyanilyen büszke módon ünnepelhesse majd a következő kerek évfordulót.

Köszönöm, hogy a jövőben is számíthatok Rátok!

Mátrai Károly, az MVM Zrt. vezérigazgatója

MVM-es sajtóanyagok alapján szerkesztette: Sipos László József

Sipos László József

Kopátsy Sándor: A magyar marslakók titka

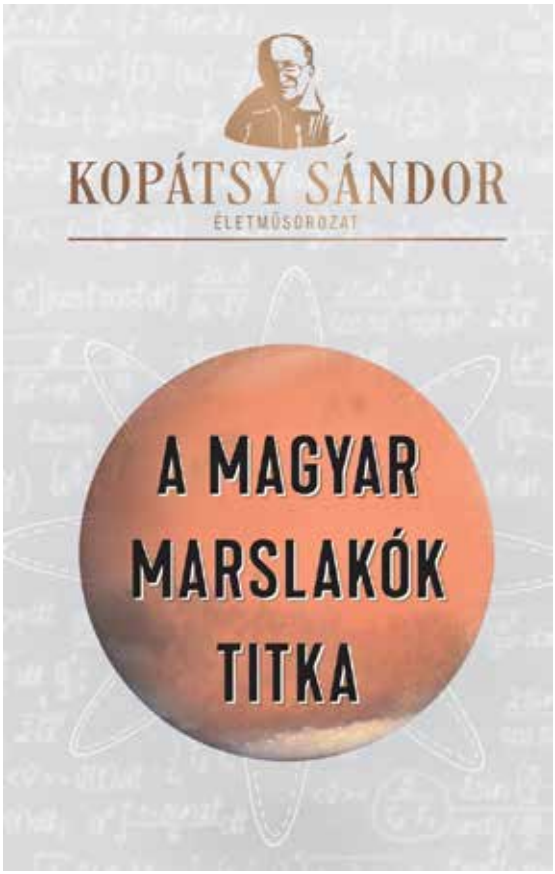

Kicsit több mint száz évvel ezelőtt Pest néhány belvárosi kerületében megannyi magyar zseni született. Róluk, a későbbi amerikai kollégáik által csak *„marslakóknak”* nevezett tudósok és közgazdászok pályafutásáról és szédületes karrierjéről *Marx György* fizikusprofesszor is írt *A marslakók érkezése* című kötetében. E mű kivételes erővel hatott a műszaki alapvégzettséggel is rendelkező *Kopátsy* Sándor közgazdászra, olyannyira, hogy *„olvasói napló”* írásába kezdett, azt kutatva, minek is köszönhették e nagy formátumú kutatók a kitűnő minősítéseiket, a kiválóságukat és a rendkívüli eredményeiket, illetve mi is volt a szerepe ebben a társadalmi helyzetüknek.

„Nem ismerek példát arra, hogy a tudományok történetében annyi jelentős egyéniség szülessen egy időben és egy helyen. Ez nem volt véletlen. Ehhez a történelmi és társadalmi körülmények összejátszására volt szükség” – foglalja össze Kopátsy Sándor, hazánk egyik legismertebb közgazdásza, miért fogott hozzá, hogy feltárja a két világháború közötti budapesti magyar tudósok páratlan mértékű, a tudományos világ élvonalába történő kirajzásának okát. Ez a „titok” ellenállhatatlan erővel ragadta meg őt, és a tőle megszokott lendülettel nyomozta ki elemzésében a „marslakók” titkának nyitját.

Kopátsy Sándor mindig is a sokoldalúságra törekedett, így a világhírű magyar marslakók életútjait is ennek megfelelően, szélesebb perspektívából vizsgálta. Számos társadalmi, gazdasági tényezőt összevetve a következőket emelte ki: *„...ebben az időben több pesti iskola is a világ legjobbjai közé számított és e géniuszok ott is kitűntek kivételes tehetségükkel; a középiskolai matematika- és a fizikaoktatás magas színvonala több kultuszminiszterünknek volt köszönhető; a magyar fizika- és matematikaoktatás világhírét, kétségbevonhatatlan nemzetközi sikereit Eötvös Loránd alapozta*

meg, majd Kármán Tódor, Fejér Lipót, továbbá a rendkívül népszerű Öveges *József tanár úr teremtette meg, és tanítványaikként sok száz középiskolai és egyetemi tanár építette tovább."*

E nagy elmék ugyanakkor szinte kivétel nélkül nemcsak pestiek, hanem zsidók is voltak. Az USA-ba történő kivándorlásukra pedig azért került sor, mert Magyarországon nem volt lehetőségük tudományos munkára, és mert idővel nemcsak hazánkból, hanem Európából is menekülniük kellett. Kopátsy Sándor – Fejtő Ferenc *Magyarság, zsidóság* című könyvéből merítve inspirációt – arra is vállalkozott, hogy tisztázza a magyar zsidók és nem zsidók közti feszültségeket. *„Életem egyik nagy célja valósulna meg ugyanis azzal, ha ezt a problémát a nyugvópont felé lehetne elindítani"* – hangsúlyozta könyvében, mondván, ezt követeli meg a magyarság jó lelkiismerete is.

A kecskeméti Neumann János Egyetemért Alapítvány és a Pallas Athéné Könyvkiadó révén, a Kopátsy Sándor-életműsorozat keretében mi is megismerhetjük *A magyar marslakók titka* című művet, így a méltán népszerű szerző hitvallását: ***„Csak akkor válhatunk dicsőségre termett néppé, ha a tudásból akarunk naggyá lenni."***

A marslakók életútja a mai fiatalok számára is erős üzenettel bír: ***a tehetséggel párosult tudás korunkban már nemcsak a legnagyobb öröm és a legbiztosabb anyagi alap, de útlevél is a világhírhez.***

Végül néhány fontos infó a szerzőről: Kopátsy Sándor (1922–2020) hazánk egyik legismertebb közgazdásza, pályája több mint ötven évet ölelt fel. Ennek során dolgozott a Pénzügyminisztériumban, volt a Beruházási Bank igazgatóhelyettese, az 1968-ban létrehozott Pénzügykutatási Intézet alapítója és első igazgatója. 1992 és 1998 között a Privatizációs Kutatóintézet kuratóriumának tagja, majd 2010 után Matolcsy György akkori nemzetgazdasági miniszter tanácsadója. Mindig is fontos volt számára az ismeretterjesztés, amit jól bizonyít az 1968–1973 közötti népszerű televíziós animációs sorozata, amelyben Kopátsy Sándor mint Dr. Agy ismertette az új gazdasági mechanizmust.

Egy kis statisztika

Az 1994. májusi első szám óta a mostani a 100. szám. Évenként változó a megjelent számok száma, amely elsősorban a befutott kéziratoktól függött. Alább közöljük, hogy melyik évben hány szám jelent meg.

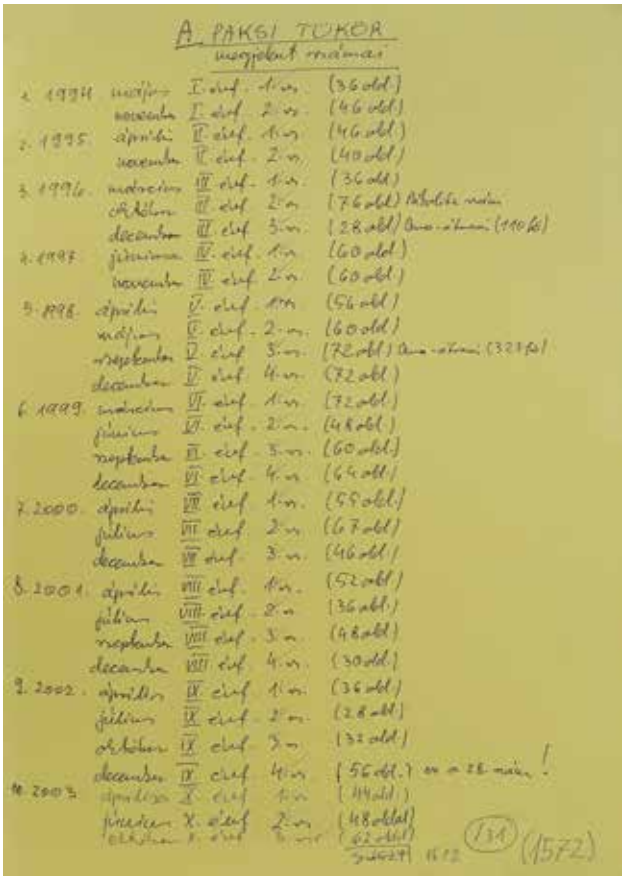
A PAKSI TÜKÖR
megjelent számai

1994: 2 szám
1995: 2 szám
1996: 3 szám
1997: 2 szám
1998: 4 szám
1999: 4 szám
2000: 3 szám
2001: 4 szám
2002: 4 szám
2003: 3 szám
2004: 4 szám
2005: 4 szám
2006: 3 szám
2007: 3 szám
2008: 3 szám
2009: 3 szám
2010: 4 szám
2011: 3 szám
2012: 4 szám
2013: 4 szám
2014: 3 szám
2015: 3 szám
2016: 4 szám + Repertórium
2017: 3 szám
2018: 3 szám
2019: 4 szám
2020: 4 szám
2021: 4 szám
2022: 4 szám
2023: 4 szám

Paksi Tükör

1 Portré Petőfiről
Serdült Benke Éva
6 Petőfi-versek
Jámbor Pál
10 Madách – 200
Beregnyei Miklós
14 Vásárba menet, vásárból jövet
Úti kalandok vásározókkal
Balázs Kovács Sándor
31 Casanova Pakson
Gutai István
37 Visszaszámlálás II.
Beregnyei Miklós
54 Egy nagy hírű tudós-mérnök életútjáról és kiemelkedő teljesítményeiről
Pethő László
62 Klippel János könyve
Komáromi János
64 Képek négy technikával
Győrffy József kiállítása
Lovásziné Anna
74 Horányi György versei
82 Bunkóczi András versei és alkotásai
92 60 éves a Magyar Villamos Művek vállalatcsoport
Sipos László József
96 Kopátsy Sándor:
A magyar marslakók titka
Sipos László József
98 Egy kis statisztika

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXX. évfolyam, 4. szám, 2023 decembere
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Beregnyei Miklós
Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, kultúra
Győrffy József, képzőművészet
Sipos László, tudománytörténet
Korrektor: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU–ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Borítóterv: Vincze Bálint
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem 2023/1534. sz.
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Schubert Miklós

Még élek!

Az ÖKO Munkacsoport Alapítvány
kezdeményezésére,
a paksi lakosok szavazatai alapján
„Az év fája 2021-ben"
a városi múzeum előtti
öreg fehéreperfa